

Kirjoittajuus ja lukijuus kaupunkien verkkoteksteissä

Laura Ticklén

Pro gradu -tutkielma

Suomen kieli

Kieli- ja käännöstieteiden laitos

Turun yliopisto

Marraskuu 2010

TURUN YLIOPISTO

Kieli- ja käännöstieteiden laitos / Humanistinen tiedekunta

TICKLÉN, LAURA: Kirjoittajuus ja lukijuus kaupunkien verkkoteksteissä

Pro gradu -tutkielma, 87 s.

Suomen kieli

Marraskuu 2010

Tutkielma käsittelee viiden suuren suomalaisen kaupungin eli Helsingin, Espoon, Tampereen, Turun ja Jyväskylän omilla verkkosivustoillaan porttisivuina julkaisemia niin kutsuttuja kaupunki työnantajana -tekstejä. Tutkimusaiheena on se, miten teksteissä ja erityisesti niihin sisältyvässä kirjoituksessa eksplisiittisesti ja implisiittisesti konstruoidaan kirjoittajaa ja lukijaa. Tarkoituksena on muodostaa kuvaa tekstilajille tyypillisestä tekijyydestä ja sen luonnollistumista tulkitsemalla kirjoittajan ja lukijan sekä näiden keskinäisen suhteen representointia. Vertailuaineistona on viiden suuren suomalaisen yrityksen vastaava teksti.

Tutkielma kuuluu tekstintutkimuksen ja erityisesti kriittisen diskurssianalyysin alaan, joiden mukaan tekstiä analysoimalla on mahdollista tuoda näkyväksi siihen sisältyvä merkityspotentiaali, sillä kielenkäytöllä ja kielenkäytössä tuotetaan tekijän kategorisaatiota. Keskeisiä teoreettisia lähteitä ovat Norman Fairclough, M. A. K. Halliday ja Vesa Heikkinen. Muita tärkeitä lähteitä ovat esimerkiksi Iso suomen kielioppi, Pekka Pällin väitöskirja ryhädiskurssista ja Pirjo Hiidenmaan kirjoitukset viranomaisviestinnästä. Aineistoa käsitellään tutkielmassa institutionaalisenä.

Tutkielman päätelminä todetaan, että kaupunki työnantajana -tekstin kirjoittaja on kollektiivi, joka kirjoittaa tekstiä viranomaisena. Tekstiin konstruoitu lukija ei välttämättä ole työnhakija, vaikka aihe niin antaisikin olettaa: kaupunkia edustava kirjoittaja rakentaa tekstillä kaupungin brändiä. Kirjoittaja ei sisällytä lukijaa sisäryhmäänsä mutta tarjoaa tälle mahdollisuutta samastua potentiaaliseksi työntekijäksi. Lukija arvostaa hyvää työpaikkaa, erityisesti kannustavaa työyhteisöä ja kehittymismahdollisuuksia, mutta palkka ei ole lukijalle tärkeä. Lukija on kotoisin muualta kuin kyseisestä kaupungista ja hän on luultavimmin käytännönläheinen ammattilainen, joka ei ole kiinnostunut internetistä toimintaympäristönä.

Asiasanat: diskurssianalyysi, kaupungit, kirjallinen ilmaisu, tekstintutkimus, tekijyys, virkakieli, verkkoviestintä

Sisällys

1	JOHDANTO.....	2
1.1	TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	2
1.2	AINEISTO	4
1.3	VERTAILUAINEISTO	9
1.4	TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TYÖN RAKENNE	10
2	KONTEKSTUAALINEN TAUSTA	12
2.1	KUNTA TYÖNANTAJANA JA VIESTIJÄNÄ.....	12
2.2	TEKSTITYÖ JA VIRANOMAISKIELI	15
2.3	VERKKOTEKSTIT	20
3	TEOREETTINEN TAUSTA	25
3.1	KRIITTINEN TEKSTINTUTKIMUS.....	25
3.2	FUNKTIONAALINEN KIELITIEDE	26
3.3	SYSTEEMIS-FUNKTIONAALINEN NÄKEMYS	27
3.4	SOSIAALINEN KONSTRUKTIONISMI	28
3.5	KRIITTINEN DISKURSSIANALYYSI.....	29
4	TEKIJYYDEN RAKENTUMINEN	33
4.1	TEKIJYYS.....	33
4.2	EKSPLISIITTISYYS JA IMPLISIITTISYYS.....	35
4.2.1	<i>Eksplisiittinen viittaus: persoonapronominit ja -päätteet</i>	37
4.2.2	<i>Eksplisiittinen viittaus: metonymia</i>	40
4.2.3	<i>Eksplisiittinen viittaus: ryhmädiskurssi</i>	40
4.2.4	<i>Implisiittinen viittaus: passiivi</i>	43
4.2.5	<i>Implisiittinen viittaus: nollapersoona</i>	45
4.2.6	<i>Implisiittinen tekijyys: modaalisuus</i>	47
4.2.7	<i>Implisiittinen tekijyys: puheenaiheet ja tyyli</i>	49
5	TEKIJYYDEN RAKENTUMINEN KAUPUNKIEN VERKKOTEKSTEISSÄ	54
5.1	PERSOONAPRONOMINIT JA -PÄÄTTEET	54
5.2	METONYMIA.....	56
5.3	RYHMÄDISKURSSI.....	58
5.4	PASSIIVI	63
5.5	NOLLAPERSONA.....	63
5.6	MODAALISUUS	64
5.7	PUHEENAIHEET JA TYYLI	66
5.7.1	<i>Rakenne ja otsikointi</i>	67
5.7.2	<i>Kieli ja sanasto</i>	68
5.7.3	<i>Aiheet</i>	69
5.7.4	<i>Linkitykset</i>	72
6	TEKIJYYDEN RAKENTUMINEN YRITYSTEN VERKKOTEKSTEISSÄ.....	75
6.1	EKSPLISIITTISYYS.....	75
6.2	IMPLISIITTISYYS.....	77
7	POHDINTA	81
7.1	KIRJOITTAJA.....	81
7.2	LUKIJAA.....	84
8	PÄÄTÄNTÖ.....	86
	LÄHTEET	88

1 Johdanto

Tutkin Suomen suurten kaupunkien omilla verkkosivuillaan julkaisemia ”kaupunki työnantajana” -tyyppisiä kuvauksia kyseisestä kaupungista työnantajana tai kaupungissa sijaitsevista muista työmahdollisuuksista. Usein sivu on otsikoitu nimenomaan sanoilla Kaupunki työnantajana, toisinaan joillain muilla työhön liittyvillä aiheilla. Tekstilajin¹ kuitenkin tunnistaa sisällöstä ja sijainnista (ks. luku 1.2). Tutkin teksteistä sitä, miten niissä rakentuu leksikaalisesti kirjoittaja ja lukija (ks. luku 4).

1.1 Tutkimuskysymykset

Kaupunkien kuvaukset itsestään työnantajana ovat usein lukijaa puhuttelevia. Niissä ei yleensä mainita suoraan tekstin kirjoittajaa. Myöskään lukijaa ei yleensä puhutella eksplisiittisesti persoonapronominein tai -päättein. Siksi tutkinkin sitä, miten tekstissä konstruoidaan lukija ja kirjoittaja epäsuorasti mutta yhtä kaikki kielen keinoin. Tutkimuskohteena on myös se, millainen kohderyhmä tekstistä on ymmärrettävissä. Aihe – osallistujien representoinnin ja keskinäisten suhteiden analysointi – myötäilee diskurssintutkimuksen perusteemoja (ks. Pietikäinen–Mäntynen 2009: 52).

Suurimmat kaupungit ovat nähdäkseni tarkoituksenmukaisin tutkimuskohde, sillä ne ovat merkittäviä työnantajia – henkilöstömääriltään kuin suuria yrityksiä. Mitä pienempien kuntien verkkosivuilta vastaavia tekstejä etsii, sitä harvemmin niitä löytää. Tarkoitukseni ei ole niinkään etsiä eri kaupunkien teksteistä eroja kuin muodostaa niistä jonkinlainen yhtenäinen kuvaus. Vertailuaineiston avulla havainnoin eroa kaupallisten yritysten vastaaviin teksteihin: vaikka kaupungit ovatkin suuria työnantajia, näkevätkö ne itsensä erilaisena instituutina kuin kaupalliset yritykset? Lopuksi hahmottelen kaupungille tyypillisen markkinoinnillisen verkkotekstin piirteitä tekijyyden näkökulmasta.

Aihe kuuluu tekstintutkimuksen alaan. Tutkimukseni ongelmanasettelu perustuu sosiaalisen konstruktionismin ajatukseen, että kielenkäytöllä ja kielenkäytössä tuotetaan sosiaalista kategorisaatiota ja perinteisen kognitiivisen sosiaalipsykologian kuvaamaa sisäryhmää (vrt. Pälli 2003: 224).

¹ Vaikka puhun aineistoni kaupunki työnantaja -teksteistä kuin se olisi yksi yhtenäinen tekstilaji, en tiedä, onko niin. Sen asian selvittäminen olisi oma tutkimuskohteensa. Tällainen kielellisesti ryhmäksi tekeminen kuitenkin on käytännöllistä tutkielman kirjoittamisen kannalta.

Pietikäisen ja Mäntysen (2009: 70–71) sanoin ”ensisijainen kysymys diskurssintutkijalle ei ole se, kuka sanat ja rakenteet on valinnut tai kuinka tietoisia valinnat ovat olleet, vaan nimenomaan se, mitä on valittu ja mitä jätetty valitsematta – ja millainen kuva ilmiöstä ja toimijoista rakentuu näiden valintojen seurauksena”. Käsittelenkin aineistoa taustalla olevan instituution eli kunnan nimissä tuotettuina teksteinä, en yksittäisten kirjoittajien henkilökohtaisina tuotoksina (vrt. Kankaanpää 2006: 43). Kankaanpää (2006: 43–44) määrittelee institutionaaliseksi sellaiset tekstit, jotka on kirjoitettu organisatorisessa ammattiroolissa tai joiden vastaanottaja on organisaatio. Hänen mukaansa ei ole väliä sillä, kuuluuko organisaation tuottama teksti sen sisäiseen vai ulkoiseen viestintään.

Aineistoni on todellisen kirjoittaja- ja lukijakuvan muodostamiseen liian kapea, sillä luonnollisesti koko kotisivusto – ja muu verkkoviestintä – rakentaa yhdessä kokonaisu mielikuvaa (ks. esim. Aula–Vapaa 2006: 224–225). Voisi kuitenkin olettaa, että erityisesti kaupunki työnantajana -sivulla on panostettu oikeanlaisen mielikuvan rakentamiseen juuri sen aiheen osalta ja juuri kyseisen kohderyhmän mielessä pitäen (yritysten kotisivujen kohderyhmistä ks. Svinhufvud 2003: 36–40, 61–62). Lukijuuden analysointi onkin kuin kohderyhmän rekonstruktioita: siinä tuodaan prosessin alkutekijöitä jälleen näkyville tekstin antajien vihjeiden perusteella.

Rajaan tutkielmani käsittelemään kirjoittajan ja lukijan rakentumista tekstissä, siis niin sanottuja kirjoittajuutta ja lukijuutta. Se tarkoittaa, etten ota kantaa kolmannen persoonan rakentumiseen tai tekstin suhteeseen kielenulkoiseen todellisuuteen. Tekstintutkimuksellisin keinoin ei edes olisi mahdollista saada selville tekstin todellisia lukijoita, todellisia kohderyhmiä (ks. luku 4.1). (Kuntien maineviestinnästä ks. luku 2.1.)

En myöskään ota kantaa tekstin yleiseen rakenteeseen, hyvyyteen tai mainosmaisuuuteen enkä aseta vaateita tekstien parantamiselle. Toivottavasti tutkimukseni silti herättää ajatuksia ja hyödyttää välillisesti verkkotekstien laatijoita. Mielenkiintoista olisi tietenkin selvittää tekstien laatimisen nykyisiä käytänteitä esimerkiksi viranomaisten haastatteluin, mutta tällä hetkellä minua kiinnostaa eniten se, minkälaisia mielikuvia tekstistä syntyy lukijalle, joka ei tiedä mitään noista käytänteistä, todellisista kohderyhmistä tai tekstin tekemisen vaikutteista. (Tiedotusvälineiden tekstien tuotannon käytännöistä ks. Fairclough 1997: 68–70.)

Aula ja Vapaa (2006: 233) toteavat kiinnostavasti, että ”verkossa rakennamme hyvää minää, joka haluaa elää hyvää elämää”. He puhuvat yrityksen näkökulmasta, mutta itse kääntäisin katseen kuluttajaan, joka etsii verkosta tuota hyvää elämää. Hän etsii esimerkiksi uutta työpaikkaa, joka parantaisi hänen elämisenlaatuaan. Hän haluaa lukea rekrytointisivuilta kuvauksia unelmista, kauniita mielikuvia. Hän haluaa tulla ensin houkutelluksi, ennen kuin syventyy selvittämään faktoja ja prosesseja hyvän elämän saavuttamiseksi. Noiden houkutusten paikka on *porttisivuilla*. Porttisivulla tarkoitan sivua, joka ei välttämättä ole koko sivuston koti- eli etusivu mutta sivu, jolla itsellään ei ole muuta tärkeää sisällöllistä funktiota kuin seuraaville sivuille johdattaminen. Sivun siinä ikään kuin toimii porttina, jonka läpi kulkiessaan käyttäjälle avautuu mahdollisuus valita useista eri alisivuista. Porttisivu yhdistää eri alisivut toisiinsa esimerkiksi teeman kautta. (Aikakauslehti verkkosivuston vertauksena ks. Viertola 2006:157.)

1.2 Aineisto

Aineistona ovat Suomen suurimpien kaupunkien omilla verkkosivuillaan julkaisemat tekstit, joissa ne kertovat itsestään työnantajana. Väestörekisterikeskuksen sivuilla² on tilasto Suomen kunnista suuruusjärjestyksessä. Sen mukaan Suomen kymmenen suurinta kuntaa vuoden 2010 huhtikuun viimeisenä päivänä ovat olleet Helsinki (584 778 asukasta), Espoo (245 203), Tampere (211 697), Vantaa (198 432), Turku (176 453), Oulu (139 684), Jyväskylä (129 683), Lahti (101 011), Kuopio (92 600) ja Kouvola (88 139). Näistä Helsingin, Espoon, Tampereen, Turun ja Jyväskylän tekstit kuuluvat tutkimukseni aineistoon.

Vantaan joudun jättämään tutkimuksen ulkopuolelle, koska sillä ei ole verkkosivuillaan kaupunki työnantajana -tyyppistä tekstiä. Oulun sivuilla on kaupunginjohtajan tervehdys, joka on tavallaan kaupungin esittelyä työnantajana. Koska perustavanlaatuinen kriteeri sopivalle aineistolle kuitenkin on, ettei tekstistä käy suoraan ilmi sen kirjoittaja, joudun jättämään Oulunkin tutkimuksen ulkopuolelle. Aineistoni käsittää näin ollen Helsingin, Espoon, Tampereen, Turun ja Jyväskylän sivut

² www.vrk.fi > Väestötietojärjestelmä > Kunnat ja rekisterinpitäjät > Asukasluvut kuukausittain > Kunnittain suuruusjärjestyksessä.

(kuvat 1–5). Helsingillä on soveltuva teksti kahdessa eri yhteydessä: kaupungin sivuilla (www.hel.fi) ja kaupungin henkilöstökeskuksen sivuilla (www.hel.fi/heke). Tekstit ovat keskenään erilaiset eikä kummaltakaan sivulta ole linkkiä toiselle sivulle. Valitsen näistä kahdesta vaihtoehdosta aineistooni kaupungin sivuilla olevan tekstin, koska se on johdonmukaista muiden kaupunkien teksteihin nähden.

Aineistona olevien kaupunkien koko vaihtelee suuresti: suurimmassa eli Helsingissä on asukkaita 4,5 kertaa niin paljon kuin pienimmässä eli Jyväskylässä (ks. taulukko 1). Helsinki myös on huomattavasti suurempi työllistäjä kuin aineiston muut kaupungit, sillä Helsingillä on henkilöstöä lähes yhtä paljon kuin kolmella seuraavalla eli Espoolla, Tampereella ja Turulla yhteensä.

TAULUKKO 1. Aineiston kaupunkien asukas- ja henkilöstöluvut.

<i>Kaupunki</i>	<i>Asukkaita</i>	<i>Henkilöstöä</i>
Helsinki	585 000	39 000
Espoo	245 000	14 300
Tampere	212 000	16 000
Turku	176 000	13 000
Jyväskylä	130 000	6 500

Lähteet: Väestörekisterikeskus ja kaupunkien omat verkkosivut

Aineistoni siis käsittää viisi verkkosivua (sivun käsitteestä ks. luku 2.2.2), jotka kukin ovat osa suurempaa verkkosivukokonaisuutta, kaupungin verkkosivustoa. Sivuilla on paitsi kirjoitusta myös kuvia. Espoon sivulla on kaupungin logo, muilla sivuilla kyseisen kaupungin vaakuna; Turun vaakuna on yhdistetty graafiseen tekstielementtiin. Animaatioita aineistoni sivuilla ei ole. Hyperlinkkejä on runsaasti. Kullakin sivulla kirjoituslohko on sijoitettu keskelle sivua, ja kuvat ja linkit reunustavat sitä (kuvat 1–5). Kaupunki työnantajana -kirjoituksen keskimääräinen pituus on noin 900 merkkiä välilyönnin mukaan lukien, ja aineiston lyhyimmätkin kirjoituslohkot on jaettu useaan kappaleeseen (ks. taulukko 2). Kirjoituslohkon perässä on joissakin teksteissä niin kutsumiani *ylimääräisiä kirjoitusrivejä*, jotka eivät ole osa leipätekstiä

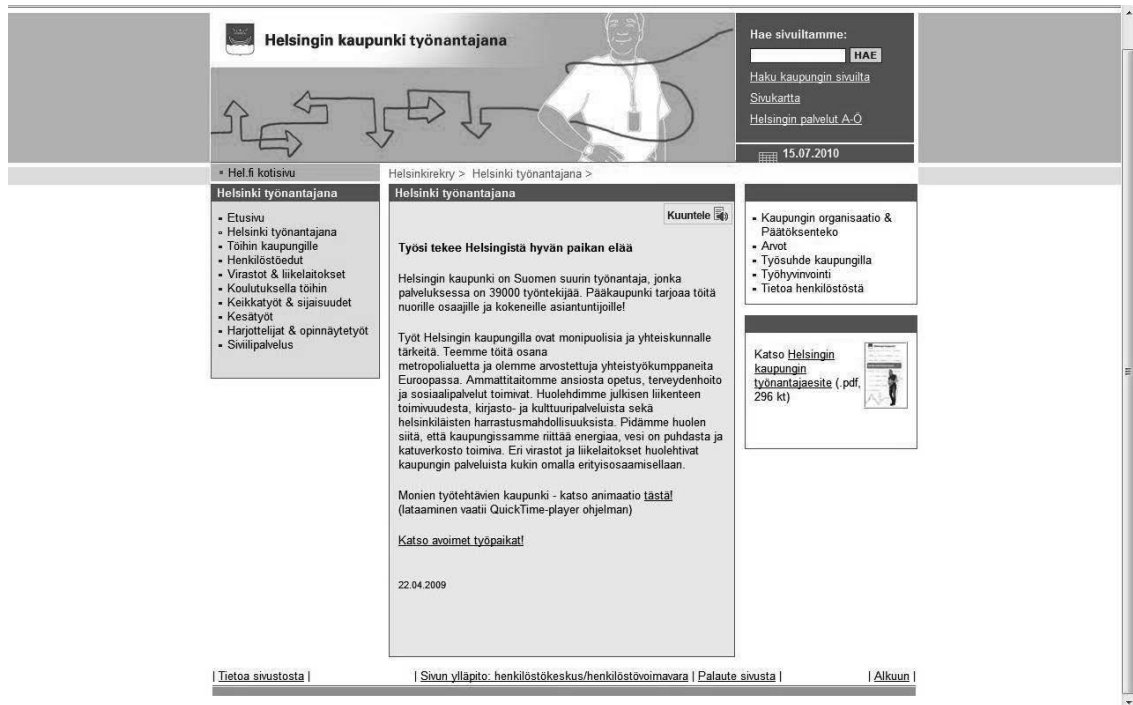
mutta eivät myöskään osa linkkirjoitusrivejä. (Verkkotekstien elementtien termistöstä ks. luku 2.3.)

TAULUKKO 2. Aineistona olevat kirjoituslohkot lukuina.

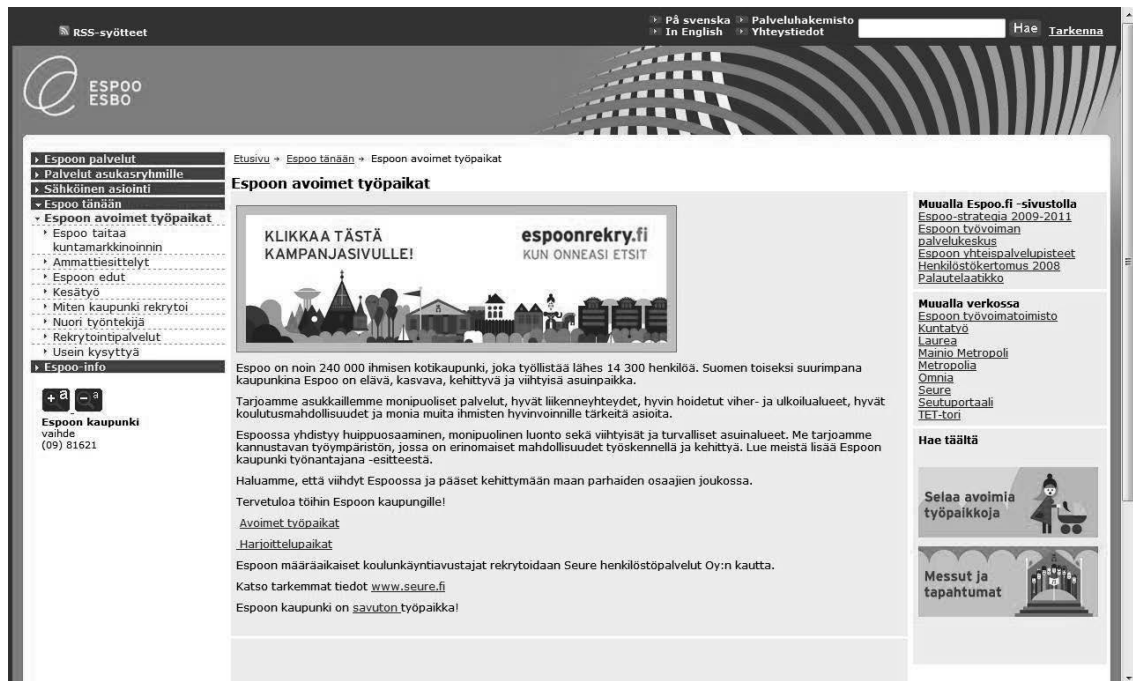
<i>Kaupunki</i>	<i>Merkkimäärä</i>	<i>Kappalemäärä</i>
Helsinki	863	4
Espoo	762	5
Tampere	722	3
Turku	699	4
Jyväskylä	1 405	6
keskiarvo	890	4

Kaupunki työnantajana -tekstit ovat yleensä porttina rekrytointisivuille, joilla tyypillisesti ovat esiteltyinä kaupungit avoimina olevat työpaikat. Kyseisten tekstien tarkoituksena on siis jonkinlainen houkuttelu eteenpäin tutustumaan kaupungin tarjontaan työnantajana, vaikka toisaalta harva edes eksynee rekrytointisivuille tahattomasti, ilman ajatusta tutustua avointen työpaikkojen valikoimaan. Sanomalehdissä julkaistavat kunta-alan työpaikkailmoitukset ovat muuttumassa virallisista ilmoituksista värikkäiksi mainoksiksi ja virallisuus jätetään verkkoilmoituksen huoleksi. Kun kohderyhmään kuuluva ihminen lukee mainoksen ja siirtyy verkkoon etsimään täsmällistä ilmoitusta, hän todennäköisesti kulkee kunnan rekrytoinnin etusivulle, jossa vastaan tulee kunta työnantajana -teksti. Nähdäkseni on siis tärkeää, että tämä porttisivu jatkaa sanomalehtimainoksen linjaa ja näin vahvistaa työnhakijan motivaatiota. Yhtenäinen viestintä vahvistaa kunnan työnantajamainetta.

Tyypillinen reitti kaupungit etusivulta rekrytoinnin etusivulle on vain yksiportainen: etusivulta on suora linkki oikeaan paikkaan: Espoon ja Turun sivuilla linkki on nimellä Avoimet työpaikat, Tampereen sivuilla nimellä Työ ja elinkeinot. Helsingin verkkosivustolla teksti on polun www.hel.fi > Työ ja yrittäminen > Kaupunki työnantajana takana.

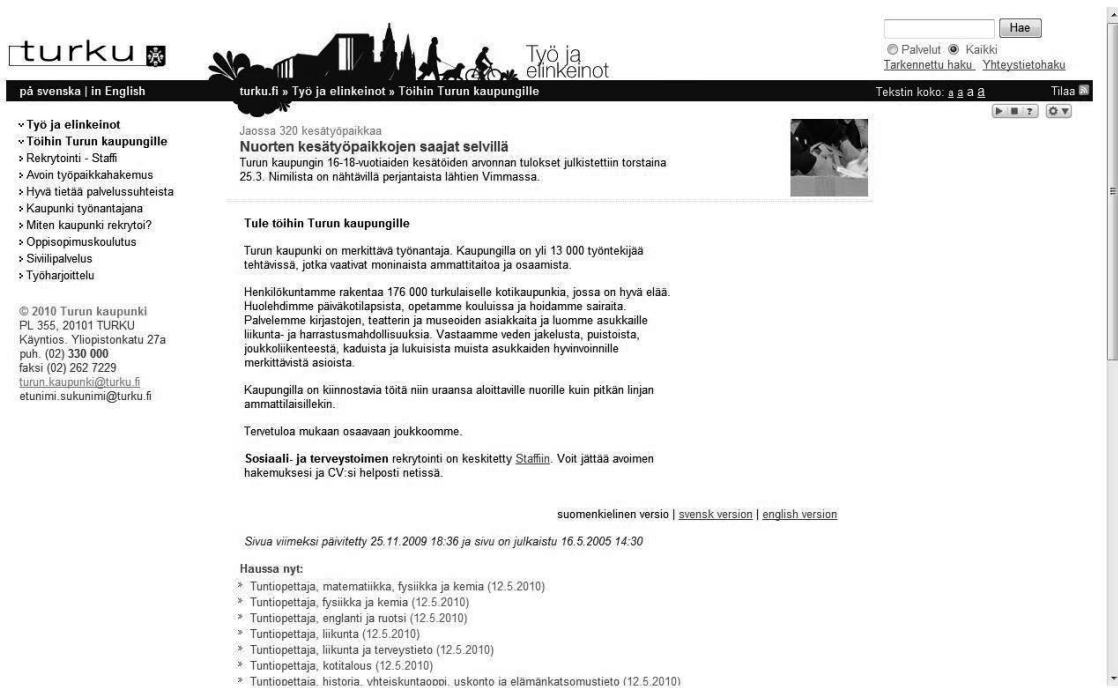
KUVA 1. Helsingin verkkosivuston kaupunki työnantajana -porttisivu.

KUVA 2. Espoon verkkosivuston kaupunki työnantajana -porttisivu.

KUVA 3. Tampereen verkkosivuston kaupunki työnantajana -porttisivu.

KUVA 4. Turun verkkosivuston kaupunki työnantajana -porttisivu.

JYVÄSKYLÄN KAUPUNKI
Rekrytointi

Jyväskylän kaupunki > Rekrytointi

Jyväskylän kaupunki on alueen suurin työnantaja

Vuoden 2009 alussa Jyväskylästä tuli Suomen seitsemänneksi suurin kaupunki, kun Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta ja Korpilahti muodostivat uuden, entistä elinvoimaisemman kunnan. Uudessa kunnassa on noin 130 000 asukasta. Jyväskylä on yksi Suomen suosituimmista muuttokohteista ja arvostettu yliopisto- ja koulukaupunki, jossa on viihtyisiä asuin ympäristöjä ja monipuoliset harrastusmahdollisuudet.

Uuden kunnan peruspalveluita tuottava kaupunkiorganisaatio on seudun suurin työnantaja, joka tarjoaa työntekijöilleen hyvät ura- ja kehittymismahdollisuudet. Joukossamme on noin 6500 osaajaa yli 400 ammattinimikkeellä aina laboranteista lakimiehiin.

Tarjoamme henkilöstöllemme modernin ja turvallisen työpaikan, jossa on kehittymismahdollisuuksia moneen suuntaan. Jatkuva ammatillinen kehittyminen on kaupungilla työskenteleville asiantuntijoille tärkeää. Laadukkaalla ammatillisella- ja lisäkoulutuksella pidämme huolta henkilöstömme osaamisesta ja ammattitaidosta. Keskeisenä tavoitteenamme on myös palkata henkilöstö pysyviin, turvallisiin työsuhteisiin.

Kaupunki tekee myös tiivistä yhteistyötä alueen yritysten ja oppilaitosten kanssa. Tärkeää on panostaa koko seudun houkuttelevuuteen ja kaikkien asukkaiden hyvinvointiin.

Tämän rekrytointisivuston kautta pääset tutustumaan lähemmin Jyväskylän kaupunkiin työnantajana sekä näkemään kaupungin tämänhetkiset avoimet työpaikat.

Tule duuniin Jyväskylään!

Avoimet työpaikat
Miten kaupunki rekrytoi
Kaupunki työnantajana
Terveystieteiden rekrytointi
Harjoittelu
Palkkatukityöllistäminen
Siviilipalvelus
Oppisopimuskoulutus
Kesätyöt
Opinnäytetyöt
Jyväskylä asuin ympäristönä
Linkit

« edellinen
Yhteyshenkilöt
www.jyvaskyla.fi/rekrytointi

Tekstiversio hae PALAUTE

Rohkea alanvaihto toi mielekkyyttä työhön
Pirjo Kettunen, lähihoitaja

Helsingin kautta takaisin tuttuun ja turvalliseen Jyväskylään
Simo Oksanen, työturvallisuuspäällikkö

Aiempiä ammattikuvia »

Copyright © Jyväskylän kaupunki 2010 | Sivun alkuun | Tietoja sivustosta

KUVA 5. Jyväskylän verkkosivuston kaupunki työnantajana -porttisivu.

1.3 Vertailuaineisto

Suuret kaupungit ovat henkilöstömääriltään kuin suuria yrityksiä. Hypoteesini kuitenkin on, että kaupunkien ja kaupallisten yritysten kuvaukset itsestään työnantajana eroavat toisistaan. Kiinnostavaa on, mistä ero johtuu, ja mikä on ominaista kaupunkien kuvalle itsestään. Siksi vertailen kaupunkien tekstien analyysistä saamaani tietoa Nokian, Koneen, Stora Enson, Itellan ja Metson vastaavan tekstiin. Tulokset esittelen luvussa 7.

Talouselämä-lehden Suomen 500 suurimmasta yrityksestä vuodelta 2009 tekemän selvityksen³ mukaan viisi henkilöstömäärältään suurinta yritystä ovat Nokia (121 723 työntekijää), Kone (33 935), Stora Enso (33 815), Itella (28 163) ja Metso (28 010). Aineistoni kaupungeista henkilöstömäärältään samaa suuruusluokkaa on Helsinki (noin 39 000 työntekijää). Helsinki itse ilmoittaa verkkosivuillaan olevansa Suomen suurin työnantaja, vaikka Talouselämä-lehden selvityksen mukaan Nokialla onkin huomattavasti enemmän henkilöstöä. Ristiriita selittyi sillä, että Nokia on kansainvälinen työnantaja, ja Helsinki katsonee olevansa Suomen suurin *suomalaisten* työnantaja.

³ www.talouselama.fi > Talouselämä 500 [verkkopalvelu] > Suurimmat työnantajat.

1.4 Tutkimuksen tavoitteet ja työn rakenne

Oletan, että kunnat ja kaupungit yrittävät parhaansa luodakseen hyvän maineen tai parantaakseen sitä entisestään – ja yksi suorimmista kanavista sen toteuttamiseen on kaupungin oma verkkosivusto. Kuntaliiton selvityksen mukaan kunnan henkilöstön mielestä asukkaille suunnatun viestinnän tärkein väline on kunnan omat kotisivut (Kuntien viestintätutkimus 2009: 8). Pohjanoksa, Kuokkanen ja Raaska (2007: 25) painottavat, että koska internet on nykyisin merkittävin tiedonlähde, organisaatioiden on syytä pitää huolta sähköisestä viestinnästään. Haluan tietää, minkälaisin verbaalisin keinoin kaupungit pyrkivät saamaan kontaktin mahdolliseen työntekijään ja minkälaisen kuvan ne itsestään antavat. Onko kaupungin ja tulevan työntekijän suhde ehkä tuttavallinen? Esitetäänkö kaupunki kasvottomana instituutiona vai inhimillisenä yhteisönä? Onko tekstillä muitakin funktioita kuin työntekijöiden houkuttelu? Miten tulokset vastaavat kuntaviestinnän ohjeistuksia? Hyödynnetäänkö verkkomedian tarjoamia mahdollisuuksia?

Hypoteesinani esitän, että aineistoni teksteissä on ristiriitaisia viittauksia kirjoittajaan ja lukijaan. Arvelen näin siksi, että tekstejä laadittaessa tuskin pohditaan kirjoittajuuteen tai lukijuuteen liittyviä seikkoja, ainakaan niin perusteellisesti, kuin on mahdollista. Kohderyhmää varmasti mietitään jonkin verran, mutta ei tiedetä, kuinka kokonaisvaltaisesti sitä on tekstuaalisesti mahdollista ilmentää. Myös kirjoittajaksi rakentuvaa taho mietittäneen vähintään alitajuisesti ja siltä kannalta, että lukijan toivotaan mieltävän kirjoittajan myönteisesti. Tässä uskon julkisen sektorin tekstien olevan pehmeämpiä kuin yksityisen sektorin, jolle saattaa olla imagollinen keino vaikuttaa hieman kovalta ja sitä kautta rautaiselta ammattilaiselta, jonka luokse ihan kenellä hyvänsä ei ole syytäkään olla rohkeutta tulla.

En yritäkään luoda kuvaa hyvästä verkkotekstistä, mutta haluan tuoda nähtäville teksteihin sisältyvät luonnollistumat. Se on mahdollista kriittisen tekstintutkimuksen ja diskurssianalyysin (ks. luku 3) avulla. Tekstianalyysissä voi tavoittaa tekstin merkityspotentiaalin, jolle lukijoiden mahdolliset eri tulkinnat perustuvat. Sen ymmärtäminen, että teksti sisältää monenlaisia vihjeitä eri tulkintamahdollisuuksista, auttaa kiinnittämään huomiota tekstin luonnollistumiin, jotka huomaamatta vaikuttavat tekstistä rakentuvaan yleiskuvaan. Tutkielmassani käytän termejä *teksti* ja *kirjoitus* samoin kuin Svinhufvud (2003), eli *teksti* tarkoittaa

”kommunikatiivista yksikköä, jolla on materiaaliset rajat ja joka voi sisältää kirjoitusta, kuvaa tai molempia, ja mahdollisesti myös muita semioottisia koodistoja” ja *kirjoitus* kirjainmerkein merkittyä kielellistä ainesta (Svinhufvud 2003: 11–12).

Luvussa 2 taustoitan aineistoni eli kaupunki työnantajana -verkkotekstien kontekstia, sillä se on otettava huomioon tekstin tulkintavaihtoehtoja analysoidessa. Luvussa 3 esittelen tutkielman teoreettista kontekstia eli kerron, minkälaisista tutkimuksellisista lähtökohdista analysoin aineiston tekstejä. Luvussa 4 esittelen tekijyyden käsitettä sekä tekijyyttä rakentavia leksikaalisia keinoja ja luvussa 5 analysoin aineistoa niiden keinojen kautta. Luvussa 6 analysoin vertailuaineistoa eli yritysten vastaavia tekstejä samojen keinojen kautta. Luvussa 7 pohdin analyysien tuloksia ja tekstein luonnollistumia, ja luvussa 8 luon vielä yleiskatsauksen kaupunki työnantajana -verkkotekstien kirjoittajuuteen ja lukijuuteen.

2 Kontekstuaalinen tausta

Tutkielmani aiheessa yhdistyy monta asiaa: kuntien viestintä, viranomaiskieli, verkkotekstien ominaispiirteet sekä kieliopilliset rakenteet. Tässä luvussa luon pohjaa näille osa-alueille, sillä se helpottanee itse analyysin kontekstoimista. Kieliopillisia keinoja tosin käsittelen vasta luvun 4.2 alaluvuissa. Kuten seuraavista pohjustuksista huomaa, osa-alueet menevät usein limittäin, mikä kertoo siitä, että tutkimusta risteyskohdista on syytä tehdä.

Kaupallisten yritysten suhteesta internetiin tai joukkotiedotusvälineissä käytetyistä diskursseista löytyy runsaasti kirjallisuutta, mutta julkishallinnon ja markkinointiviestinnän suhteesta ei niinkään. Kaupallisten yritysten ja joukkotiedotusvälineiden tutkimusta voi jonkin verran hyödyntää kaupunkien verkkotekstien tutkimisessa, mutta julkishallinnon viestinnälle on asetettu aivan omanlaisensa vaatimukset. Toisaalta lait kuntien tiedottamisesta eivät taida kovin ankarasti koskea aineistoni kaltaisia tekstejä, jotka ovat pikemmin vapaaehtoista, informaalia informaatiota kuin demokratian ja tasavertaisuuden nimissä julkiseksi vaadittua informaatiota.

2.1 Kunta työnantajana ja viestijänä

Kunnat ja kuntayhtymät ovat itsenäisiä työnantajia. Kunnat järjestävät asukkaidensa hyvinvointipalvelut, joista suurimmat sektorit ovat sivistystoimi, sosiaalitoimi ja terveydenhuolto. Kunnat voivat tuottaa palvelut itse tai yhteistyössä muiden kuntien kanssa tai ostaa ne kunnalliselta tai yksityiseltä palveluntarjoajalta. Kunta-alan menoista yli puolet on henkilöstömenoja eli palkkakustannuksia ja välillisiä työvoimakustannuksia. Suomessa on 342 kuntaa ja 149 kuntayhtymää. Niistä puolet työllistää kukin alle 250 ihmistä ja suurimmat useita tuhansia. (Kunnat työnantajina.)

Vuonna 2010 työssäkäyvistä suomalaisista 20 prosenttia eli noin 437 000 ihmistä on töissä kunnalla tai kuntayhtymällä (Kunnat työnantajina). Lähes 80 prosenttia heistä on naisia (Kuntien henkilöstö). Vakinaisen henkilöstön vaihtuvuus on kunta-alalla pientä: noin 75 prosenttia henkilöstöstä on ollut kunnan palveluksessa yli 10 vuotta (Kunnat työnantajina). Vuonna 2008 kunta-alan henkilöstön keski-ikä oli 45,3

vuotta ja heistä noin puolen arvioidaan jäävän eläkkeelle vuosina 2009–2025 (Kuntien henkilöstö).

Suomen Kuntaliitto, Kunnallinen työmarkkinalaitos ja Kuntien eläkevakuutus ovat osana Kuntatyö 2010 -projektiaan julkaisseet kuntapäätäjille oppaan hyvän työntajakuvan rakentamiseen. Teoksen esipuheen kirjoittaneen Suomen Kuntaliiton varatoimitusjohtajan Timo Kietäväisen (2008: 3) mukaan työntajakuva tai -maine tarkoittaa organisaatiosta työpaikkana saatavaa mielikuvaa, joka houkuttelee oikeanlaisia työnhakijoita ja auttaa pitämään vanhat työntekijät työntajan palveluksessa. Samassa teoksessa Kunnallisen työmarkkinalaitoksen työmarkkinajohtaja Markku Jalonen (2008: 6) sanoo, että työntajakuvan kehittämisen ja vaalimisen tulee olla suunnitelmallista ja jatkuvaa sekä perustua tosiseikkoihin. Jalonen toteaa, että kunnat ovat usein alueensa suurimpia työntajia, mutta että julkisuuden ja valvonnan takia kuntien rooli työntajana on erilainen kuin yksityisen sektorin organisaatioiden (Jalonen 2008: 6). Pohjanoksa, Kuokkanen ja Raaska (2007: 41–42) ovat samoilla linjoilla. Heidän mukaansa julkishallinnon verkkoviestintä on periaatteessa yhteneväistä yksityisen sektorin verkkoviestinnän kanssa, mutta julkishallinnon viestintää sitovat erityiset lait ja säädökset tekevät viestinnästä varovaista ja yksityiskohtaista ja siksi ehkä byrokraattisen oloista. (Kuntien viestintää koskevasta lainsäädännöstä ks. esim. Kuntien verkkoviestintäohje.)

Kietäväinen (2008: 3) toteaa, että työntajatahon johtajilla ja viestintähenkilöstöllä on merkittävä tehtävä hyvän työntajamaineen rakentamisessa niin sisäisesti omalle henkilöstölle kuin ulkoisesti muille sidosryhmille. Hän painottaa, että lähivuosina, kun kuntatyöntekijöitä jää massoittain eläkkeelle ja tulee ajankohtaiseksi rekrytoida suuria määriä uusia työntekijöitä, kilpailtaessa vähenevästä osaavasta henkilöstöstä korostuu hyvän työntajakuvan merkitys (Kietäväinen 2008: 3). Jalosen (2008: 4) mukaan kunnallinen työntaja personoituu kunnan asukkaiden mielissä virkamiesjohtoon, esimiehiin, työsuojelupäälliköihin sekä valtuustojen, hallitusten ja lautakuntien luottamushenkilöihin. Aulan ja Vapaan (2006: 224) mukaan verkkosivuilla yrityksen äänellä puhuvat yrityksen johto ja viestintävastaavat. Esimerkiksi Helsingissä kaupungin verkkoviestinnästä vastaa pääasiassa hallintokeskuksen viestintäosaston verkkoviestintäpäällikkö (Kuntien verkkoviestintäohje: 82), Turussa kaupungin kokonaisviestinnästä vastaa

Viestintäkeskus⁴. (Organisaatioiden verkkosivujen sisällöntuottajatyypeistä ks. Pohjanoksa–Kuokkanen–Raaska 2007: 186.)

Viestintäkonsultti, VTM Jouni Heinosen (2008: 10) mielestä ei kannata ajatella, että kuntaorganisaatioiden pitäisi kiinnostaa kaikkia: hänestä kohderyhmät kannattaa segmentoida ja niistä valita sellaiset ihmiset, joita kunta oikeasti haluaa palvelukseensa. Heinosen mielestä on turhaa markkinoida kunnallisia työtehtäviä sellaisille ihmisille, jotka arvostavat työssä ennen kaikkea rahaa ja riskien ottamista. Julkisten ja hyvinvointialojen liiton puheenjohtaja Tuire Santamäki-Vuori (2008: 26) sanoo, että vastapainona yksityisen sektorin kvartaalijattellulle kunnallisen työntäjän on mahdollista korostaa joustavuuttaan ja työntekijöiden henkilökohtaisten tarpeiden huomioonottamista.

Jotta kunnat tavoittaisivat oikeanlaisia ihmisiä oikeanlaisilla viesteillä, niillä on tiedotus- tai viestintästrategioita. Strategioiden kieli vaikuttaa kaikkeen tiedottamiseen, sillä niitä käytetään usein toisten tekstien pohjana ja niistä lainataan käsitteitä ja ilmaisutapoja. Viestintästrategialla kunta määrittelee, kuka kontrolloi eteenpäin laitettavaa tietoa ja mitä tuo tieto voi olla. Viestintästrategiat ovat ominaisia niin sanotulle informaatioyhteiskunnalle ja medioituneelle kulttuurille, jossa asioista tulee todellisuutta median kautta. (Heikkinen 2002: 28–29.) (Kuntien viestinnän suunnitelmallisuudesta ks. Kuntien viestintätutkimus 2009.)

Kunnan viestintästrategia on yleensä tarkoitettu kunnalla töissä oleville viranomaisille ja kunnan hallinnon luottamushenkilöille, mutta se on julkinen asiakirja ja siten periaatteessa kaikkien saatavilla (Heikkinen 2002: 3). Viestintästrategiassa *kunta* nähdään sekä ihmismäisenä subjektina, joka hoitaa kunnallisia tehtäviä kuin jokin konkreettinen selvärajainen homogeeninen yksikkö, että tuotemaisena objektina, jota markkinoidaan (Heikkinen 2002: 39, 40). Kaupunkien verkkosivuja kuntaviestinnän ohjeisiin verraten tutkineen Viertolan (2006: 151) mukaan asukkaat nähdään ennen kaikkea asiakkaina eikä aktiivisina kaupungin osapuolina. Viertola (2006: 155) arvelee, että julkishallinnon teksteille, myös verkkoteksteille, on ominaista lukijasta etäällä pitäytyminen ja vuorovaikutukseen kannustamattomuus.

Kuntien viestintä ei ole sattumanvaraista eikä suunnittelematonta, sillä on olemassa lakeja ja säädöksiä, jotka ohjaavat viestintää (Heikkinen 2002: 33) sekä

⁴ www.turku.fi/viestintakeskus

ohjeistuksia viestinnän kehittämiseen, esimerkiksi Suomen kuntaliiton vuonna 2010 julkaisema Kuntien verkkoviestintäohje -verkkopublication. Siinä missä parikymmentä vuotta sitten painotettiin kuntalaisille tiedottamista, nykyisin markkinointi on elimellinen osa kunnan julkisuuskuvaa (Heikkinen 2002: 30).

Kunta- ja seutumarkkinoinnin asiantuntijan Kari Veijosen (2008: 29) mukaan rekrytointiviestinnällä tavoitetaan laajempi yleisö kuin vain varsinaiset työnhakijat, ja siten rekrytointiviestinnällä rakennetaan kuvaa paitsi työpaikasta ja työnantajasta myös kunnasta kokonaisuutena. Työpaikka- ja virkailmoitusten perinteinen arvo on kertoa avoimena olevasta paikasta, mutta niillä on arvoa myös kunnan markkinoinnissa ja imagon rakentamisessa sekä organisaationsisäisen yhteishengen kohottamisessa. Ilmoitusten kohderyhmänä ovat työnhakijoiden lisäksi kunnan omat työntekijät, kuntalaiset ja kilpailevat tahot. Ilmoitukseen sisältyvillä tiedoilla itsestään työnantajana kunta kertoo, kuinka hyvin sillä menee. (Laaksonen 2002: 85–86, 92, 103.)

Laaksonen (2002: 92–93) esittää, että sanomalehdessä julkaistujen virkailmoitusten ne osuudet, jotka eivät säännönmukaisesti sisälly jokaiseen ilmoitukseen, ovat kielenpiirteiltään tiedotemaisia ja mainosmateriaalisia ja siten vastaavat ilmoitusten markkinoinnillisesta ja imagonrakennuksellisesta puolesta. Näitä osuuksia ovat muun muassa kunnan kuvaukset itsestään kuntana ja työnantajana.

2.2 Tekstityö ja viranomaiskieli

On olemassa monenlaisia töitä ja käsitys työkseen luettavista tehtävistä vaihtelee eri aikoina. Kirjoittamista ja tekstien tuottamista ei aina hahmoteta olennaiseksi osaksi työtä vaan työhön kuuluvaksi erilliseksi lisäksi myös virastotöissä, joissa teksteillä vaikutetaan asioihin ja ne ovat työn näkyvä osa. (Hiidenmaa 2000c: 26.)

Noin puolet työtä tekevästä suomalaisista tuottaa ja käsittelee tekstiä osana tehtäviään: he kirjoittavat ja lukevat sekä jäsentävät, kokoavat ja luokittelevat tietoa (Hiidenmaa 2000c: 21). Tietotekniikan kehityksen myötä tekstien laadinnan prosessi on muuttunut: nykyisin kirjoittaja muokkaa tekstiään itse sen sijaan, että luovuttaisi sen jollekulle toiselle puhtaaksikirjoitettavaksi. Tekstejä myös laaditaan yhä enemmän kollektiivisesti työryhmissä: niistä keskustellaan ja niitä kommentoidaan puolin ja toisin useaan otteeseen, ennen kuin teksti on lopullisessa muodossaan. Nykyisin, kun

tietotekniikka mahdollistaa monipuolisen tietojen siirron, kopioinnin, vakioinnin ja muokkauksen, tekstien versioita on enemmän kuin ennen. (Hiidenmaa 2000c: 21.)

Laadittaessa tekstejä työryhmänä neuvotellaan samalla niiden sisällön merkityksistä ja luodaan yhteisiä näkemyksiä, jolloin prosessi itsessään on toisinaan merkittävämpi kuin sen lopputulos eli valmis teksti (Hiidenmaa 2000b: 42). Tiedon tuottamisen ja välittämisen lisääntyminen ja kieli ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa, sillä asiantuntijatiedon kielellistäminen luo uusia erikoiskieliä omine erikoissanastoineen. Toisaalta erikoiskielen hallitseminen on merkki asiantuntijuudesta. Tieto on viraston tuote, jota tuotteistetaan niin lomakkeille kuin verkkosivuille ja kaikelle siltä väliltä. (Hiidenmaa 2000c: 22.)

Kunnalla töissä olevat viranomaiset käyttävät institutionaalisessa roolissaan niin sanottua virka- eli viranomaiskieltä. Se on virallissävystä, persoonatonta ja täsmällistä kieltä (Lisa-Piehl 1992: 11), jota käytetään virastoissa ja joka liitetään viranomaisiin; usein siitä käytetään myös nimiä kapulakieli tai paperikieli (Heikkinen-Hiidenmaa-Tiililä 2000: 9). Viranomaisten käyttämä kielimuoto on moninaista, mutta yhteistä sille on jonkinlainen sisäänrakennettu ajatus siitä, mitä ovat viranomaisuus ja kansalaisuus ja millainen on viranomaisen olemus ja asema (Heikkinen-Hiidenmaa-Tiililä 2000: 9).

Viranomaisen työssään käyttämä kieli käytänteineen on yleisesti ottaen tulosta implisiittisestä sosiaalistumisesta, eikä työn ja kielenkäytön suhdetta näin ollen ole aina helppo tiedostaa. Kaikkeen kielenkäyttöön kuitenkin kuuluu normeja ja konventioita, jotka koskevat esimerkiksi yksittäisiä ilmauksia tai vaikka tekstin merkityspotentiaaleja. (Hiidenmaa 2000c: 28.) Tekstilajeilla on yhteys inhimillisen ja yhteisöllisen toiminnan muokkautumiseen ja institutionaalitumiseen. Tekstien laatimisessa on kyse kielestä ja kielellä muovautuvista toiminnoista, joihin liittyy erityisiä merkityksenantoja. Tekstin laatimiseen liittyviä kielellisiä valintoja ei tehdä joka kerta erikseen eikä itsenäisesti ympäröivästä todellisuudesta irrallisena. (Hiidenmaa 2000c: 34.) Hallinnon tekstit eivät ole immuuneja aikakauden muulle retoriikalle, joten aatevirtaukset näkyvät niissäkin. Näin hallinnon kieli on muutakin kuin vain organisaatioiden ja poliittisten luottamuselinten käyttämää kieltä: se peilaa aikakautensa aatemaailmaa ja yhteiskunnan muuta kehitystä. (Hiidenmaa 2000c: 23-24.)

Vaikka yleisesti puhutaan yksinkertaisesti virkakielestä, Hiidenmaa (2000c: 37) sanoo, että ei ole olemassa yhtä yhtenäistä kielimuotoa, jota nimenomaan ja ainoastaan viranomaiset käyttäisivät, mutta että on olemassa viranomaisten teksteille tyypillisiä piirteitä, siis virkakielen rekisteri. Rekisterille tyypillisiä piirteitä on kielen kaikilla tasoilla sanastosta tekstin esitystapoihin, ja ne luonnehtivat tekstiä ja erottavat sen muista teksteistä. Hiidenmaa (2000c: 37) arvelee, että rekisterin ominaisuuksia selittää sen institutionaalisuus eli julkisuus ja tiettyihin toimintoihin kuuluminen. Tämä on armollinen tulkinta verkkotekstejä ajatellen, sillä ne eivät mahdu perinteiseen käsitykseen virkateksteistä: ne eivät ole virallisia asiakirjoja tai muuten ahtaasti määriteltyjä tekstilajeja. Perinteisistä virkateksteistä niitä lähinnä oleva tekstilaji lienee toimintakertomus.

Hiidenmaa (2000b: 43) esittää, että yhteisön jäsen harjaantuu sosiokulttuuristen tekstikokemustensa perusteella tulkitsemaan virallisuudeksi tietynlaisen rekisterin käytön, mikä ”pakottaa” käyttämään tuota rekisteriä virallisissa teksteissä: siten tietyistä kielenkäytön muodoista on tullut virallisuuden merkitsimiä. Hiidenmaa (2000b: 46–60) luettelee viranomaisrekisterille tyypillisiksi piirteiksi a) sanan tai lausekkeen osan toistumisen sekä pronominiin vähäisyyden viittauskeinona b) virkkeiden syntaktisen yksinkertaisuuden sekä typografisen luetteloinnin c) rinnastamisen d) raskaat määriteketjut otsikoissa e) yhdyssanojen ja erityisesti uudisyhdyssanojen runsauden f) sanaliittojen toistumisen kiteytyminä. Heikkisen (2002: 34) mukaan tyypillisiä piirteitä ovat substantiivien ja suhdelauseiden runsaus (*yhteisten asioiden hoito vaatii tiedottamista, palautetta ja keskustelua*), tekstien ja muiden institutionaalisten olioiden subjektiivisuus (*kuntalaki ja julkisuuslaki korostavat; viestintä motivoi*), asioiden määrittelemisen ja arvottamisen (*viestintä on kokonaisvaltaista toimintaa*), passiivi (*on laadittu; voidaan selvittää; annetaan*), numeraalien runsaus, väitelauseiden ja luetteloiden toistuminen sekä alkuoletukset kirjoittajan ja lukijan yhteisestä tietopääomasta.

Heikkinen (2000b: 199) esittää, että viranomaistekstit peilaavat yhtenäistä kuvaa todellisuudesta, mikä viittaa siihen, että virkatekstien tuottamiskulttuuri on homogeeninen. Heikkisen mukaan virkakielen todellisuuteen eivät kuulu yksilöidyt ihmiset vaan esimerkiksi organisaatiot, ”organisaatioihmiset” ja hallinnolliset abstraktiot. Hänen mukaansa teksteissä annetaan abstraktioille elollisen toimijan

ominaisuuksia sekä esitetään ihmiset numeroina ja heidän tekemänsä työ investointeina tai tuloksina. Viranomaistodellisuudessa ja sitä kielellistävissä teksteissä ihminen siis on usein läsnä vain implisiittisesti. Virkakielelle, kuten talouselämän kielelle, onkin ominaista niin sanottu kasvun retoriikka, joka näkyy teksteissä numeraalien runsautena ja edistymisestä kertomisena (Hiidenmaa 2000b: 35–36).

Viranomaisteksteille on ominaista persoonattomuus, joka etäännyttää tekstin tuottajan ja vastaanottajan sen ideationaalisesta sisällöstä: yksilöllinen minä katoaa ”institutionaalisen persoonan” tieltä. Kirjoitetussa tekstissä kirjoittajan ja lukijan välinen etäisyys on helposti paljon pidempi kuin puhutussa tekstissä, jossa puhuja ja kuulija ovat yhdessä tilassa yhtä aikaa läsnä (Heikkinen 2000b: 203).

Virkateksteissä kirjoittaja on implisiittisesti asiantuntija ja ohjailija, joka tarkastelee asioita kuvaamansa todellisuuden ja lukijoiden yläpuolella sekä laatii ”pelisäännöt”. Vastaavasti lukijan interpersoonaisena roolina on olla kirjoittajan esittämien totuuksien hyväksyjä eikä esimerkiksi niiden luonnollisuuden epäilijä. (Heikkinen 2000b: 204.) Heikkisen mukaan virkatekstien sävy on toisinaan avoimen käskävä ja useimmiten manipuloivasti ohjaileva. Kirjoittaja ohjailee lukijaa ottamaan kritiikittömästi vastaan asettamansa alkuoletukset ja näkemään asiat halutussa valossa. (Heikkinen 2000b: 204–205.) Informaaleissa, markkinoinnillisissa virkateksteissä sävy saattaa olla hieman säyseämpi, mutta yhtä kaikki totuuksia vastaanpanemattomasti esittävä.

Heikkisen (2000b: 210–211) mukaan viranomaisten työssä medioituminen näkyy monella tavalla, sillä nyky-yhteiskunta vaatii sisäisen ja ulkoisen tiedottamisen jatkuvaa kehittämistä. Viranomaispalveluista tiedottamisen sijaan palveluita on yhä useammin mainostettava liike-elämästä tutuin keinoin ja siksi myös rakennettava niille tietynlainen myönteinen imago. Tällainen suuntaus vaikuttaa viranomaiskielen kaikkeen käyttöön ja muokkaa sille tyypillisiä piirteitä.

Heikkinen (2000c: 304) kutsuu ”virallisen ideologiaksi” sellaista abstraktia tekstien ja merkitysten tuottamista kontekstualisoivaa sosiokulttuurista ympäristöä, joka on laajempi tarkoite kuin rekisteri tai tekstilaji. Hän puhuu myös ”virallisen kieliopista” (Heikkinen 2000c: esim. 308, 309, 312) ilmeisesti tarkoittaen sillä virkakielen rekisterin merkityspotentiaalia, joka ilmenee erilaisina tyypillisyyksinä ja luonnollistuneina valintoina. Analysoimalla kaupunkien verkkotekstejä yritän tavallaan

purkaa ne osiin ja siten päästä käsiksi niiden taustalla vaikuttavaan ”virallisen kielioppiin”.

Viranomaiset ajattelevat, että kapulakieltä on syytä välttää ja että hyvä teksti on selkeää ja ymmärrettävää. Siksi tekstien tarkistuttaminen työtovereilla ja muu kieliasun kontrollointi ovat muodostuneet rutiiniksi, mikä tekee virastoista tekstituottamisen paikkoina institutionaalisia. (Heikkinen 2000a: 292.) Virkateksteillä mielletään toisinaan olevan itsenäinen tahto, jonkinlainen niiden kirjoittamista ohjaava voima, institutionaalisuuteen alistuminen, joka ei salli viranomaisten vaikuttaa lopputulokseen. Tällainen kirjoittajan voimattomuuden tunne saattaa johtua tekstien laatimisen kollektiivisuudesta tai sosiaalistumisesta ajatukseen ”näin kuuluu tässä virassa tehdä”. (Heikkinen 2000a: 292–293.) Tämä saattaa selittää esimerkiksi sitä, että verkkotekstit vaikuttavat toistensa kaltaisilta: niitä todennäköisesti on ollut tekemässä useita ihmisiä ja niitä tehdessä todennäköisesti on otettu mallia vastaavien instituutioiden teksteistä. Mallit kiertävät ja monistuvat, tekstit eivät synny tyhjiössä.

Suomessa alettiin laajasti puhua viranomaiskielestä 1970-luvulla. Tuolloin keskeisiä tutkimuksen kohteita ja tekstien arvioinnin kriteereitä olivat ymmärrettävyys, selkeys ja luettavuus, joita mitattiin tekstin pintarakenteen ominaisuuksista. Sittemmin viranomaiskielen tutkimus on saanut vaikutteita kriittisestä tekstintutkimuksesta ja tekstejä on alettu tarkastella vuorovaikutuksen välineinä, sosiaalisten roolien ja identiteettien muokkaajana sekä merkitysten ja todellisuuden rakentajana. (Hiidenmaa 2000c: 29, 31.) Viranomaiskieltä voidaan tarkastella myös sen asiakaspalvelutehtävän kautta, sillä selkeydestä ja ymmärrettävyydestä huolimatta tekstien sävy saatetaan tulkita epäkohteliaaksi, tylyksi tai holhoavaksi: lukija ei halua teknistä ilmoitusta vaan ystävällisen, perustellun vastauksen asialleen (Hiidenmaa 2000c: 33).

Hallinnon kieltä alettiin systemaattisesti selkeyttää 1970-luvulla niin, että tekstejä kirjoitetaan helpommin sanakääntein ja lukijan paremmin huomioon ottavien periaattein. Siksi esimerkiksi lakipykälä ja taustatietoja painottavat päätökset on korvattu tiedottavilla teksteillä. (Hiidenmaa 2000c: 32.) Paavo Nikula (1997: 9, 11) arvioi, että vuonna 1982 tehdyn virkakielipäätöksen jälkeen virkakielen ymmärrettävyys on parantunut esimerkiksi siten, että virkkeiden pituus on lyhentynyt ja typografinen selkeys lisääntynyt. Virkakielipäätös velvoitti hallinnon ja virastot parantamaan kielenkäyttöään. Nikula sanoo silti, että parantamisen varaa riittää aina

vain. Hän kuitenkin uskoo, että suomalainen virkakieli on hyvin ymmärrettävää verrattuna moniin eurooppalaisiin virkakieliin (Nikula 1997: 10).

Viranomaisten tai hallinnon kielen tutkimusta kutsutaan nykyisin usein institutionaalisen kielen tutkimukseksi. Institutionaalisen ja ei-institutionaalisen tekstin ero ei kuitenkaan ole yksiselitteinen, sillä merkittävä osa yhteisöjen – olivat ne sitten virastoja tai vaikka perheitä – toiminnoista rituaalistuu ja institutionaalistuu. (Hiidenmaa 2000c: 24–25.)

Viranomaisten ja kansalaisten välistä kasvokkaista vuorovaikutusta on tutkittu kielitieteen näkökulmasta. Kotuksen projektissa on tutkittu paperisia viranomaistekstejä – virallisia asiakirjoja, lomakkeita, tiedotteita. Verkkotekstejä ei käsittääkseen ole tutkittu vielä kovin laajasti, mutta esimerkiksi Aaltonen (2009) on tutkinut sitä, miten kaupungin kotisivujen tuottajat ovat onnistuneet asettumaan lukijan (erityisesti maahanmuuttajan) rooliin luodessaan hyperlinkkejä. Myös Suhonen (2010) on tutkinut kaupungin verkkotekstejä, nimenomaisesti verkkosivuilla julkaistuja tiedotteita. Sisällöntuottaminen verkkoon on nykyisin täysin arkipäiväistä ja merkittävä osa myös virkamiesten työtä, ja nuorena tekstilajina se on hyvä tutkimuskohde. Esimerkiksi Aaltonen (2009: 79) on huomannut, ettei virkakielen perinteisesti yhdistettyjä ominaispiirteitä ei voi yleistää hypertextissä varsinkaan linkeissä, koska ne eivät muodosta välitöntä laajaa kokonaisuutta. Sekään ei ole mielestäni yksiselitteistä, määräävätkö verkkotekstien muotoa enemmän niiden institutionaalinen luonne vai niiden viestinnällinen rakenne.

2.3 Verkkotekstit

Kankaanpää (2006: 46) sanoo, että kontekstin muuttuessa kielenkäyttökin yleensä muuttuu, ja että esimerkiksi uusien tiedottamismuotojen kuten internetin käyttöönotto merkitsee kontekstin (viestintätilanteen, diskurssijärjestyksen) muuttumista. Hänen mukaansa kielellisiä muutoksia voi tapahtua kielen ja tekstin eri tasoilla (sanasto, kielioppi, retorinen kokonaisrakenne) ja muutos vaikuttaa toisiinkin tasoihin. Varsinkin internetin maailmanvalloituksen alkuaikoina (internetin kehityksestä ks. esim. Karlsson 2002: 13–14) mutta ehkä yhä toisinaan verkossa julkaistaan samat tekstit kuin vastaavassa paperisessäkin mediassa, eikä teksti siis

ilmennä julkaisukanavan erityispiirteitä tai hyödynnä sen mahdollisuuksia (Alasilta 2000: 137; paperi- ja verkkotekstien lukemisen erilaisuudesta ks. Alasilta 1998: 40–45, 177, Klemetti 2000: 21–23, Pohjanoksa–Kuokkanen–Raaska 2007: 186–187).

Alasilta (1998: 79) määrittelee verkkotekstin näin: ”Verkkoteksti on kirjoittajan tuottama, tekstin varaan rakentuva dokumentti, joka on tarkoitus lukea ruudulta, ja jossa yleensä on hyödynnetty hypermedian mahdollisuuksia.” Tiedontuottajan hän toteaa usein olevan yhteisön: ”Tiedontuottaja tarkoittaa sitä, jonka nimissä teksti verkossa julkaistaan. Kysymys voi olla yrityksestä, viranomaisesta, järjestöstä tai niiden osastosta tai yksiköstä – joskus myös yksityisestä henkilöstä.” (Alasilta 1998: 79.)

Sähköinen media eroaa perinteisestä mediasta siinä, että se luo mahdollisuuksia uudentilaiselle vuorovaikutteisuukselle (Alasilta 1998: 17, 66). Alasilan (1998: 15–16, 67) mukaan linkittäminen on merkittävin erottava tekijä verkkotekstien ja paperitekstien välillä. Hän toteaaakin, että hypermedian myötä vuorovaikutuksen osallistujien välinen rooli muuttuu tasavertaisemmaksi ja vuorovaikutus keskustelunomaisemmaksi. (Ks. luku 5.7 jutustelunomaisuudesta.)

Karlsson (2002: 44) toteaa, että kaikessa yksinkertaisuudessaan sivu muodostaa sähköisessäkin maailmassa aina yhden sisällöllisesti koherentin kokonaisuuden, vaikka hypertextuaalisuus periaatteessa mahdollistaa lukemattomia muitakin tapoja käsittää tietty yksikkö. Teknisenä yksikkönä sivu tarjoaa rajat *semioottiselle tilalle (semiotiskt rum)*, johon kuuluu mahdollisesti useita tekstejä, niin kirjallisia kuin kuvallisia (Karlsson 2002: 151). Sivun semioottisena tilana on siis käyttökelpoinen kategoria verkkosivuston käsittelemiselle. Pelkästään kirjakielen näkökulmasta verkkosivujen tekstejä ei voi käsitellä, sillä multimodaalisina (multisemioottisina) teksteinä niiden tulkintaan vaikuttavat muutkin kuin puhtaasti kielelliset elementit (Karlsson 2002: 151). (Pohdintaa sivun olemuksesta esim. Alasilta 1998: 71–72, 117–120.)

Verkkotekstit ovat tekstuaaliselta rakenteeltaan erilaisia kuin vanhemmat tekstityypit. Ne ovat epälineaarisia hypertekstejä (tai kybertekstejä), joihin myös lukija voi jonkin verran vaikuttaa. (Karlsson 2002: 9.) Klemetin (2000: 20–21) mukaan eräs hypertekstin erityispiirre on se, että lukija rakentaa tilanteisen merkityskokonaisuuden sillä, millaista linkkipolkua hän verkkosivustolla kulkee. (Linkeistä ks. Alasilta 1998:

esim. 76–78, 106–107, 113–117.) Verkkoviestinnässä on myös mahdollista yhdistää laajan yleisön tavoittaminen ja henkilökohtaisen kontaktin tuntu (Alasilta 2000: 138–138).

Svinhufvud (2003: 14) sanoo, että siinä missä perinteisiä tekstejä luetaan lineaarisesti, verkkosivuja luetaan multilineaarisesti eli lukija valitsee sivuston sivujen ja tekstien lukemisjärjestyksen itse tilanteisesti. Oman aineistoni analyysissä en ota tätä aspektia kuitenkaan tätä mainintaa enempiä huomioon, sillä lukemisjärjestyksellä ei mielestäni ole merkitystä roolien rakentumisen tulkinneille: samat rakennepiirteet tulevat joka tapauksessa esille. En ole niinkään kiinnostunut todellisesta lukukokemuksesta kuin tarjolla olevasta mahdollisuudesta lukea porttisivun pääteksti kokonaisuudessaan ja kontekstissaan.

Karlssonin (2002: 47–48) tekemä verkkosivujen elementtien jaottelu⁵ perustuu ennen kaikkea visuaalisiin piirteisiin. Ensimmäisen pääluokan muodostavat kirjoituselementit (*skriftelementer*), joita ovat kirjoitusrivi, -lohko, -lista ja -kuva. *Kirjoitusrivi (skriftrad)* tarkoittaa yksittäistä kirjoitettua riviä. *Kirjoituslohko (skriftblock)* tarkoittaa kahden tai useamman rivin yhtenäistä kirjoitusta. *Kirjoituslista (skriftlista)* tarkoittaa listaa, taulukkoa tai muuta graafisen ulkoasun yhdistämää kirjoituskokonaisuutta. *Kirjoituskuva (skriftbild)* tarkoittaa kirjoituksen ja kuvan muodostamaa visuaalista kokonaisuutta. Toisen pääluokan muodostavat *muut elementit (övriga elementer)*, siis pääasiassa kuvalliset elementit. Ne Karlsson jakaa kahteen luokkaan: *esittäviin (förestellande)*, joita ovat *valokuva (fotograf)* ja *piirroskuva (~andra representationer)*, sekä *ei-esittäviin (icke-förestellande)*, johon kuuluu *abstrakti visualisointi (abstrakt visualisering)*. (Karlsson 2002: 47–48.)

Svinhufvud (2003: 23) huomauttaa, että Karlssonin elementtiluokitteluun ei sisälly yksittäisten sanojen luokkaa, ja niputtaa yksittäisten sanojen muodostaman kokonaisuuden, esimerkiksi verkkosivun laidassa olevan linkkilistan, yhteen kirjoituslista-käsitteen kanssa. Hän myös ehdottaa semioottisten elementtien luokitteluun lisättäväksi animaatioiden luokkaa, johon kuuluisivat kirjoitus-, kuva- ja multisemioottiset animaatiot, sekä interaktiivisten multisemioottisten elementtien luokkaa, johon kuuluisivat pudotusvalikot ja hakulaatikot (Svinhufvud 2003: 25–28).

⁵ Suomenkielisinä termeinä käytän pääasiassa samoja kuin Svinhufvud (2003), vain *kirjoitusblokin* olen vaihtanut muotoon *kirjoituslohko*.

Mielestäni interaktiiviset multisemioottiset elementit kuitenkin voisivat olla kirjoituselementtien pääluokassa tai molemmat Svinhufvudin ehdottamat luokat voisivat multisemioottisina elementteinä yhdessä muodostaa oman, kolmannen pääluokan. Se ei kuitenkaan ole järin relevanttia tälle tutkielmalle.

Internetissä kommunikointi rakentaa monitahoisia identiteettejä, joita representoidaan yhä uudestaan yhä uusissa yhteyksissä. Organisaatiojohto pyrkii yhtenäistämään verkossa rakennettavaa mainetta. Ihmiset osallistuvat kommunikaatioon toisinaan yrityksen edustajina, toisinaan yksityishenkilöinä. Internetissä käytävässä vuorovaikutuksessa rakennetaan toisaalta ryhmäkategoriaa ja toisaalta yksilöllistä identiteettiä. (Aula–Vapaa 2006: 224–225.)

Alasilta (1998: 87; ks. myös Pohjanoksa–Kuokkanen–Raaska 2007: 189) kehottaa verkkoon kirjoittavaa vastaamaan seuraaviin ohjaaviin kysymyksiin: 1) Mitä tahdot lukijalle sanoa? 2) Millaiselle lukijalle kirjoitat: mitä lukija jo ennestään tietää aiheesta, mitä mieltä lukija on aiheesta, mistä on lukijalle iloa tai hyötyä, mikä lukijaa kiinnostaa? 3) Millaisen vaikutuksen haluat tekstillä olevan lukijaan: haluatko informoida, suostutella, aktivoida, saada ajattelemaan toisin kuin ennen? 4) Miten voit jälkikäteen arvioida, onko teksti vaikuttanut lukijaan haluamallasi tavalla? Nämä kysymykset vastauksineen ovat lukijuuden määrittämistä ja ohjaavat verkkokirjoittajaa alitajuisesti valitsemaan tietynlaisia kielellisiä rakenteita, jotka luovat toivotunlaista lukijuutta.

Fairclough (1997: 53) kuvailee joukkoviestinnän yhdeksi ominaispiirteeksi ajallisen ja paikallisen epäyhtenäisyyden: teksti kulutetaan eri aikoina ja paikoissa kuin milloin ja missä se on tuotettu. Tämä kuvaus pätee myös verkkoviestintään. Epäyhtenäisyys johtaa viestinnän sarjamaisuuteen: viestintätilanteita on useita aina ideoinnista tiedon keräämisen kautta kirjoittamiseen ja lukemisesta tiedon edelleen välittämiseen (Fairclough 1997: 53–54). Niin ikään Fairclough'n (1997: 86) kuvaus siitä, miten tiedotusvälineet ovat julkisen tuotannon ja yksityisen kulutuksen välimaastossa, sopii myös verkkoviestintään: myös useat verkkotekstit tuotetaan institutionaalisesti mutta kulutetaan yksityiselämän piirissä, usein omalla ajalla omalla kotikoneella.

Kaikkeen verkkosivujen kirjallisiin teksteihin saattaa yhä enenevässä määrin vaikuttaa se, että sivustoja optimoidaan hakukoneita varten eli tekstit laaditaan niin, että hakurobotti arvottaisi ne hakutuloksissa mahdollisimman alkuun. Hakurobotin ja

ihmislukijan intressit eivät aina mene yksiin, sillä vaikka hakurobotti arvostaa relevanttien ja asiallisten sisäisten ja ulkoisten sivujen linkittämistä, se arvostaa myös avainsanojen jopa rasittavan tiuhaa toistoa. Hakukoneoptimointi voi siis vääristää verkkotekstistä rakentuvaa kuvaa lukijasta (ellei lukijaksi olekin tarkoitus rakentua hakukonerobotti), mutta kirjoittajasta se antanee oikeutetusti kuvan ajan hermolla olevasta hakukonenäkyvyyden arvostajasta.

Verkkosivuja on viime vuosina jonkin verran tutkittu kielitieteellisestä näkökulmasta. Yksityishenkilöiden verkkosivustoja ovat tutkineet ainakin Noora Hakanen (2009) pro gradu -tutkielmassaan muotiblogeista sekä ruotsalainen Anna-Malin Karlsson (2002) semioottisessa väitöskirjassaan kotisivustoista. Molemmat ovat tekstilajitutkimuksia. Kimmo Svinhufvud, Maaret Väisänen ja Kristiina Klemetti ovat tutkineet pro gradu -tutkielmissaan yritysten verkkosivustoja. Svinhufvudin (2003) tutkielma käsittelee suomalaisten suurten yritysten kotisivujen erityispiirteitä niin ikään tekstilajisuuden näkökulmasta. Väisänen (2003) multisemioottisen tutkielman aiheena ovat vuorovaikutteiset kielelliset ja visuaaliset keinot, joiden avulla yritysten kotisivustot pyrkivät saamaan lukijassa aikaan muutoksen. Klemetti (2000) selvittää hyperlinkkien keskeisyyttä Finnair Oyj:n verkkosivustolla.

Elisa Aaltonen (2009) tutkii pro gradu -tutkielmassaan kaupungin verkkosivustoa niiden hyperlinkkien kautta ja Taru Suhonen (2010) kaupungin verkossa julkaisemien tiedotteiden tekstuaalisia ominaispiirteitä. Virkakieltä sivuavat fennistiset verkkotekstitutkimukset ovat kuitenkin toistaiseksi yhä harvassa. Hakasen (2009) tutkimien muotiblogien tekstien, erityisesti niille tyypillisten lopetusten, ja oman aineistoni yhteinen piirre näyttäisi olevan lukijan puhuttelu, joka puuttuu muun muassa uutisteksteistä. Svinhufvud (2003: 29–36) tarkastelee kotisivujen antamaa tietoa yrityksestä yritysesittelyjen, uutisten, palautteenantomahdollisuuden, yhteystietojen, yrityksen kuvien ja liiketoiminta-alueiden kautta mutta ei yritys työntekijä -tekstien kautta. Fennististä väitöskirjatutkimusta verkkosivustoista ei näy tehdyin, ja muutenkin aiheet ovat olleet melko laajoja, kuten tekstilajin määrittämistä. Ehkä aika kuitenkin on nyt kypsä yksityiskohtaisemmalle verkkotekstitutkimukselle, kuten juuri roolien rakentumisen analysoinnille.

3 Teoreettinen tausta

Tässä luvussa esittelen kielitieteellisiä tekstintutkimuksen teorioita, jotka soveltuvat käsillä olevaan aiheeseen. Teorioita ovat kriittinen kielentutkimus, funktionaalinen kielitiede, systeemis-funktionaalinen kielinäkemykset, sosiaalinen konstruktionismi sekä kriittinen diskurssianalyysi. Ne kaikki limittyvät toistensa kanssa. Esittelen teorioita siinä valossa, joka on tutkimukseni kannalta relevanttia. Tällainen rajaus on välttämätön, sillä teoriat ovat laajoja, eikä niitä siten olisi mitenkään mahdollista esittää tässä yhteydessä kaikin puolin kattavasti.

3.1 Kriittinen tekstintutkimus

Toteutan tässä tutkielmassa Heikkisen (1999: 71–72) määritelmää tekstintutkimuksen kriittisyydestä. Hän sanoo sen olevan tekstin luonnollistumien ja implisiittisten merkitysten tuomista näkyviksi.

Kriittinen kielentutkimus on heterogeeninen yhdistelmä kielen eri tasoja, kielentutkimuksen eri osa-alueita ja eri kielioppimalleja. Oleellista eivät olekaan tarkoin rajatut näkökulmat vaan kielellisten merkitysten selvittäminen kulloinkin käyttökelpoisimmalla tavalla tai vaikka eri tapojen kombinaatioilla. (Heikkinen 1999: 31–32.) Muun muassa Heikkisen (1999: 32) mielestä tekstintutkimukseen sopii kielen merkitysten havainnoiminen monista eri näkökulmista ja monilla eri kielen tasoilla pintatasosta pragmatiikkaan. Heikkisen (1999: 55, 57) mukaan kriittisen tekstintutkimuksen vahvuus on siinä, että se hyödyntää sekä kielellistä että sosiokulttuurista analyysia. Hän sanoo, että kielellinen analyysi tuottaa sosiokulttuurisia päätelmiä, mutta toisaalta kielellisen analyysin perustana on sosiokulttuurinen tulkintakehys.

Hiidenmaan (2000a: 166, 168–169) mukaan kieli muuttuu tekstiksi, kun se on käytössä, ja teksti muuttuu merkityksiksi, kun lukija tulkitsee sitä. Siksi tekstintutkijan tehtävänä on analysoida tekstistä luettavissa olevia mahdollisia eri tulkintoja saadakseen tietoa tekstiin sisältyvistä merkityksistä. Lingvistisen tekstin- ja diskurssintutkimuksen peruskysymyksiä on, millaisia ja miten merkityksiä tuotetaan tekstissä. Fairclough (1997: 79) kutsuu *lingvistiseksi analyysiksi* virketason ylittävää kielellistä tarkastelua. *Intertekstuaaliseksi analyysiksi* Fairclough (1997: 84) kutsuu

lingvististä analyysia abstraktimpaa, kulttuurisidonnaisempaa ja subjektiivisempaa tulkintaa.

3.2 Funktionaalinen kielitiede

Kielitiede jaetaan yleensä kahteen eri näkökulmaan, funktionaaliseen ja formalistiseen kielenkuvaukseen. Luukka (1995: 30–31; ks. myös Luukka 2000) selvittää funktionaalisen ja formalistisen kuvauksen eroa niin, että funktionaalista on ihmisten kielellisen ja vuorovaikutuksellisen käyttäytymisen tutkiminen ja formaalista kielen rakenteen ja kielenainesten käyttäytymisen tutkiminen. Hän jatkaa eron selvittämistä sanomalla, että formaalinen tutkimus lähtee kielen muodoista ja päättyy merkityksiin ja toimintoihin, kun taas funktionaalinen tutkimus kulkee toisin päin. Vastaavasti funktionaalinen tutkimus pohjaa vankasti aineistoon ja formaalinen yleisiin kategorioihin. Käsillä oleva tutkielmani kuuluu näistä kahdesta funktionalismiin.

Funktionaalinen kielitiede ei ole yksi yhtenäinen suuntaus tai teoria vaan eri suuntauksia yhdistävä näkökulma (Luukka 2000: 137). Funktionalistit ovat alusta alkaen pyrkineet selvittämään, miten kielellä esimerkiksi ilmaistaan asenteita tai vaikutetaan yhteisön toisiin jäseniin (Luukka 2000: 137), eivätkä nämä tutkimuskohteet ole jääneet taka-alalle vieläkään. Olennaista funktionaalille kielinäkemykselle on kontekstin käsite: kieli on aina sidoksissa käyttötehtäviinsä, sillä kielenkäytön merkitys on ennen kaikkea sen sosiaalisuudessa ja vuorovaikutustehtävässä (Luukka 2000: 138, 139). Funktionalisteja kiinnostaa muun muassa kielen merkityspotentiaali sekä yhteisöjen kielenkäytön tavat (Luukka 2000: 138), jotka minullakin ovat aiheena tässä tutkielmassa. Funktionaalisen näkemyksen mukaan yhteisön arvot, asenteet ja käyttäytymistavat näkyvät ja rakentuvat kielessä ja kielenkäytössä (Luukka 2000: 140).

Funktionaalisen näkemyksen mukaan kieli on monitulkintaista eikä ilmausten merkitys tai funktio ole joka kontekstissa sama tai muuttumaton. Kiteytettynä funktionalismin tehtävänä on kielen käyttämisen ja tekstin kantamien merkitysten muodostumisen selittäminen ja funktionalistin analysoitavana vain aidossa kielenkäyttötilanteessa tuotettu teksti. (Luukka 2000: 139, 141.)

Funktionaalisen näkemyksen mukaan kielelliset ja ei-kielelliset (eli visuaaliset) tekstit ovat yhtä tärkeitä ja luovat yhdessä merkityksiä, joten yhtä ei voi analysoida

ilman toista (Luukka 2000: 156; tekstien visuaalisuudesta ja semioottisuudesta ks. esim. Fairclough 1997: 29, 38; verkkosivujen kuvista ks. Pohjanoksa–Kuokkanen–Raaska 2007: 194–196.). Hiidenmaa (2000a: 170–171) huomauttaa, että kirjoitusta tutkittaessa on otettava huomioon sen *kirjoitettuus*: miten teksti on aseteltu, miten sitä on muotoiltu ja niin edelleen. Hän puhuu *visuaalisen suunnittelun kieliopista* sekä tekstien *esinemäisyydestä* ja mainitsee niiden yhdeksi kiinnostavaksi, uudeksi tutkimuskohteeksi verkkotekstit. Kirjoituksen esinemäisyys on oleellisesti läsnä esimerkiksi merkityksellisesti asetelluissa runoissa, joissa kirjoitus muodostaa kuvan, ja siten rakentaa merkitystä paitsi sisällöllisesti myös visuaalisesti. Mutta merkityksellisesti asetellut runot ovat vain ääriesimerkki, sillä kaikki visuaalisuus viestii merkityksiä. Tästäkin käsillä olevasta tekstistä välittyy kulttuurisia tulkintavihjeitä. Varmasti tämänkään tekstikokonaisuuden ainoat merkitykset eivät ole sisällössä vaan – vaikkakin ehkä enimmäkseen kirjoittajan tai lukijan sitä tiedostamatta – yhtä lailla ulkomuodossa.

Funktionaalinen kielikäsitelmä voidaan jakaa kahteen alakategoriaan: interaktionaaliseen ja konstruktionistiseen näkökulmaan. Interaktionaalisen näkemyksen mukaan kielen merkitysten rakentamiseen osallistuu tekstin tuottajan lisäksi myös vastaanottaja, joka prosessoi tekstiä omien aiempien kokemustensa ja tietojensa perusteella. Näin ollen teksti on vuorovaikutuksellista, ainutkertaista ja vaihtelevaa. Vuorovaikutuksellisuus on puhutun tekstin ohella läsnä myös kirjoitetussa tekstissä, muttei useimmiten reaaliaikaisesti vaan 'viivästyneesti'. (Luukka 2000: 148–149.) Konstruktionismi tutkii diskurssia yhteisön kannalta, sitä miten kieltä käytetään yhteisöissä, miten sillä rakennetaan yhteisöjä ja miten yhteisö sen kautta hahmottaa maailmaa (Luukka 2000: 151). Näistä kahdesta kategoriasta tämän tutkielman aiheelle oleellisempi on konstruktionistisuus, jota käsittelem lisää luvussa 3.4.

3.3 Systemis-funktionaalinen näkemys

Systemis-funktionaalisen näkemyksen mukaan tekstit ovat kokoelma valintoja. Valinnat tehdään kielellisten (muotoseikat, ilmiäset) ja diskursiivisten (aiheet, näkökulmat) vaihtoehtojen joukosta. (Fairclough 1997: 30.) Tässä kieliteoreettisessa näkemyksessä *systemisyys* tarkoittaa kieltä vaihtoehtojen resurssina, josta kielenkäyttäjät tarvitsemansa merkityksen mukaan valitsee muodon. Kielen resurssi

muodostuu aiemmissä diskursseissa tehdyistä valinnoista sekä käytössä olevista kielenkäytön vaihtoehtoista. Tekstiä ei määritä sen kieliopillisuus vaan semanttinen yhtenäisyys. (Halliday 1985: xvii, xxvii.) Systeemisyytys siis viittaa kielijärjestelmään ja funktionaalisuus merkityksien tavoittelemiseen kielen avulla. Yhdessä nämä muodostavat näkemyksen, jonka mukaan kielen järjestelmä on valjastettu merkitysten ilmaisemiseen. Sama perusajatus on myös sosiaalisessa konstruktionismissa (luku 3.4)

Systeemis-funktionaalinen kielioppi lähestyy kielenaineiksia kolmesta näkökulmasta: tekstuaalisesta (*textual*), interpersoonaisesta⁶ (*interpersonal*) sekä ideationaalista (*ideational*) (Halliday 1985). Fairclough (1997: 29) yhdistää tekstuaaliseen funktioon kielellisen rakenteen, interpersoonaiseen funktioon identiteettien ja suhteiden luomisen ja ideationaaliseen funktioon representaatioiden luomisen.

Heikkinen (1999: 43) toteaa, että ”tekstin interpersoonaisuuden analysoinnista on lyhyt matka tekstinulkoiseen todellisuuteen, kielenkäyttäjiin, heidän tarkoitusperiinsä ja kieliyhteisön konventioihin: teksti on syntynyt vuorovaikutuksessa ja jossakin tekstinulkoisessa todellisuudessa”. Interpersoonaiset ja ideationaaliset alkuoletukset perustuvat Heikkisen (2000b: 204) mukaan ajatukseen kirjoittajan ja lukijan yhteisestä tiedosta, kummallekin tutuista asioista. Tällaisilla alkuoletuksilla luodaan osapuolille yhteistä sosiokulttuurista todellisuutta ja normistoa. Heikkinen sanoo, että vuorovaikutuksen osapuolten on hyväksyttävä ne, jotta teksti ja tekstinulkoinen todellisuus muodostaisivat harmonisen kokonaisuuden.

3.4 Sosiaalinen konstruktionismi

Sosiaalinen konstruktionismi ei ole itsenäinen teoria tai metodi eikä sidoksissa mihinkään tiettyyn tieteenalaan. Se on tavallaan viitekehys eri metodeille ja teorioille kuten diskurssianalyysille, keskusteluanalyysille, kriittiselle lingvistiikalle, diskursiiviselle psykologialle sekä sosiolingvistiikalle. Sosiaalisen konstruktionismin ajattelumallin mukaisesti kielenkäytössä ei vain representoida vaan myös konstruoidaan ympäröivää maailmaa. Sen mukaan kieli ja kielellinen merkitys ovat

⁶ Hiidenmaa (2000: 172) suosittaa interpersonaalinen-muotoa, esimerkiksi Pälli (1999, 2000) käyttää interpersoonainen-muotoa. Valitsen näistä käyttöni interpersoonaisen.

käyttöä, eikä niitä siten voida palauttaa sen enempää sosiaaliseen tasoon (kuten variationistisessa lingvistiikassa) kuin kognitiiviseen tasoon (kuten kognitiivisessa lingvistiikassa). Sosiolingvistiseltä kannalta sosiaalinen konstruktionismi on yhteiskunnallista tulkintaa: se tutkii, miten yhteiskunnalliset ilmiöt ja niiden merkitys rakentuvat kielenkäytössä, ja näkee sosiaalisen toiminnan on kielenkäytönä. (Pälli 2003: 25, 26, 229–230.)

Sosiaalinen konstruktionismi ei Pällin (2003: 26) mukaan kiellä tarkoitteiden olemassaoloa kielenulkoisessa maailmassa vaan korostaa, että kun tarkoitteista puhutaan, niitä representoidaan uudestaan diskursiivisesti ja konstruoidaan tilanteisesti. Konstruktionistisesti ajatellen kielenkäyttö onkin seurauksellista eli sen välityksellä ei vain ilmennetä asioita vaan myös tuotetaan niitä. Esimerkiksi ryhmädiskurssissa tietynlaisesta kielenkäytöstä seuraa yhdenmielisyyttä ja kielenkäytön valinnat ovat seurausta yhdenmielisyyden osoittamisen tarpeesta. Diskursiiviset kategoriat ja niihin liittyvät kulttuuriset merkitykset ovat sidoksissa kirjoittajan ryhmään, ja ryhmädiskurssi tuottaa ja tukee tietynlaisia yhteiskunnallissosiaalisia kategorioita. (Pälli 2003: 207, 213.) Konstruktionistisen näkemyksen mukaan yksilön on kuuluakseen yhteisöön tunnettava sen kielenkäyttötavat ja -normit (Luukka 2000: 151).

3.5 Kriittinen diskurssianalyysi

Yksi konstruktionistisista suuntauksista on kriittinen diskurssianalyysi (Luukka 2000: 152). Diskursiivisuus on konstruktionistinen käsite, joka tarkoittaa sosiaalisen todellisuuden rakentamista ja muuntelemista kielenkäytöllä ja kielenkäytössä. Diskursiivinen tutkimus ei siis rajoitu kielellisen rakenteen sisälle vaan ottaa huomioon myös kielenkäytön sosiaalisen ulottuvuuden. Diskurssianalyysi tarkoittaa lausetason ylittävää analyysia, joka kuitenkin käsittää vain kielellisen rakenteen. (Pietikäinen–Mäntynen 2009: 12, 24; Luukka: 143–145; Pälli 2003: 19–20, 22–24.) Kieli on syntynyt yhteiskunnallisesti ja se vaikuttaa yhteiskunnallisesti, ja näiden kielen kahden ominaisuuden välistä jännitettä kriittinen diskurssianalyysi tutkii (Fairclough 1997: 76). Pälli (2003: 27) sanoo, ettei diskurssianalyysi ole analyysimenetelmä eikä se käytä omia erityisiä analyysivälineitään, vaan se hyödyntää esimerkiksi semantiikan, pragmatiikan ja monien muiden alojen metodeja tarpeen mukaan.

Kielitieteellisenä terminä *diskurssi* tarkoittaa tekstiä kirjoituksena tai puheena (Luukka 2000: 135) ja diskurssianalyysi laajasti käsitettynä kaikkea yksittäisten kielenkäytön, kirjoitusten ja keskustelujen tutkimuksesta kokonaisten viestintätilanteiden tutkimukseen (Luukka 2000: 133–134; ks. myös Pälli 2003: 227). (Yhteiskuntatieteilijöiden määritelmistä samoille termeille ks. esim. Luukka 2000.) Pälli (2003: 227–228) tarkoittaa diskurssilla ”kokonaisuutta, joka sisältää kielellisen rakenteen tai muodon ja kielen käyttöön kuuluvan sosiaalisuuden”. Tämä määritelmä soveltuu omaankin tutkielmaani.

Hallidayn (1985: xv–xvi) mukaan diskurssianalyysissä on kaksi tasoa. Lingvistisen tason analyysissä tuodaan esiin tekstin mahdolliset tulkinnat. Ylemmän tason analyysissä tuodaan esiin kontekstuaaliset ehdot tekstin tulkinnoille. Pälli (2003: 228) toteaa, että diskurssianalyysi on kulttuurista tulkintaa, sillä tutkittavat asiat eivät ole aina eksplisiittisiä eikä tutkija voi irrottautua omasta kulttuurikontekstistaan. Tämä tulee hyvin esiin tässäkin tutkielmassa, sillä analyysi on melko puhdasta kulttuurisidonnaista tulkintaa, joka ei ole erotettavissa tulkitsijasta eli minusta itsestäni. Toinen analysoija saisi luultavasti eri tuloksia.

Pällin (2003: 23) mukaan on tutkijan kannalta edullista erottaa toisistaan käsitteet teksti ja diskurssi; hän määrittää edellisen kielelliseksi muodoksi ja jälkimmäisen kielelliseksi muodoksi käytössä eli sosiaalisessa kontekstissa. Myös minä valitsen diskurssin merkityskentästä (ks. Pietikäinen–Mäntynen 2009: 23) sille määritelmän ’kielenkäyttö kontekstissa’: diskurssi on siis sekoitus kontekstin määrittämiä normeja ja tilanteisia valintoja näiden normien tarjoamista vaihtoehdoista ja siten aina yksilöllinen.

Pälli (2003: 23) mukailee Hallidayn esittämää ajatusta sanoessaan, että teksti on aktuaalista kieltä ja kielen systeemi on potentiaalista kieltä, ja niitä molempia on tulkittava suhteessa niiden kulttuuriseen merkityspotentiaaliin. Siksi itsekin otan tässä tutkielmassa huomioon tekstien kulttuurisen kontekstin. Heikkinen (1999: 54–55) sanoo tekstien diskursiivisen merkityspotentiaalın olevan jatkuvassa muutoksessa, sillä siitä keskusteleminen muuttaa sen sisältöä. Heikkisen (1999: 62–63) mukaan teksti on muodoltaan tuotemainen, mutta merkitystä kantavana yksikkönä kontekstista riippuvainen prosessi. Hän sanoo runollisesti, että ”teksti on paikka, jossa merkitys toteutuu, (—) kun tuolle paikalle tulee tulkitseva ihminen”. Pällin (2003: 23) mukaan

diskurssi on dynaaminen prosessi, ei staattinen tuote. (Tekstistä tuotteena ja prosessina ks. Halliday 1985: xxii–xxvii.)

Diskurssin avulla nimetään asioita tietyllä tavalla, luodaan hierarkioita asioiden välille ja valitaan, mistä kerrotaan ja mistä ei (Pietikäinen–Mäntynen 2009: 56). Kriittisen lingvistiikan mukaan sanaston valinta on yksi merkittävimmistä luokittelun keinoista (Fairclough 1997: 42). Heikkinen (1999: 51) toteaa, että kriittisen näkökulman vahvuus tekstintutkimuksessa on muun muassa sen osoittamisessa, mitä kielellisiä vaihtoehtoja on jätetty valitsematta ja minkälaisia merkityksiä nämä valitsematta jääneet merkitykset kantavat. Hän esittää yhdeksi tavaksi tuoda esiin näitä vaihtoehtoja parafrasien antamisen käytetyille ilmauksille, vaikka – tai juuri siksi että – toisin sanominen ei kattaisikaan kaikkia käytetyn vaihtoehdon sisältämiä sivumerkityksiä. Kuten Heikkinen (1999: 51–52) ja Hiidenmaa (2000a: 177) sanovat, kirjoittaja ei aina tiedosta tekemiään kielellisiä valintoja tai valinnan mahdollisuuttakaan. Semantiikan ja kieliopin raja on häilyvä. Sanavalinnat kantavat merkitystä, joka reaalistuu diskurssissa, eli toisin päin sanottuna merkitys reaalistuu tiettyinä kielellisenä ilmiönä eli sanavalintoina aina tietyssä kontekstissa. (Halliday 1985: xix–xx.)

Lukijalla on diskursiivisia taitoja, joiden avulla hän aktiivisesti sijoittaa tekstin tiettyyn diskurssiin ja lukee sen diskurssin osana (Heikkinen 1999: 53). Kielen kantamat merkitykset realisoituvat vasta diskurssissa, joten jonkin tietyn kielenpiirteen kuten sanan tilanteinen merkitys vaihtelee (Pietikäinen–Mäntynen 2009: 67). Myös Heikkinen (1999: 57, 80) esittää kriittisen tekstianalyysin tarkoituksiksi kontekstin ja tekstimerkitysten vihjaamien todennäköisten tulkintojen ilmi tuomista ja perustelemista. Vaikka tulkinnat ovat aina yksilöllisiä ja lukijakohtaisia, Heikkisen (1999: 57, 80) mukaan tekstistä on mahdollista tulkita yleispäteviä kielenulkoisen todellisuuden asioita, sillä tekstiin sisältyy niin sanottuja sosiokulttuurisia merkityksentulkintaohjeita. Analyysin tarkoituksena voivat silti olla vain nämä kulttuurisesti tehdyt mahdollisimman pätevät tulkinnat, sillä mitenkään ei ole mahdollistakaan selvittää todellisten kirjoittajien intentioita tai eri lukijoiden henkilökohtaisia tulkintoja. Heikkinen (1999: 57) sanoo, että ”tekstissä reaalistuu merkityspotentiaali kirjoittajan valintojen kautta tietynlaisiksi kielellisiksi muodoiksi lukijasta riippumatta mutta erilaisiksi merkitystulkinnoina lukijan mukaan”. Näin ollen

en analyysissäni pääse kuin lähelle aineistoon sisältyviä merkityksiä, sillä todelliset merkitykset ovat joka lukijalle joka lukutilanteessa omanlaisensa.

Siinä missä konstruktiolla rakennetaan asioita tilanteisesti, *representaatio* tarkoittaa jo olemassa olevien asioiden esittämistä diskursiivisesti. Representaatio vaihtelee tilanteittain, sillä siihen vaikuttavat kaikki diskurssia rakentavat kontekstit, ja se on siten joka kerta yksilöllinen (Pietikäinen–Mäntynen 2009: 56–57.) Jokainen representaatio on seurausta valintojen tekemisestä, eli teksti on representaatio todellisesta maailmasta: esimerkiksi kaupunkien verkkosivuilla representoidaan kaupungin identiteettiä, ja tulkinnan alaista on se, minkälaisia asioita tekstiin on valittu kaupunkia kuvaamaan. Fairclough (1997: 27–28) käyttää termiä *vastaanottotutkimus* tutkimuksista, joilla selvitetään lukijoiden individuaalisia tulkintoja tekstien merkityksistä ja tekstien vaikutuksia lukijoihin. Hän esittää, että tekstianalyysin rinnalla on hyvä tutkia myös tekstin tuotantoprosesseja ja vastaanottoa.

Diskursiivisilla representaatioilla rakennetaan yksilöiden ja yhteisöjen identiteettejä. Diskurssinäkemysten mukaan identiteetti representoidaan tilanteisesti diskurssissa ja vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa, eikä diskursiivisella identiteetillä ei välttämättä ole mitään tekemistä kielenulkoisen identiteetin kanssa. (Pietikäinen–Mäntynen 2009: 63–65.) Tekijyys (ks. luku 5) on myös representaatiota.

Tekstit ovat usein eri *diskurssityyppien* eli representoinnin tapojen sekoituksia (Fairclough 1997: 76). Tilanteisen diskurssityypin muodostavat kielenkäyttäjän valinnat ja sosiaalisen tilanteen normittamat valinnat (Pietikäinen–Mäntynen 2009: 49). Pietikäinen ja Mäntynen tätä kutsuvat ”diskurssin kaksoiskierteeksi”. Kaupunkien verkkotekstien yhteydessä sosiaalisen tilanteen normittamat valinnat voivat tarkoittaa esimerkiksi viranomaiskielen käyttämistä.

4 Tekijyyden rakentuminen

Jotta voin analysoida aineiston teksteistä, millainen kirjoittaja ja lukija niistä rakentuu, on ensin määriteltävä, mikä on kirjoittaja ja mikä lukija sekä millaisin leksikaalisin keinoin ne mahdollisesti voivat rakentua. Tekijyyden rakentumisen keinoja käsittelevässä luvussa 4.2 olen erityisesti pyrkinyt pitämään mielessä verkkotekstien suoman ilmaisupotentiaalin sekä institutionaalisen kirjoittajuuden erityispiirteet. Käsitellyiksi tulevat muiden muassa kielenaineokset, jotka Kankaanpää (2006: 79) mainitsee eritellessään kaupungin viraston tyyppillisiä rooleja institutionaalisen kirjoittajana tiedotteissa: kirjoittajalähtöiset ilmaukset, referointi, passiiviset ilmaukset ja modaaliset verbi-ilmaukset. Otsikossa kirjoittajalähtöiset ilmaukset korostavat viraston roolia ohjailijana. Välillä virasto referoi muiden ohjailijoiden tai omia roolejaan. Passiivimuodoilla (4.2.4) virasto häivyttää ohjailijan rooliaan. Modaalisilla verbi-ilmauksilla (4.2.6) virasto antaa vapauden tulkita ohjailijaksi sen itsensä tai ulkopuolisen tahon.

4.1 Tekijyys

Puhuttaessa tekstin osallistujista kuten puhujasta, kirjoittajasta, kuulijasta, lukijasta, puhuteltavasta tai välittäjästä puhutaan yleisesti ottaen *tekijyydestä*. Teksti konkretisoituu vasta näiden tekijöiden osallisuuden kautta. Koska tämän tutkielman aineistona on kirjallinen teksti, käytän yhtenäisyyden vuoksi osallistujista sanoja kirjoittaja ja lukija, vaikka toisinaan puhuja olisikin kirjoittajaa kuvaavampi.

Lukijuudella tarkoitetaan tekstin oletettua, tekstitodellisuuden sisäistä lukijaa, joka on eri kuin tekstinulkoisen todellisuuden lukija. Esimerkiksi internetsivujen aitoja lukijoita ei ole mahdollista saavuttaa, mutta oletettua lukijaa on mahdollista tutkia havainnoimalla tekstistä, millaisten puheenaiheiden lukijaa oletetaan kiinnostavan, millaista tietoa lukijan oletetaan tekstiltä kaipaavan, millaisin keinoin lukijaan mahdollisesti voidaan vaikuttaa ja kuinka muodollisesti tai tuttavallisesti lukijaan suhtaudutaan. Lukijuus ei sido aitoa lukijaa, vaan tarjoaa tälle mahdollisuuden samastua oletettuun lukijaprofiiliin tai kieltäytyä siitä kyseenalaistamalla tekstin sisällön. Vastaavasti on mahdollista etsiä tekstistä sen oletettua kirjoittajaa, joka on eri kuin sen todellinen kirjoittaja. (Komppa 2002: 73–74.)

Tiililä (2000: 252) huomauttaa, että analysoimalla tekstin pintaa ei ole mahdollista eikä tarpeellistakaan löytää varsinaista subjektia eli tekstin konkreettista kirjoittajaa. Tai kuten Iisa (1997: 15) sanoo, tekstin kirjoittaja ja lukija ovat hahmoja, jotka rakentuvat ”epäsuorasti rivien välissä”. Hänen mukaansa tekstistä voi ikään kuin aistia kirjoittajan asenteet lukijaa ja asiaansa kohtaan. Heikkinenkään (1999: 44) ei tee eroa sille, tarkoittaako *kirjoittaja* ”konkreettista tekstin tuottajaa vai tekstiin kirjoittuvaa interpersoonaista roolia”, koska arvelee sen käyvän ilmi kontekstista. Jatkan näiden tutkijoiden jalanjäljissä, enkä siis etsi todellista kirjoittajaa tai lukijaa. Saattaa olla, että tekstin kirjoittaja tai lukija on sama kuin todellinen kirjoittaja tai lukija, mutta sellainen yhteneväisyys ei tekijyyden perinteen valossa tee tutkimuksesta tai sen tuloksista yhtään huonompaa tai parempaa.

Tuomikoski (1971: 146–147) jakaa persoonakäsitteen vaihtelevat käyttökohteet kolmeen: Itse *persoona*-termin hän varaa tekstin kieliopilliselle persoonakategorialle. *Tekijä*-termiä hän suosittelee käytettäväksi verbisaneen vaatimasta tekemisen suorittajasta, joka yleensä ilmenee kontekstista. *Henkilö*-termillä hän tarkoittaa persoonan kielenulkoista variaatiopotentialia. (Vrt. Laitinen 1995a: 352–353.) Lempisen (2006: 33) jaottelun mukaan *henkilö* on henkilöviittauksen tarkoitteena oleva todellisen tai kuvitteellisen maailman inhimillinen hahmo, *persoona* on kolmijäseninen kieliopillinen kategoria, joka ilmenee persoonapronomineissa, -pääätteissä ja omistusliitteissä, ja *subjekti* on syntaktisesti verbin ilmaiseman tekemisen suorittava henkilö. *Objekti* on hänen mukaansa tekemisen kohde tai kokija. (Ks. myös Luukka 1995b: 39.) Laitisen (1995b: 43) mukaan ihmisestä voi tulla subjekti vain kielen kautta, tarkentaen diskurssin kautta.

Tekijyyttä rakentava henkilöviittaus on mahdollista tehdä suorasti tai epäsuorasti. Suora viittaus tehdään persoonapronominilla, erisnimellä tai ryhmää kuvaavalla substantiivilla. Epäsuora viittaus tehdään passiivimuodolla tai geneerisellä ilmauksella. (Luukka 1995: 39–40, Pälli 2003: 67.) Luukan (1995: 40) mukaan myös pragmaattisesti indefiniittisiä viittauksia ovat vain sellaiset, joiden tarkoite ei selviä edes tilanteisesta kontekstista. Kielenulkoisen yksilön suhdetta kieliopillisiin persoonakategorioihin sekä tekstin tekijyyteen on pohdittu paljonkin (Pälli 2003: 62–63). Kun persoonaa ei tuoda kieliopillisesti vaan pragmaattisesti esiin,

persoonaviittauksen referenssi on kontekstuaalinen eli yksilöstä tulee tilanteisen käytön kautta viittauksen kohde (Pälli 2003: 67).

Tekijäksi voi rakentua yksilön tai ryhmän sijaan myös esimerkiksi instituutio, mikä on mahdollista myös tämän tutkielman aineistossa. Niin arkipuheessa kuin sosiologisessa ja keskusteluanalyttisessä puheessa instituutioita ovat tietyt yhteiskunnan viralliset tahot tai järjestelyt, esimerkiksi poliisi tai terveydenhuolto, tai ei välttämättä niin kovin virallisetkaan tahot, esimerkiksi joukkotiedotus. Yhteistä niille on se, että niiden toimintaa ohjaa lainsäädäntö ja muodolliset säännöt. Instituutioiksi on kuitenkin mahdollista kutsua myös esimerkiksi perhettä tai uskontoa tai ihmisten käyttäytymistä tietyissä yhteiskunnallisissa rooleissa. (Peräkylä 1997: 178–179.) Keskustelu on institutionaalista, kun keskustelun osapuolet toteuttavat puhumalla institutionaalisia roolejaan (Peräkylä 1997: 202). (Institutionaalisen keskustelun ominaispiirteistä ks. esim. Peräkylä 1997: 180–182.)

Heikkinen (2000b: 203–204) sanoo, että huolimatta kirjoitetulle tekstille tyypillisestä vuorovaikutuksessa olevien persoonien implisiittisyydestä (ks. luku 4.2) kirjoittajan ja lukijan rooleja on mahdollista ja mielekäästä tutkia lingvistisen tekstianalyysin keinoin. Hänen mukaansa teksteissä on nähtävissä interpersoonaisia merkityksiä ja vuorovaikutusrooleja tutkittaessa, miten niissä on kuvattu ja tekstuaalistettu maailmaa. Hän määrittää osaksi kontekstin tutkimista sen, miten tekstin osapuolten kielellistäminen riippuu sosiokulttuurista. Hän arvelee, että usein pyrkimys tietynlaiseen vuorovaikutukseen saa kirjoittajan tekemään tietynlaisia kielellisiä valintoja. Hiidenmaan (2000a: 173) mukaan interpersoonaista metafunktiota tarkastelemalla on mahdollista tuoda ilmi tekstiin kirjoittuvat kirjoittajuus ja lukijuus ja näiden roolien suhde toisiinsa (ks. luku 5).

4.2 Eksplisiittisyys ja implisiittisyys

Implisiittisyys eli epäsuora viittaaminen merkitsee neuvoteltavuutta tai kulttuurisiin merkityksiin perustuvuutta (Pälli 2003: 226). Ilmauksen merkitys ei siis ole yksiselitteinen, kun se on implisiittinen. Vastaavasti eksplisiittisyys eli suora viittaaminen tarkoittaa sitä, että ilmauksen merkitys on kielellisessä asussa selvästi

luettavissa eikä se vaihtelee esimerkiksi kontekstin mukaan. (Merkityksen implisiittisyydestä ja eksplisiittisyydestä ks. myös Heikkinen 1999: 100–102.)

Se, että persoona esitetään implisiittisesti, on Pällin (2003: 68) mukaan retorinen keino häivyttää osittain tekijyyttä, sillä geneerisesti kuvattuina asiat vaikuttavat enemmän automaattisesti tapahtuneilta kuin aktiivisesti tehdyiltä. Esimerkiksi implisiittinen minä on tyypillinen uutismaisille asiateksteille, jotka halutaan luettavan faktuaalisina toteamuksina, ei subjektiivisina näkemyksinä (Pälli 2003: 89).

Indefiniittisillä *joku-* ja *jokin-* ilmauksilla eri sijamuotoineen on mahdollista viitata myös definiittisesti tiettyyn yksilöön tai niihin voidaan tulkita sisältyväksi tekstin kirjoittaja. Tällöin yhtä aikaa yleistetään ja yksittäistetään mutta niin, että yksilön läsnäolo viittauksessa on toissijaista ja yksilö on mukana vain edustamassa yleisyyttä tai kätkeytyneenä yleisyyden taakse. (Pälli 2003: 70–71.)

Kun kirjoittaja viittaa itseensä objektin kaltaisena kolmannessa persoonassa erisnimensä kautta, tulee kirjoittajasta oman toimintansa ulkopuolinen tarkastelija ja toteaja (Pälli 2003: 72). Tämä lienee ominaista institutionaaliselle kirjoittajalle, joka ei halua personoitua eikä ottaa henkilökohtaista vastuuta vaan mieluummin etäännyttää tekstin ja sen esittämisen toiminnan itsestään. (Vrt. luku 4.2.2, jossa käsitellään instituutio vastuullisten sijasta -metonymiaa.)

Pälli (2003: 93) sanoo, että ”minän käyttö on yksilön määrittelemistä sosiaalisesti toimijaksi”. Jatkan teoriaa ajatuksella, että myös lukijan puhuttelemisen erilaisin implisiitein ja eksplisiitein keinoin on yksilön (lukijan) määrittelemistä sosiaalisesti toimijaksi, jonkin suuremman lukijajoukon osaksi tai jostain toisesta joukosta erottamista.

Pällin (2003: 69) mukaan implisiittisyys käsittää yksilö ja kuka tahansa -dikotomian, eli sekä kirjoittajan itsensä että jonkin häntä laajemman kokonaisuuden, johon kirjoittaja kuuluu. Pällistä (2003: 72) implisiittisyyden käyttö voi olla yksilön keinoja rakentaa sosiaalista identiteettiään suhteessa yhteisöön. Essiivimuotoinen predikatiiviadverbiaali eli niin sanottu tilan essiivi on keskeinen keino esittää yksilön rooli eli jäsenkategoria: kirjoittaja kuvaa itsensä konstruoimalla ryhmän tai ryhmäominaisuuden, esimerkiksi ”nuorena maisterina”, ja ikään kuin puhuu roolista käsin (Pälli 2003: 81–82, 83).

Kirjoittajaa rakentavat myös hänen käyttämänsä modaaliset ainekset. Onhan eräänlaista roolista käsin puhumista nimittäin sekin, että valitsee tekstiin tietynlaisia asenteita tai totuudellisuutta ilmaisevia sanoja. Täysin neutraalia tekstiä lienee mahdotonta tehdä, sillä modaalisten ainesten lisäksi jo aiheen valinta kertoo jotakin kirjoittajasta – ja lukijasta. Fyysinen kontekstikin kantaa merkityksiä. Esimerkiksi se, että teksti on kaupungin verkkosivuilla, joille oletettavasti vain kaupungin edustajat voivat tekstiä tehdä, väistämättä kertoo kirjoittajasta jotakin, vaikka verkkosivujen sisällön tekemiseen oikeutettuja ei missään eksplisiittisesti mainittaisikaan.

Kuten alaluvusta 4.1 ilmenee, kirjoittajaan ja lukijaan voidaan viitata suoraan eli eksplisiittisesti ainakin kolmella tavalla: persoonapronomineilla, erisnimillä ja ryhmään viittaavilla substantiiveilla. Seuraavissa alaluvuissa esittelen persoonapronomineista monikon ensimmäisen sekä yksikön ja monikon toisen persoonan, koska ne esiintyvät aineistossani. Erisnimien sijaan esittelen metonymian, joka on eräänlainen tapa käyttää erisnimiä viittauksina. Ryhmään viittaavia substantiiveja käsittelevän alaluvun olen nimennyt ryhmädiskurssi-termillä, joka kattaa muitakin enemmän tai vähemmän suoria tapoja viitata ryhmään kuin substantiivit. Epäsuora eli implisiittinen viittaus on tavallisimmin passiivi tai geneerinen nollapersoona. Implisiittisen viittaamisen lisäksi on myös muita tapoja tuoda tekijä implisiittisesti esiin, ja viimeisissä alaluvuissa esittelen niistä relevanteimmat eli modaalisuuden sekä puheenaiheiden ja tyylin valinnan.

4.2.1 Eksplisiittinen viittaus: persoonapronominit ja -päätteet

Persoonapronomineilla viitataan vuorovaikutuksen osapuoliin ja puheenalaisiin henkilöihin. Puheaktipronomineilla eli ensimmäisen ja toisen persoonan pronomineilla viitataan vuorovaikutuksen kahteen välttämättömään osapuoleen eli kirjoittajaan ja lukijaan – ne ovat siis deiktisiä eli niiden tarkoite on tilannesidonnainen. Monikon ensimmäinen persoona (*me*) viittaa ryhmään, johon kirjoittaja implisiittisesti kuuluu, ja monikon toinen persoona (*te*) ryhmään, johon kirjoittaja katsoo puhujan kuuluvan vaikka ryhmä ei olisikaan tilanteessa läsnä. (ISK: 706.)

Referenssi tarkoittaa kirjoittajan käyttämän ilmauksen suhdetta kielenulkoisen todellisuuden (tilanteeseen) tarkoitteeseen (Vilkuna 1992: 3, 10–11). Jos referenssi ei ole yksiselitteinen, sen tulkintaa ohjaa konteksti (Vilkuna 1992: 3).

Referenssin olemassaolo on riippuvaista kirjoittajan ja lukijan yhteisestä viestintätilanteeseen pohjautuvasta ”sopimuksesta”; lukijan on hyväksyttävä kirjoittajan esittämä referenssi, jotta siitä voidaan puhua (Vilkuna 1992: 14).

Vuorovaikutteisella tasolla *minä* on yleisönsä huomioiva kirjoittaja, kommentoija tai kysymyksiin vastaaja. Argumentoiva *minä* on selventäjä, esittäjä tai tiedonjakaja. (Lempinen 2006: 97–98.) Tekstin *minän* eli lähtökohtaisesti kirjoittajan entiteetti rakentuu suhteessa lukijaan (Helasvuo 2008: 189).

Vaikka yksikön ensimmäinen persoona (*minä*) on kirjoittajan varsinainen persoona, kirjoittaja voi toisinaan viitata itseensä edustamansa ryhmän kautta käyttämällä monikon ensimmäistä persoona (*me*) (Yli-Vakkuri 1986: 98). Lempinen (2006: 97) esittää, että pragmaattisista syistä *me*-pronominin voi saman tekstin sisällä toisinaan korvata näkymättömillä (esimerkiksi passiivisilla) viittauksilla, koska jatkuva toisto heikentäisi *me*-pronominin tehoa.

Me-deiksis käy suomessa ilmi pronominina *me*, persoonapäätteenä *-mme* sekä omistusliitteenä *-mme*. Me-deiksin tarkoite on suomessa kirjoittaja ja vähintään yksi muu henkilö, joka on *sinä* tai *hän*; toisaalta se voi viitata kuinka suureen joukkoon tahansa. (Larjavaara 1990: 71; persoonapronomineista ks. myös Yli-Vakkuri 1986: 80–81, 92–94.) Lukijan on itse pääteltävä, keihin me-deiksiksellä viitataan: kuuluuko lukija itse viittauksen piiriin ja keitä tilanteen ulkopuolisia siihen mahdollisesti kuuluu (Larjavaara 1990: 72–73). Larjavaara (1990: 73) huomauttaa, että suomessa ei ole lukijan sisältävää *me sinun kanssasi* -rakennetta (vrt. *Me veljeni kanssa*). *Me*-pronominilla voidaan myös viitata organisaatioon, kuitenkin niin, että se sisältää inhimillisiä toimijoita, joista kirjoittaja on yksi (Pälli 2003: 103).

Me-deiksin inklusiivisuus käy usein ilmi eleistä (esimerkiksi kädellä osoittaminen), selventeistä (esimerkiksi nimeltä mainitseminen) tai kontekstista (esimerkiksi merkitysyhteys aiempiin virkkeisiin). Me-deiksis, joka viittaa geneerisesti kirjoittajan sisältävään luokkaan, vaatii ymmärretyksi tullakseen yleensä aina selventeen tai kontekstin. (Larjavaara 1990: 72–75.)

Helasvuon (2008: 187, 201) mukaan yksikön ensimmäisen ja toisen persoonan muotoja käyttämällä voidaan myös jättää viittaus avoimeksi, mutta tällöin avoimuus on nähtävä kontekstista – viittaussuhteiden tulkintaa ohjaa esimerkiksi tieto kyseisen tekstilajin ominaispiirteistä (kontekstin antamista vihjeistä viittauksen avoimuudesta

ks. Helasvuo 2008: 192–202). Tähän voi nähdä viittaavan myös Lempisen (2006: 123) toteamuksen ”suomen kieli tarjoaa henkilöviittausten muodostamiseen monipuolisen ja herkkävivahteisen välineistön, joiden [sic] merkitykset eivät löydy suoraan kieliopista vaan kielenkäyttökonteksteista”.

Lempinen (2006: 97) sanoo, että *sinä*-sanon käyttö koko yleisön puhutteluna on verrattavissa nollapersoonaan, johon kuka tahansa voi samastua; *sinä* kuitenkin kutsuu samastumaan vaativammin kuin nollapersoonaa. Helasvuo (2008: 190) sanoo, että käytettäessä yksikön toisen persoonan muotoja ”geneerisesti” jätetään viittauksen kohde avoimeksi, samaan tapaan kuin nollapersoonaa käytettäessä. Yksi syy tällaisen ilmaisutavan suosiolle saattaakin piillä siinä markkinointiyhteiskunnan hyveessä, että lukijat tuntevat tulevansa yksilöinä huomioon otetuiksi ja henkilökohtaisesti osallistumaan kutsutuiksi.

Lempisen (2006: 97) mielestä yleisön puhutteluun sopii paremmin *te* kuin *sinä*, koska oletettavasti lukijoita on enemmän kuin yksi. Seppäsen (1997: 176) mukaan viittaus toiseen persoonaan suuntaa puheen tietylle puhuteltavalle mutta viittaus kolmanteen persoonaan jättää puhuteltavan avoimeksi. Hän sanoo tällaista avointa viittausta käytettävän silloin, kun halutaan antaa samastumismahdollisuus mahdollisimman monelle lukijalle. Seppäsen (2000: 16) mukaan suomalaisissa teksteissä tyypillisesti viitataan ihmisiin, varsinkin vuorovaikutustilanteen osallistujiin, melko väljästi ja tulkinnallisuudelle tilaa jättäen: persoonaviittaukset siis rakennetaan implisiittisiksi, jolloin jää lukijan päätettäväksi, samastuuko hän puhuteltavaan vai ei.

Helasvuo (2008: 195) huomauttaa *minä*-viittaukseen liittyen, että viittauksen jäädessä avoimeksi ja siten useita referenttejä kattavaksi, on merkityksellistä, että viittaus tehdään muodoltaan yksiköllisenä eikä kollektiivisena: tällaisella viittausvalinnalla korostetaan toiminnan yksilöllisyyttä. Sama huomio pätee myös *sinä*-sanalla viittaamiseen. Sitä käyttämällä lukijakunnalle, joka siis voi olla yksiköllisestä muodosta huolimatta lukuisa, annetaan tunne yksilöllisestä lukijakokemuksesta, tekstin kohdistumisesta nimenomaiselle lukijalle. *Sinä* tarjoaa mahdollisuuden asettua lukijaksi, puhuteltavaksi (lukijan samastumisesta yksikön ensimmäiseen persoonaan ks. Helasvuo 2008: 196).

4.2.2 Eksplisiittinen viittaus: metonymia

Metonymia on eräs metaforan alalaji. Metonymia tarkoittaa jonkin ominaisuuden käyttämistä viittaamaan johonkin siihen liittyvään toiseen asiaan (Lakoff–Johnson 1980: 35), esimerkiksi *Juorulehdet saapuivat onnettomuuspaikalle* (> 'juorulehtien toimittajat saapuivat onnettomuuspaikalle'). Metonyymisyyden kriteerit ovat semanttinen rinnastuvuus ja syntaktinen samankaltaisuus (Krikmann 1992: 80). Lakoffin ja Johnsonin (1980: 39) mukaan metonymia ei vain ilmene kielessä vaan se muokkaa ajatuksia, asenteita ja toimintaa. (Metonymiasta ks. myös Halliday 1985: 319.)

Jos ilmaus (esimerkiksi instituution erisnimi) on tarkoitteeltaan läheinen ihmisryhmille, se voidaan ymmärtää ryhmänä; tätä kutsutaan abstraktiksi ihmis- ja ryhmätarkoitteisuudeksi (Pälli 2003: 143). Lakoff ja Johnson (1980: 37–39) antavat yhdeksi metonymian systemaattisen luonteen esimerkiksi sen, että vastuullisten henkilöiden sijaan puhutaan instituutiosta, esimerkiksi *Turku päätti sillan räjäyttämisestä* (> 'Turun kaupungin päättäjät päättivät sillan räjäyttämisestä'). Kankaanpää (2006: 1838–139) toteaa, että viraston, sen osaston tai hankkeen esittäminen toimijana viraston työntekijöiden sijasta on konventionaalista; ilmiötä kutsutaan instituutio vastuullisten sijasta -metonymiaksi.

Eräs metonymian alalaji on synekdokee. Se tarkoittaa osan nimellä kokonaisuuteen viittamista eli osan käyttämistä kokonaisuuden sijaan (Lakoff–Johnson 1980: 36), esimerkiksi *Täällä on monta käsiparia auttamassa* (> 'Täällä on monta ihmistä auttamassa'). (Synekdokeesta ks. myös Halliday 1985: 320.) Se, mikä osa (ominaisuus, joukon edustaja tms.) kokonaisuudesta valitaan siihen viittaamaan, kertoo näkökulmasta ja intentioista (Lakoff–Johnson 1980: 36–37).

4.2.3 Eksplisiittinen viittaus: ryhmädiskurssi

Ryhmädiskurssi kuuluu sosiaalisen konstruktionismin piiriin, joten ryhmädiskursiivisesti ajatellen puhemaailmassa diskursiivisesti tuotetut merkitykset siirtyvät kielenulkoisen tarkoitteodellisuuden ryhmiin, eli ryhmän kategorisointi konstruoi myös "todellista" ryhmää (vrt. Pälli 2003: esim. 227). Pälli (2003: 29) määrittelee ryhmädiskurssin niin, että se on "ryhmäilmiö sellaisena kuin se kielenkäytössä näyttäytyy".

Ryhmän olemassaolon kognitiivinen kriteeri on yksilön havainto ryhmäjäsenyydestä eli ryhmän jäsenten yhteinen sosiaalinen identifikaatio. Muita käyttökelpoisia kriteereitä ovat esimerkiksi riittävä koko (kaksi tai enemmän) ja ryhmän jäsenten välinen vuorovaikutus. (Pälli 2003: 34–35.)

Pälli (2003: 139) huomauttaa, että luonnollisia kategorioita ei ole olemassa, sillä merkitykset vaihtelevat ajallisesti, paikallisesti ja yksilöittäin, ja lopullisesti merkitykset neuvotellaan aina kulloisessakin kielenkäyttötilanteessa. Sen sijaan hän (2003: 137) jakaa tekstien ihmisryhmät ja sosiaaliset kategoriat kahtia muin perustein: luonnollistuneen ryhmän tai kategorian (näkyväksi) tekeminen on konstruointia, ja viittaaminen historiallisesti, kulttuurisesti tai sosiaalisesti sovittuihin ryhmiin tai kategorioihin on representointia.

Pällin (2003: 13) mukaan ryhmäytyminen on osa sosiaalista kategorisaatiota eli abstraktin sosiaalisen maailman luokittelamista helpommin käsitettävissä oleviin joukkioihin. Tällainen kategorisointi on luonnollinen osa kielellistettyä maailmaa ja keskeinen mentaalinen prosessi, välttämättömyys sosiaalisessa elämässä (Pälli 2003: 13, 39–40). Pällin (2003: 13–14) mukaan ryhmä on olemassa silloin, kun se tehdään olemassa olevaksi kielen kautta, eikä tällöin ole relevanttia, onko ryhmä olemassa kielenulkoisessa tarkoitteodellisuudessa. Ryhmä on diskurssin tuote (Pälli 2003: 34).

Kognitiivinen kategorisaatio, jolla sosiaalisia ryhmiä tietoisesti tai tiedostamatta luokitellaan, sisältää sen, että eri ryhmiin mielletään kuuluviksi erilaisia ominaisuuksia ja näin ollen ryhmiä väistämättä arvotetaan (Pälli 2003: 40–41). Merkittävin arvotuksellinen ero liittyy siihen, mieltääkö tekijä itsensä ryhmään kuuluvaksi. Sisäryhmä tarkoittaa ryhmää, johon yksilö samastuu, ja ulkoryhmä ryhmää, johon yksilö ei kuulu faktisesti tai ei jostain syystä katso kuuluvansa. Jako sisä- ja ulkoryhmään ja vertailu näiden välillä ovat keskeisiä aiheita kognitiivisessa tutkimuksessa ja sosiaalisessa kategorisaatiossa. Sisäryhmää deterministisesti suositaan positiivisen minäkuvan ylläpitämiseksi. Sisäryhmä nähdään yksilöiden yhteisönä ja ulkoryhmä homogeenisena yksikkönä. (Pälli 2003: 41.) Kokeellisin ryhmätutkimuksin on saatu selville, että kategorisointi sisä- ja ulkoryhmään (meihin ja muihin) synnyttää diskriminoivaa ryhmäkäyttäytymistä: omaan ryhmään kuuluvia suositaan ja ulkoryhmäläisiin suhtaudutaan negatiivisesti (Pälli 2003: 36–37).

Sisäryhmää voidaan leksikaalisesti rakentaa sellaisilla mitä tahansa ryhmää merkitsevillä nimityksillä (*tiimi, porukka, jengi*), jotka yksilö kokee affektiivisesti tai assosiatiivisesti ryhmäominaisuuksiltaan positiivisina eli joihin yksilö kuuluu tai haluaisi kuulua (Pälli 2003: 96). Pällin (2003: 96–97) mukaan sisäryhmän ilmaiseminen ei ole minkään leksikogrammaattisen keinon perusfunktio, ei edes *me*-pronominin, vaan siihen tarvitaan aina kontekstin tulkintaa. Luukka (1995: 107–108) toteaa tieteellisistä teksteistä, että puhutuissa teksteissä on enemmän suoria, eksplisiittisiä viittauksia itseän kuin kirjoitetuissa teksteissä. Myös suoria, definiittisiä viittauksia kirjoittajan mukaan lukevaan ryhmään on puhutuissa teksteissä enemmän kuin kirjoitetuissa, joissa ryhmäviittaukset ovat geneerisempiä.

Pälli (2003: 97) toteaa, ettei ole mahdollista eikä tarkoituksenmukaista yrittää esittää kattavaa listaa sisäryhmän kielellisen konstruoinnin tavoista, sillä niitä on loputtomasti ja ne ovat aina joka tapauksessa tulkinnallisia. Seuraavaksi kuitenkin esittelen tavoista muutamia.

Ulkoryhmä voidaan konstruoida eksplisiittisesti paitsi 2. tai 3. persoonan pronomineilla myös vokatiivisilla ”puhuttelutavoilla” esimerkiksi nimeämällä puhuteltava ryhmä (Pälli 2003: 128). Kielen rakenteet, muun muassa relatiivilause, mahdollistavat hetkellisen konstruoinnin (Pälli 2003: 138). Ryhmiä voidaan konstruoida loputtomasti muun muassa yhdistämällä toisiinsa eri kategorioita (Pälli 2003: 138) kuten lisäämällä adjektiivisia tarkenteita totunnaisen ryhmäkategorian yhteyteen. Lopulta on mahdollista kielellisesti konstruoida sosiaalisesti vakiintumaton kategoria viittaamalla periaatteessa millä tahansa laatu- tai ominaisuutta merkitsevällä piirteellä monikollisesti ihmisiin (Pälli 2003: 138).

Sosiaalisesti vakiintumattoman ryhmän voi konstruoida esimerkiksi partisiippimäärittäillä. Partisiipit ovat nominaalisia verbimuotoja, joita käytetään adjektiivisesti substantiivina määrittämässä (*syövät naiset*), predikatiiveina (*leivät ovat naisten ostamat*), predikatiiviadverbiaaleina (*naiset ovat kaupoissa myyjinä*) tai substantiivisesti substantiivilausekkeen edussanana (*leipiä syövät ostavat eniten*) (ISK: 148, 487). Toimiessaan edussanana partisiippi voi saada määriteosan, joko leksikaalistuneena tiivistymänä (*asiantunteva*) tai lausekkeena (*asian tunteva*) (ISK: 413). Usein merkitys on erilainen kummassakin tapauksessa. Kun partisiippilauseke määrittää substantiivina, sen tehtävä vastaa relatiivilauseen tehtävää (ISK: 515, 524).

Pälli (2003: 44) hahmottelee, että dialoginen ja diskursiivinen käsitys minuuden rakentumisesta teksteissä on mahdollista yhdistää: hänen mukaansa yksi minän keskeinen rakentaja on sisäryhmä, eli sosiaalinen minä tuotetaan kielenkäytössä. Jos ajatellaan, että kirjoittaja on sosiaalisen minän representaatio, on kirjoittajuuden selvittämiseksi pureuduttava tekstissä rakentuvaan sisäryhmään.

4.2.4 Implisiittinen viittaus: passiivi

Passiivi on yleisnimitys tavallisista aktiivilauseista poikkeaville lauseille. Passiivilauseissa pääosassa ei ole subjekti vaan jokin muu lauseenjäsen. Suomen kielessä on useita passiivisia rakenteita. (ISK: 1254.)

Tuomikoski (1971: 149) suosittaa passiivin kutsumista 'neljänneksi persoonaksi'. Shore (1986: 9–10) käyttää passiivista termiä indefiniitti eli 'epämääräinen' tai 'määräämätön', koska hänestä agenttia ei spesifioida kielellisessä rakenteessa mutta tekijät ovat pragmaattisesti olemassa (ks. myös Luukka 1995: 39). Termillä agentti Shore viittaa verbin tekijään tai muuhun vastaavaan.

Passiivista käytetään, kun tekijää ei tiedetä tai ei haluta korostaa. Suomen kielessä passiivilla voidaan viitata kehen tahansa (kirjoittajaan, lukijaan tai johonkuhun kolmanteen osapuoleen), mutta kuitenkin niin, että tekijä on inhimillinen. (Viertiö 2000: 23.) Passiivi rakentaa avointa tekijäjoukkoa, johon voivat tilanteen ja tarpeen mukaan samastua monenlaiset yksilöt (Pälli 2003: 113). (Toimittajan läsnäolosta passiivisessa sanomalehtitekstissä ks. Makkonen-Craig 2005.)

Passiivin tekijä ei yleensä selviä tekstistä vaan sen ulkopuolisesta, yhteisestä pragmaattisesta tiedosta (Pälli 2003: 108–109). Passiivin indefiniittisyys antaa ymmärtää, että tekijänä on kollektiivi eikä heterogeeninen yksilöiden muodostama yhteisö (Pälli 2003: 112). Indefiniitin lauseen potentiaalisia tekijöitä rajataan adverbiaaleilla (Shore 1986: 46–49) tai muulla lauseyhteydestä ilmenevällä tiedolla. Helasvuori (2001: 73) sanoo, että passiivi on referentiaalinen mutta referenssiltään erittäin kontekstuaalinen: se voi esimerkiksi viitata aikaisemmin mainittuun persoonaan, tulla tulkituksi kontekstista tai toimia kirjoittajan sisällyttävänä kehotuksena. (Passiivin käytöstä direktiivinä ks. ISK: 1566–1567.)

Shore (1986: 20) sanoo, että irrallinen passiivilause tulkitaan todennäköisesti niin, että tekijänä on ihminen, vaikka alkuperäisessä yhteydessä puhe olisikin ollut esimerkiksi eläinmaailman toimista. Tekijä mahdollisesti tulkitaan ihmiseksi siksi, että ihminen on lukijan potentiaalista sisäryhmää – eläimet tai elottomat asiat eivät. Jos näin on, eli jos passiivin tekijä prototyypillisesti tulkitaan ihmiseksi, passiivin nähtäneen lähtökohtaisesti kuvaavan sisäryhmää. Tähän sopii se, että tekijä häivyttämällä pyritään tekemään ikävistä asioista hieman helpommin sulatettavia – olemme ikään kuin kaikki vastuullisia, niin sanotusti samassa veneessä. Vaikka sisältö olisi moittivakin (*Aina sitä vaan tullaan myöhässä*), passiivi pehmentää annettavaa kritiikkiä ja ehkäisee mahdollista riitaantumista, sillä se kertoo, ettei kritiikki merkitse sisäryhmän murtumista. Toisaalta kyseessä saattaa olla jonkinlainen implisiittinen referointi, toisen saappaisiin astuminen ja toisen suulla puhuminen. Kun passiivia käytetään eläinten yhteydessä, eläimet tavallaan inhimillistetään (ks. Shore 1986: 21), otetaan mukaan sisäryhmään ja siten saadaan lukijassa aikaan sympatiaa eläimiä kohtaan. Passiivilla voidaan herättää empatiaa myös viitattaessa selvästi ulkoryhmän ihmisiin.

Shore (1986: 25–26) esittää, että kun indefiniittia preesens-muotoista verbiä käytetään kehotuksena tai käskynä, se sijoitetaan lauseen alkuun (teema-osuuteen, esittelylauseeseen) ja siinä implikoidaan monikollisuutta ja kirjoittajan inklusiivisuutta. Shore (1986: 41–42) referoi Stephen C. Levinsonin filosofis-pragmaattista ajatusta, että tällaisessa käytössä tekijyys on diskurssideiktistä eli tekijät ovat luettavissa tilannekontekstista. Tässä tapauksessa passiivi siis kutsuu tekijäksi paitsi kirjoittajan myös lukijan. Jos kontekstista käy ilmi, että kirjoittajaa ei luetakaan mukaan tekijäksi, on indefiniittisyyden merkitys sen kehotukselle antamassa myötätunnon vaikutelmassa (Shore 1986: 52).

Shore (1986: 53–54) tulkitsee, että suomalaiseen kulttuuriin kuuluu indefiniitin käyttäminen omien tai puhuteltavan kasvojen suojelemiseen tai syrjään vetäytymiseen, sillä itsen korostamista ei arvosteta. Kyseessä saattaa myös olla puhekielestä levinnyt tapa käyttää passiivimuotoa monikon ensimmäisen persoonan verbin paikalla. Shoren (1986: 54–55) mukaan indefiniittia ja geneeristä 3. persoonaa (nollapersoonaa) käytetään defokusointiin yleistämisen halusta ja vastuun pakoilun takia. Indefiniittisyys tekee väitteestä objektiivisen (Shore 1986: 57) (vrt. 4.2.2 instituutio vastuullisten sijasta -metonymia).

4.2.5 Implisiittinen viittaus: nollapersoonaa

Geneerinen ilmaus eli nollapersoonainen lause on sellainen, josta puuttuu substantiivilauseke ja jonka tekijäksi voi ajatella kenet tahansa ihmisen. Nollapersoonan selvin tapaus on nollasubjekttilause eli lause, jossa ei ole subjektia ja jonka verbi on yksikön kolmannessa persoonassa (*Työstä saa palkkaa*). (ISK: 1284.)

Laitinen (1995: 339) suosittaa käyttämään nimitystä 'nollapersoonaa' lauserakenteesta, jossa ei ole ilmipantua subjektia vaan nolla subjektin paikalla. Siitä kuitenkin käytetään tai on käytetty myös nimityksiä *kadonneen henkilön lause* sekä *geneerinen nolla* (ks. esim. Viikuna 1992: 166).

Nolla on kieliopillisesti yksikön kolmas persoona, mikä näkyy siten, että nollarakenteessa predikaatti, nollasubjekti, omistusliite, predikaatiivi ja objekti ilmaisevat yksikön kolmatta persoonaa. Semanttisesti nolla on 1. ja 2. persoonan kaltaisesti tarkoitteeltaan inhimillinen ja indeksikaalisesti tietoinen itsestään osana persoonan paradigmaa. Nolla on myös potentiaalisesti monta tekijää. (Laitinen 1995a: 338, 354–355.)

Nollapersoonaisissa lausumissa on yleensä implisiittinen viittaus läsnä oleviin henkilöihin, vaikka niissä ei olekaan puheaktipersoonaa (Laitinen 1995a: 337). Nollapersoonalauseiden verbit ovat periaatteessa persoonataivutteisista, joten ne voisivat viitata inhimilliseen tekijään. Kuten passiiviakaan, nollasubjektia ei yleisesti ole mahdollista tulkita eläimeen tai elottomaan olioon viittaavaksi. (Laitinen 1995a: 338.) Nolla on mahdollista tulkita kontekstuaalisesti viittaamaan samaan tekijään kuin tekstissä aiemmin mainittu persoona tai indeksikaalisesti avoimeksi, jolloin referenssi rakennetaan diskurssissa ja osallistujat voivat samastua nollaan. (Helasvuo 2001: 68–69, 72). Laitisen (1995: 339) mukaan nollasubjekti kaikessa epäspesifiydessään kertoo usein kirjoittajasta itsestään ja hänen kokemuksestaan. Sekä 3. persoonan yksikön (verbi + 3. pers. yks. pääte) että 1. persoonan monikon (verbi + passiivin pääte) subjektittomuus voidaan tulkita ainakin kolmella tavalla: nolla-anaforiseksi eli taaksepäin viittaavaksi, indeksikaalisesti avoimeksi eli samastuttavaksi tarjoutuvaksi tai (verbin ollessa lauseen alussa) kehotukseksi (*Syödään.*) (Helasvuo 2001: 68–72).

Anafora tarkoittaa kielenaineksia, joita käytetään substantiivilausekkeen sijasta viittaamassa jo aiemmin mainittuun entiteettiin eli tarkoitteeseen (ISK: 1349). Anafora voi olla esimerkiksi pronomini tai nolla. Nolla-anaforaa voidaan käyttää, kun

tarkoite on tuttu edeltävistä lauseista. Nolla-anafora eroaa nollapersoonasta siinä, että nollapersoonan tulkinta ei perustu tekstiin vaan on avoin. (ISK: 1370.) Anaforan sisartermejä ovat eksofora, joka tarkoittaa tilannesiteistä ilmausta, sekä endofora, joka tarkoittaa diskurssisiteistä ilmausta (Larjavaara 1990: 41; ks. myös Halliday 1985: 291).

Nollasubjektirakenteille on ominaista ja semantiikan kannalta olennaista, että verbiä edeltävän subjektin paikan täyttää esimerkiksi spesifi ajan-, paikan-, välineen- tai tavanilmaus, jonka luoman ehdon vaikutusta kehen tahansa lause kuvaa (Laitinen 1995a: 339). Vilkuna (1992: 172) esittää, että toisinaan nollapersoonaa käytetään, jotta subjektin sijaan jokin muu lauseenjäsen tulee tulkituksi geneerisyyden pohjaksi, esimerkiksi *Siellä on hauskaa*. Nolla voi olla muussakin kuin nominatiivisubjektin paikassa, erityisesti verbialkuisissa kokijarakenteissa (*On kylmä. Pitäisi lähteä kotiin.*) (Laitinen 1995a: 340–341).

Nollasubjekti on vaikutuksenalainen patientti: kokija tai vastaanottaja, jolla on edessään modaalisen verbin ilmaisema mahdollisuus tai välttämättömyys, jonka toteutuminen ei ole hänen omassa päätäntävallassaan. Rakennetta, jossa nolla on persoonan paikalla, käytetään joidenkin tulkintojen mukaan persoonan välttämisen tai minän häivyttämisen keinona. Pragmatiikan näkemyksen mukaan nollarakenteella vältellään kirjoittajan itsensä tai toisinaan lukijan eksplikoimista. (Laitinen 1995a: 337, 340–341.) Syyt siihen vaihtelevat tilanteesta ja tulkitsijasta riippuen.

Yksi syy nollarakenteen käyttöön voi olla halu puhua epäsuorasti ja siten suojella tekijän kasvoja tai vältellä vastuun ilmaisemista (Laitinen 1995a: 341). Toinen syy voi olla halu jättää passiivin tavoin tekijäjoukko avoimeksi, niin että periaatteessa kuka tahansa voi samastua siihen (Pälli 2003: 113). Laitinen (1995: 344) tulkitsee, että nesessiivilauseiden (*Pyörä täytyy korjata*) genetiivisubjektipaikkainen nolla ilmaisee lausuman intensionaalisessa kehyksessä lukijalle samastumisen paikan. Näin ollen nollapersoonaisuus ei olisikaan keino välttää kasvojen menettäminen vaan kohtelias tapa tarjota lukijalle mahdollisuus määritellä itsensä tekijäksi. (Laitinen 1995a: 344, 355.) Nollapersoonaa sopii sellaisiin asiayhteyksiin, joissa tekijän annetaan ymmärtää kokevan jotakin tai hyötyvän jostakin (Helasvuo 2008: 198).

Karkeasti ottaen passiivi rakentaa sisäryhmää ollessaan positiivisessa kontekstissa ja potentiaalisesti ulkoryhmää ollessaan negatiivisia assosiaatioita ilmaisevassa kontekstissa (Pälli 2003: 130–133). Geneerinen nollapersoonaa sen sijaan

yleensä viittaa sisäryhmään tai ainakin tuottaa yhteisyyttä ja samastumista sisäryhmää kohtaan (Pälli 2003: 133).

4.2.6 Implisiittinen tekijyys: modaalisuus

Tervo (2008: 70–83) mainitsee kirjoittajan äänen esittämisen tavoiksi muun muassa auktoriteetin lainaamisen, tekstiä värittävien kielenainesten käytön sekä kerronnan keinot. Tekstiä värittäviä kielenaineita kutsutaan modaalisiksi. Modaalisilla kielenaineilla on mahdollista ilmaista suhtautumista puheena olevaan asiaan tai asiantilan luonnetta (ISK: 1479). Modaalisuuteen liittyy *polaarisuuden* käsite: ilmaistaanko asia positiivisesti vai negatiivisesti vai ehkä jotenkin siltä väliltä (Halliday 1985: 85–86).

Modaalisuuden leksikaalisia ilmaisukeinoja ovat modaaliset adjektiivit (*mahdollinen, välttämätön*), modaaliverbit (*täytyä, voida*), performatiiviverbit (*pyytää*) sekä modaaliset adverbit ja partikkelit (*varmasti, muka*), ja kieliopillisia ilmaisukeinoja indikatiivi, imperatiivi (*tule*), konditionaali (*tulisi*) ja potentiaali (*tullee*). Evidentiaalisuutta ilmaistaan perfektillä ja pluskvamperfektillä. Modaalisuutta voidaan ilmaista myös erityisillä lausekonstruktioilla (esim. nesessiivi *täytyä, on tehtävä*) tai partisiippirakenteilla (*on tehtävissä*). (ISK: 1484–1485.) Kun lauseessa on useita samaan suuntaan vaikuttavia modaalisuuden ilmaisukeinoja, siinä on *modaaliharmonia* (ISK: 1486).

Modaaliverbit mahdollistavat sen, ettei kirjoittajaa (ohjailijaa) eikä lukijaa (yleisöä) tarvitse eksplikoida, sillä niiksi voidaan tulkita lukutilanteen mukaan lähes kenet tahansa, myös ulkopuolinen taho (Kankaanpää 2006: 56). Kankaanpää (2006: 59) arvioi, että modaaliset verbi-ilmaukset sopivat lehdistötiedotteisiin, koska ne kykenevät mukautumaan eri lukutilanteisiin ja jättävät lukijan ratkaistavaksi ohjailevuuden luonteen eli esimerkiksi sen, kuuluuko lukija itse ohjailun piiriin tai kuka on ohjailijan roolissa. Sama syy luullakseni liittyy markkinoinnillisiin (verkko)teksteihin.

Tunnusmerkitön verbimodus indikatiivi ilmaisee kategorisen väitteen, joka on jopa voimakkaampi kuin muu välttämättömyyttä ilmaiseva modaalinen keino, sillä indikatiivi saa väitteen näyttämään väistämättä toteutuvalta (*Sinä syöt nyt sen puuron*; vrt. imperatiivi *Syö se puuro*). Indikatiivin tempusta vaihtelematta on mahdollista

vaihdella evidentialisuuden astetta: imperfekti tulkitaan ensi käden tiedoksi, perfekti päättelyksi ja pluskvamperfekti toisen käden tiedoksi. (ISK: 1510.) Siinä missä menneen tai nykyisen ajan tempuksessa oleva väitelause mielletään totuudelliseksi, futuurissa oleva lause ilmaisee epävarmuutta asian muuttumisesta totuudelliseksi (Vilkuna 1992: 89). Modaaliset lausetyypit voidaan jakaa ryhmiin niiden funktion perusteella. Deklaratiivi on ajatteluun vetoava väitelause, direktiivi on tahtoon vetoava käsky- tai kysymyslause ja ekspressiivi on tunteeseen vetoava huudahdus- tai toivomuslause (ks. esim. Saukkonen 1984: 104–105). (Eri lausetyypit puhefunktioina yritysten verkkosivuilla ks. Väisänen 2003: 39–53.)

Indikatiivi saattaa edellisessä kappaleessa mainituista syistä olla vaikuttamaan pyrkivissä teksteissä käytetympi kuin imperatiivi. (Indikatiiveista direktiiveinä ks. ISK: 1573–1576.) Imperatiivi kuitenkin on ensisijainen tapa muodostaa direktiivi eli käskää, kehottaa, pyytää, kieltää tai neuvoa lukijaa tai antaa lukijalle lupa (ISK: 1560). Imperatiivi eroaa muista velvoittavista tai luvan antavista puhefunktioista siinä, että velvoite tai lupa on lähtöisin direktiivin antajasta tai tilanteen ulkopuolisesta auktoriteetista kuten vaikka laista (ISK: 1511). Konventionaalistuneiden verbittömien direktiivi-ilmausten (esim. *tervetuloa, tervetuloa tutustumaan*) tekijäksi tulkitaan niiden esittäjä (Kankaanpää 2006: 69). Kun performatiiviverbi (esimerkiksi *vaatia, kutsua*) on kolmannessa persoonassa tai passiivissa, kyse ei välttämättä ole performatiivisuudesta, kuten aina ensimmäisestä persoonasta käytettäessä, vaan mahdollisesti muussa tekstissä esitetyn performatiivisuuden referoinnista (Kankaanpää 2006: 61–62).

Imperatiivi-ilmauksen tulkinta käskyksi, kehotukseksi tai ohjeeksi on tulkittava kontekstista – imperatiivi voi toisinaan toimia myös esimerkiksi toivotuksena tai varoituksena (ISK: 1562). Imperatiivin yhteydessä voidaan käyttää puhutteluilmausta, jolla osoitetaan, kenelle direktiivi on tarkoitettu eli kenen siihen odotetaan reagoivan (ISK: 1564). Nimellä tai kategoriolla puhuttelu (*Aja, Matti, kotiin; Ajakaa, pienten lasten isät, kotiin*) tulkitaan keinoksi vedota lukijaan (ISK: 1565). Direktiiviksi on tulkittava myös *olla*-verbitön passiivin VA-partisiippi (*Ravistettava ennen käyttöä*) (ISK: 1583). Väisänen mukaan suomalaisyritysten verkkosivuilla deklaratiiveja käytetään mainostamiseen ja tiedottamiseen, ja imperatiiveja sekä interrogatiiveja lukijan toimintaa yrityksen toivomaan suuntaan ohjailemiseen (Väisänen 2003: 51–52).

Se, minkälaista modaalisuutta tekstistä on luettavissa, voi paljastaa monenlaisia asioita kirjoittajan ja lukijan välisestä suhteesta: Onko instituutiolla varaa olla käskevä vai yritetäänkö lukijaa kosiskella ja miellyttää? Nähdäänkö tarpeelliseksi ohjata lukijaa jopa yltiöyksinkertaisin kehotuksin vai luotetaanko siihen, että lukija ymmärtää pienistäkin vihjeistä jonkin asian vaikkapa kehotukseksi? Uskooko kirjoittaja lukijan olevan kanssaan niin samaa mieltä, ehkä jopa sisäryhmää, että rohkeaa käyttää modaalisia partikkeleita asenteidensa ilmituomiseen? Harjaantuneelle tulkitsijalle modaalisuuden hienovaraisen, tarkoituksenmukaisen hyödyntämisen analysointi voi paljastaa myös sen, onko kirjoittaja markkinointitekstien asiantuntija vai onko teksti laadittu kielen monitasoista merkityspotentiaalia ymmärtämättä – mikä sekin on yksi kirjoittajaa rakentava piirre.

4.2.7 Implisiittinen tekijyys: puheenaiheet ja tyyli

Teksti on aina täynnä valintoja: mistä asioista puhutaan, mistä ei puhuta, missä järjestyksessä asioista puhutaan, miten niistä puhutaan ja niin edelleen. Jokaisella valinnalla kirjoittaja joko tietoisesti tai tiedostamattaan rakentaa kirjoittajuutta ja lukijuutta. Sen raja, mitkä valinnat kumpaankin liittyvät, on häilyväinen. Oletettavasti tekstin todellinen kirjoittaja on yrittänyt sekä antaa tietynlaista kuvaa kirjoittavasta tahosta että vedota tietynlaiseen lukijaan, mutta valinnat, joita hän näitä pyrkimyksiä silmällä pitäen on tehnyt, eivät ole ulkopuoliselle sellaisinaan näkyvillä. Niitä on mahdollista vain arvailla. Se ei haittaa, sillä se ei ole tärkeää – tekijyyden analyysin tarkoituksena ei ole paljastaa todellisen kirjoittajan intentioita. Aivan kuten todellinen kirjoittaja on valintoja tehdessään saattanut tietämättään rakentaa kirjoittajaa, vaikka on yrittänyt rakentaa lukijaa (tai toisin päin), saattaa analysoija tulkita jonkin valinnan kirjoittajaa rakentavaksi, vaikka se rakentaisikin yhtä lailla tai jopa enemmän myös lukijaa.

Rajaa kirjoittajaa ja lukijaa rakentavien seikkojen välille siis on turhaa edes yrittää vetää. Nämä kaksi kun ovat jatkuvassa, lomittaisessa yhteydessä toisiinsa, jolloin toisen tulkinta vaikuttaa aina myös toisen tulkintaan. Esimerkiksi se, millainen kuva kirjoittajasta halutaan antaa, kertoo paitsi siitä, millaisena kirjoittaja nähdään, myös siitä, millaista kirjoittajaa toivotunlaisen lukijan houkuttelemiseksi arvellaan tekstille tarvittavan. Kirjoittajaa kuvaavat seikat – selvimpinä esimerkkeinä nimet ja

adjektiivit – kertovat siis siitä, minkälaisia seikkoja lukijan oletetaan tai toivotaan arvostavan. Ja se, minkälaiseen lukijaan tekstin toivotaan vetoavan, kertoo siitä, minkälaiseksi kirjoittaja haluaa profiloitua. Kirjoittajuus ja lukijuus rakentuvat tavallaan toiseen toisestaan heijastuvista piirteistä. Tästä syystä puheenaiheiden ja tyylikeinojen valinnalla ja valitsematta jättämisellä on vaikutusta, ja vieläpä kumpaankin osapuoleen. Seuraavaksi esittelen muutamia puheenaiheellisia ja tyyllillisiä seikkoja, joihin liittyvin valinnoin tekijyydet rakentuvat.

Komppa (2002: 82) sanoo, että muiden muassa myös tekstilaji ja sen rakenne määrittävät lukijuutta. Esimerkiksi kärjellään seisovaa kolmiota noudatteleva rakenne olettaa, että lukija on kiireinen eikä siksi välttämättä ehdi lukea alun tärkeintä asiaa pidemmälle. Jos tekstissä, esimerkiksi tiedotteessa, mainitaan lisätietoja antavan tahon yhteystiedot, oletetaan lukijan haluavan ottaa yhteyttä ja kysyvän lisätietoja. Jos tekstiin kuuluu listoja ja luokitteluja, lukijan oletetaan olevan kiinnostunut sellaisista ja niiden tarjoamasta numeerisesta tiedosta. (Komppa 2002: 82–83.)

Yksi perustavimmista valinnoista kirjoittajan on tehtävä asiapitoisuuden ja mielikuvapainotteisuuden välillä. Institutionaalinen kirjoittaja voi lukijaprofiilistaan riippuen joko luottaa rationaalisten aiheiden kantavuuteen tai emotionaalisilla aiheilla ratsastamiseen. Molemmat ratkaisut ovat tuttuja mainosten maailmasta. Kirjoittajan on päätettävä, tarjotako lukijalle enemmän tiukkaa tutkimuksin todistettua faktaa vai tarinanomaisesti inhimillisiä arvoja. Jos kirjoittaja haluaa heittää verkkonsa mahdollisimman laajalle, hän voi tietysti valita molemmat lähestymistavat.

Puheenaiheiden valinta, kuten luonnollisesti myös sanojen ja termien valinta, kertoo sen, tunteeo lukija asiaa ennestään vai onko se hänelle täysin uutta. Sanaston valinta kertoo muutakin. Kirjoittaja voi ajatella, että vaihtamalla tarkoitteeseen viittavaa kielellistä muotoa sen kantama merkitys saa erilaisia konnotaatioita, yleensä entistä positiivisempia sellaisia. Näkökulmaa, painotuksia tai kielellistä muotoa tietoisesti muuttamalla ajatellaan myös lukijan mielikuvan asiasta muuttuvan. (Heikkinen 1999: 52.) Kaikki sanat kantavat merkityksiä ja voivat muuttaa koko tekstin välittämää sanomaa. Esimerkiksi konnektiivit eli tekstin osien välisiä suhteita ilmaisevat sanat voivat lähes huomaamattomasti vaikuttaa arvaamattoman paljon siihen, miten esitettäviin asioihin suhtaudutaan tai mitä asioita korostetaan. Lausetasolla yksi

merkitystä rakentavista elementeistä on sekin, mikä lauseenosa on valittu teemapaikalle; kokonaismerkitys muuttuu, jos teema muuttuu (Halliday 1985: 39⁷).

Puheenaiheissa saattaa piillä lukijan käsityksiä ja toimintaa ohjailevia väitteitä (vrt. luku 4.2.6 modaalisuus), jotka kuvailevat kirjoittajasta riippumattomia normeja ja lainalaisuuksia. Ne eivät ohjaile suoraan ketään konkreettista lukijaa hoitamaan puheenalaisia asioita, vaan valistus normeista voi saada lauseen subjektiksi samastuvan lukijan hoitamaan niitä. Arvottavat, mielipiteitä sisältävät väitelauseet vaikuttavat faktoilta eli ovat ohjailevia, jos lähdettä ei eksplikoida. (Kankaanpää 2006: 69–71.) Kun kirjoittaja käyttää ohjailevia ilmauksia, hän rakentaa lukijalle ohjailtavan roolia. Ohjailun luonne määrittää, millainen rooli lukijalla on: ehkä määrällävä alamainen, neuvottava osaamaton tai muu sellainen. Suostutteleva ja hyötyä korostava ohjailu rakentaa lukijaa, jolla on valta suhteessa ohjailijaan. (Kankaanpää 2006: 84.) Luukka (1995: 98) huomauttaa, että kirjoittaja saattaa esittää totena sellaisiakin asioita, jotka eivät sitä ole, ja siten pyrkiä vaikuttamaan lukijaan.

Tekstistä ei välttämättä yrittämälläkään voi tehdä täysin neutraalia, vaan siihen yleensä sisältyy ainakin jonkinlaista affektiivisuutta. Affektiiviset ilmaukset ovat ISK:n (1614) mukaan ”sellaisia konventionaalistuneita konstruktioita ja muita kielenaineiksia, joilla puhuja voi osoittaa suhtautumistaan tai asennoitumistaan puheenalaiseen asiaan tai puhekumppaniinsa” – siis sellaisia aineksia, joista käy ilmi tekijyyttä. Affektiivisiä ilmauksia tuskin kuitenkaan esiintyy yhä melko virallissävyyisissä ja kollektiiviselle, kasvottomalle lukijakunnalle kohdistetuissa kaupunkien verkkoteksteissä kovin paljon, sillä affektiiviset ilmaukset ovat tyyppillisimpiä kahdenväliselle, tuttavalliselle, informaaliselle kanssakäymiselle (ks. ISK: 1614) ja affektiivisuuden osoittimet ovat usein vähintään osittain ei-kielellisiä (ks. ISK: 1615). Instituutioiden verkkoteksteissä merkityksellistä voikin olla affektiivisten ainesten puute, sillä silloinhan kirjoittajan ja lukijan suhde rakentuu vakiintumattomaksi: tekijöiden välille ei ole muodostunut erityistä tapaa suhtautua tai asennoitua toiseen.

Eri tyylien kuten murteen käyttö potentiaalisesti vetoaa tietynlaisiin, murteeseen ja siten myös sen edustamiin alueellisiin odotuksiin myönteisesti suhtautuviin lukijoihin. Murteen käyttäminen luo kuvaa itseensä ja normeihin

⁷ Hallidayn englannin kieleen pohjautuva teoria sopii suomeenkin, koska molemmissa kielissä teema ilmaistaan lauseen alussa ja reema lopussa.

lupsakasti suhtautuvasta kirjoittajasta. Fairclough (1997: 22; ks. myös 19, 20) toteaa, että sosiaalisessa kanssakäymisessä kuten kaupallisessa viestinnässä hyödynnetään yhä enemmän tavallisten ihmisten kieltä, kulttuuria ja käytäntöjä, ja *jutustelunomaistuminen* kuvaa tätä muutosta. Kaupunkien (aikuisille suunnatussa) viestinnässä jutustelunomaisuutta saattaa esiintyä esimerkiksi ohjaamalla lukija kaupungin palveluihin liittyvään mutta johonkukaan nimettyyn ihmiseen henkilöityvään verkkopäiväkirjaan eli blogiin tai henkilökunnan omasanaisiin kuvauksiin työtehtävistään. Jutustelunomaisuus saattaa ilmetä myös näennäisen vuorovaikutuksen hakemisena eli esimerkiksi kysymyksinä, kehotuksina tai toivotuksina (vrt. luku 2.3 blogien lopetukset).

Verkkotekstien eräs erityispiirre on hyperlinkki. Se laajentaa puheenaiheiden analysoinnin uusille vesille, sillä tekijyyttä määritettäessä ei tällöin riitä, että ottaa huomioon aineistona olevalla sivulla olevat elementit, vaan on otettava huomioon myös se, millaisen infrastruktuurin keskellä sivu sijaitsee. (Hypertekstistä ks. Aaltonen 2009: 73.) Linkitettyt sivut kertovat kirjoittajasta ja lukijasta aivan kuten muutkin aihevalinnat. Lisäksi jotakin kertoo se, miten linkit on sivulle ryhmitelty ja miten ne on nimetty. (Linkkien nimeämisen suhteesta lukijuuteen ks. Aaltonen 2009.) Verkkosivulla olevat hyperlinkit voivat olla jopa antoisampi tekijyyden tulkinnan lähde kuin itse kirjoituslohko, sillä ne kertovat paljon siitä, minkä lukijaa ajatellaan kiinnostavan ja mitä hänelle halutaan esitellä. Aaltonen (2009: 72–73) puhuu hierarkkisuudesta eli siitä, miten sivuinfrastruktuurista ja linkeistä on nähtävissä kaupungin organisaatio ja sen suhde lukijuuteen.

Yksi tapa ilmaista kirjoittajan tai lukijan suhdetta puheenaiheeseen on *-hAn*-liitepartikkelin käyttö. *-hAn*-liitepartikkelin tehtävä lauseessa on implikoida, että puheena oleva asia on osapuolten yhteistä, ennestään tuttua tietoa (ISK: 797). Väitelauseissa *-hAn* indikoi tuttuun tietoon vetoamista (Hakulinen 1976: 15), millä kutsutaan samastumaan lukijan rooliin hyväksymällä esitetyt asiat oikeina (Pälli 2003: 91–92). *-hAn*-partikkelia käytetään esimerkiksi tilanteissa, joissa kirjoittaja on puhuteltavaa korkea-arvoisempi tai muuten auktoriteetinomainen (Frances Karttunen 1975 < Hakulinen 1976: 10; ISK: 1581) tai kun käskyn, pyynnön tai kehotuksen toteuttaminen ei ole välttämättömän tarpeellista vaan enemmänkin valinnaista (Hakulinen 1976: 11). *-hAn*-liitepartikkelin käytöllä voidaan myös ilmaista

välinpitämättömyyttä tai vaatimattomuutta (NS 1963: 353–354). Merkityksellistä voi olla sekin, ettei *-hAn*-liitepartikkelia käytetä tekstissä.

Hakulisen (1976: 20–22) mukaan *-hAn*-partikkelin merkitys väitelauseissa on yleensä lukijan hienovarainen muistuttaminen kyseisestä asiasta, toisin sanoen sillä vedotaan lukijan tietoon ja osoitetaan, ettei lukijaa väheksytä sen vuoksi, ettei hän juuri silloin asiaa muistaisikaan. Näin sekä kirjoittaja että lukija voivat säilyttää kasvonsa, oli asia lukijan tiedossa tai ei. Toisaalta partikkelilla voidaan saada aikaan päinvastainenkin tilanne, jos sitä käytetään osoittamassa omaa tietämystä sellaisen asian yhteydessä, joka ei todennäköisesti ole lukijalla ennalta tiedossa. Kuten Luukka (1995: 114) sanoo, ”me-henkeä ja yhteisöllisyyden tunnetta voidaan tuoda esiin myös tekemällä oletuksia yhteisistä tiedoista tai kokemuksista (--”).

5 Tekijyyden rakentuminen kaupunkien verkkoteksteissä

Tässä luvussa analysoin aineistoani edellisessä luvussa esittelemiä kielenpiirteiden kautta. Mahdollisia luonnollistumia pyrin tuomaan näkyviksi esimerkiksi antamalla ilmauksille parafraseja (vrt. luku 3.5). En erota omikse luvuikseen kirjoittajan ja lukijan rakentumista, koska kuten todettua, toista rakentavat seikat rakentavat aina myös toista. Viimeisen alaluvun, jossa analysoin puheenaiheiden ja tyylin luomaa tekijyyttä, jaan vielä kolmeen lukuun aiheen laajuuden takia. Omikse kokonaisuusiksi en erota myöskään eri kaupunkien tekstien analyysyjä, koska kuten johdannossa todettua, tarkoitukseni ei ole etsiä eroja vaan muodostaa kuvaa yhteisistä piirteistä ja siten tyypillisistä kirjoittajasta ja lukijasta. Tyypillisuus on *diskursiivista järjestyneisyyttä*: sillä viitataan tietyssä kontekstissa toistuvat verrattain pysyvinä ja tunnistettavina esiintyviin kielellisiin piirteisiin ja kielenkäytön tapoihin (Pietikäinen–Mäntynen 2009: 43–44).

5.1 Persoonapronomit ja -päätteet

Persoonaviittaukset ovat luonnollinen osa tekstiä. Kirjoittajaa ja lukijaa rakentaa niihin viittaavien persoonamuotojen valinta. Aineistoni jokaisessa sivussa kaupunkiin viitataan kirjoituslohkon alussa (rakenteesta ks. 1.2 ja 5.8.1) kolmannessa persoonassa nimellä (esimerkit 1–5).

- (1) **Helsingin kaupunki** on Suomen suurin työnantaja, jonka palveluksessa on 39000 työntekijää. **Pääkaupunki tarjoaa** töitä nuorille osajille ja kokeneille asiantuntijoille! (Helsinki, 1. kappale)
- (2) **Espoo** on noin 240 000 ihmisen kotikaupunki, joka työllistää lähes 14 300 henkilöä. Suomen toiseksi suurimpana kaupunkina **Espoo** on elävä, kasvava, kehittyvä ja viihtyisä asuinpaikka. (Espoo, 1. kappale)
- (3) **Tampereen kaupunki** on hyvä, monien mahdollisuuksien työnantaja. Yhteensä **kaupungin** palveluksessa on noin 16 000 työntekijää noin 900 ammattinimikkeellä. **Kaupunki tarjoaa** töitä hyvin monenlaisen koulutuksen, osaamisen, työkokemuksen sekä kiinnostuksen omaaville henkilöille. (Tampere, 1. kappale)
- (4) **Turun kaupunki** on merkittävä työnantaja. **Kaupungilla** on yli 13 000 työntekijää tehtävissä, jotka vaativat moninaista ammattitaitoa ja osaamista. (Turku, 1 kappale)
- (5) **Jyväskylä** on yksi Suomen suosituimmista muuttokohteista ja arvostettu yliopisto- ja koulukaupunki, jossa on viihtyisä asuinympäristö ja monipuoliset harrastusmahdollisuudet. (Jyväskylä, 1. kappale)

Myöhemmin useimmissa teksteissä kaupunkiin viitataan me-muodossa eli monikon ensimmäisessä persoonassa (esimerkit 6–9). Kuitenkin vain Espoon tekstissä käytetään persoonapronominia (esimerkki 7) – muissa teksteissä persoona tulee esiin persoonapäätteinä tai omistusliitteinä. Tampereen tekstissä ei käytetä me-muotoa lainkaan. Se, että me-muotoa käytetään kirjoituslohkon toisesta kappaleesta alkaen, sitoo me-muodon tarkoitteen ensimmäisessä kappaleessa nimeltä mainittuun kaupunkiin. Ensin siis esitellään, kenestä on puhe, ja sitten tuodaan esiin, että kirjoittaja edustaa sitä, josta on puhe. Kolmannen persoonan käyttö jättää periaatteessa avoimeksi sen, kuuluuko deiksiksen tarkoitteeseen vain kollektiivinen kirjoittaja vai myös lukija. Se siis tarjoaa mahdollisuuden samastua sisäryhmäksi. Samalla, kun kirjoittajaa persoonaviittausta muuttamalla tuodaan lähemmäs lukijaa, kirjoittajuutta pehmennetään myös puheenaiheiden tyyliä muuttamalla (ks. 5.8).

- (6) *Teemme töitä osana metropolialuetta ja olemme arvostettuja yhteistyökumppaneita Euroopassa. Ammattitaitomme ansiosta opetus, terveydenhoito ja sosiaalipalvelut toimivat. Huolehdimme julkisen liikenteen toimivuudesta, kirjasto- ja kulttuuripalveluista sekä helsinkiläisten harrastusmahdollisuuksista. Pidämme huolen siitä, että kaupungissamme riittää energiaa, vesi on puhdasta ja katuverkosto toimiva.* (Helsinki, 2. kappale)
- (7) *Tarjoamme asukkaillemme monipuoliset palvelut, hyvät liikenneyhteydet, hyvin hoidetut viher- ja ulkoilalueet, hyvät koulutusmahdollisuudet ja monia muita ihmisten hyvinvoinnille tärkeitä asioita. (--) Me tarjoamme kannustavan työympäristön, jossa on erinomaiset mahdollisuudet työskennellä ja kehittyä. Lue meistä lisää Espoon kaupunki työnantajana -esitteestä.* (Espoo, 2 ja 3 kappale)
- (8) *Henkilökuntamme rakentaa 176 000 turkulaiselle kotikaupunkia, jossa on hyvä elää. Huolehdimme päiväkotilapsista, opetamme kouluissa ja hoidamme sairaita. Palvelemme kirjastojen, teatterin ja museoiden asiakkaita ja luomme asukkaille liikunta- ja harrastusmahdollisuuksia. Vastaamme veden jakelusta, puistoista, joukkoliikenteestä, kaduista ja lukuisista muista asukkaiden hyvinvoinnille merkittävistä asioista.* (Turku, 2. kappale)
- (9) *Tarjoamme henkilöstöllemme modernin ja turvallisen työpaikan, jossa on kehittymismahdollisuuksia moneen suuntaan. (--) Laadukkaalla ammatillisella- [sic] ja lisäkoulutuksella pidämme huolta henkilöstömme osaamisesta ja ammattitaidosta. Keskeisenä tavoitteenamme on myös palkata henkilöstö pysyviin, turvattuihin työsuhteisiin.* (Jyväskylä, 3. kappale)

Lukijaa puhutellaan yksikössä loppulausahduksissa (esimerkki 17), ylimääräisissä kirjoitusriveissä (11, 12, 14 ja 16), otsikoissa (10 ja 15) ja bannerissa (13). Yksikössä puhuttelu käy ilmi niin verbimuodoista kuin omistusliitteistä. Monessa tapauksessa yksikön toisessa persoonassa puhuttelu liittyy imperatiivin käyttöön (ks 5.6). Deiktisen *sinän* käyttö jättää tarkoitteen avoimeksi ja siksi se on samastuvaan kutsuvampi kuin implisiittinen viittaus lukijaan (ks. 4.2.1). Se myös antaa mielikuvan yksilöllisestä lukukokemuksesta ja henkilökohtaisesta puhuttelusta. Yhdessäkään aineiston tekstissä ei puhutella lukijaa monikossa.

- (10) *Työsi tekee Helsingistä hyvän paikan elää* (Helsinki, otsikko)
- (11) *Monien työtehtävien kaupunki - katso animaatio tästä!* (Helsinki, 1. ylimääräinen kirjoitusrivi)
- (12) *Katso avoimet työpaikat!* (Helsinki, 2. ylimääräinen kirjoitusrivi)
- (13) *Klikkaa tästä kampanjasivulle! (---) Kun onneasi etsit* (Espoo, banneri; ks. kuva 1)
- (14) *Katso tarkemmat tiedot www. seure.fi* (Espoo, 4. ylimääräinen kirjoitusrivi)
- (15) *Tule töihin Turun kaupungille* (Turku, otsikko)
- (16) *Voit jättää avoimen hakemuksesi ja CV:si helposti netissä.* (Turku, ylimääräinen kirjoitusrivi)
- (17) *Tule duuniin Jyväskylään!* (Jyväskylä, loppulausahdus)

KUVA 6. Banneri⁸ Espoon sivulla

5.2 Metonymia

Aineistossa esiintyy abstraktia ihmis- ja ryhmätarkoitteisuutta. Kaikissa teksteissä kaupungin nimi, kaupungin nimen ja *kaupunki*-sanan liitto tai muu vastaava nimetään

⁸ Banneri (en *banner*) eli mainospalkki (Pohjanoksa–Kuokkanen–Raaska 2007: 236) on tyypillisesti hyperlinkki.

työnantajaksi tai työllistäjäksi (esimerkit 18–23). Tällaisessa tapauksessa kaupunki instituutiona rinnastunee ihmisryhmään, kaupunkiorganisaation työntekijöihin tai kaupunkilaisiin.

- (18) **Helsingin kaupunki on Suomen suurin työnantaja, jonka palveluksessa on 39000 työntekijää.** (Helsinki, 1. kappale)
- (19) **Espoo on noin 240 000 ihmisen kotikaupunki, joka työllistää lähes 14 300 henkilöä.** (Espoo, 1. kappale)
- (20) **Tampereen kaupunki on hyvä, monien mahdollisuuksien työnantaja. Yhteensä kaupungin palveluksessa on noin 16 000 työntekijää noin 900 ammattinimikkeellä.** (Tampere, 1. kappale)
- (21) **Turun kaupunki on merkittävä työnantaja. Kaupungilla on 13 000 työntekijää tehtävissä, jotka vaativat monenlaista ammattitaitoa ja osaamista.** (Turku, 1. kappale)
- (22) **Jyväskylän kaupunki on alueen suurin työnantaja** (Jyväskylä, otsikko)
- (23) **Uuden kunnan palveluita tuottava kaupunkiorganisaatio on seudun suurin työnantaja, joka tarjoaa työntekijöilleen hyvät ura- ja kehittymismahdollisuudet.** (Jyväskylä, 2. kappale)

Myös instituutio vastuullisten sijasta -metonymiaa esiintyy aineistossa. Kaupunki tai jokin kaupunkiorganisaation yksiköistä esitetään toimijana, joka niissä työskentelevien ihmisten sijaan itsenäisesti tekee erinäisiä inhimillisiä asioita (esimerkit 24–30). Tampereen tekstissä (27) toimijana olevan yksikön nimessä toki on sana *ryhmä*, mutta se ei vaikuta viittaavaan ihmisryhmään vaan olevan virastojen tai laitosten nimiin rinnastettava yksikönnimi. Svinhufvudin (2003: 36) mukaan se, että instituutio esitetään tekemisen laadusta riippumatta aktiivisena toimijana, ”personoituna tekijänä”, antaa instituutiosta dynaamisen kuvan, esimerkiksi *Varma-Sampo avasi medially suunnatun verkkopalvelun*.

Jyväskylän tekstissä (28) uuden kunnan muodostuminen esitetään kaupunkien tekemänä asiana, ei ihmisten kaupungeille tekemänä asiana (*kaupungit muodostivat vrt. kaupungeista muodostettiin*). Tällaisella ilmausvalinnalla vastuu vieritetään pois päätöksen tehneiden ihmisten harteilta. Samanlaista vastuun häivyttämistä on Helsingin (25) ja Tampereen (27) tekstissä. Tampereen esimerkissä esiintyy toiminnan nominalisaatiota (alleviivatut kohdat), jolla toimijuutta ja vastuullisuutta myös häivytetään.

- (24) **Pääkaupunki tarjoaa** töitä nuorille osaajille ja kokeneille asiantuntijoille! (Helsinki, 1. kappale)
- (25) **Eri virastot ja liikelaitokset huolehtivat** kaupungin palveluista kukin omalla erityisosaamisellaan. (Helsinki, 2. kappale)
- (26) **Kaupunki tarjoaa** töitä hyvin monenlaisen koulutuksen, osaamisen, työkokemuksen sekä kiinnostuksen omaaville henkilöille. (Tampere, 1. kappale)
- (27) **Kaupunkikehitysryhmä koordinoi** elinkeinoelämän kehityshankkeita ja **vastaa** elinkeinostrategiasta ja elinkeinopoliittisen seutuyhteistyön kehittämisestä. **Kaupunkikehitysryhmän tehtävänä on** kaupungin elinkeinostrategian suunnittelu ja toteutus. (Tampere, 2. ja 3. kappale)
- (28) Vuoden 2009 alussa Jyväskylästä tuli Suomen seitsemänneksi suurin kaupunki, kun **Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta ja Korpilahti muodostivat** uuden, entistä elinvoimaisemman kunnan. (Jyväskylä, 1. kappale)
- (29) Uuden kunnan palveluita tuottava **kaupunkiorganisaatio** on seudun suurin työnantaja, joka **tarjoaa** työntekijöilleen hyvät ura- ja kehittymismahdollisuudet. (Jyväskylä, 2. kappale)
- (30) **Kaupunki tekee** myös tiivistä yhteistyötä alueen yritysten ja oppilaitosten kanssa. (Jyväskylä, 4. kappale)

5.3 Ryhmädiskurssi

Aineiston teksteistä kolmessa viitataan kaupunkiin – tarkemmin sanoen kaupungin muodostaviin työntekijöihin – ryhmänä, ja kaikilla kerroilla ryhmään viittaavana sanana on *joukko* (esimerkit 31–33). Pällin (2003: 154) mukaan *joukko* on yleisesti ottaen varsin neutraali sana suurehkolle ryhmälle. *Porukka* viittaisi kohtuullisen tiiviiseen ja positiivisesti mielletävään ryhmään ja *joukkio* negatiivisia assosiaatioita herättävään ryhmään. Koska aineistoni teksteissä käytetään *joukko*-sanaa, niissä halutaan rakentaa sisäryhmää. Sisäryhmäksi muodostamista tukee sanan yhteydessä käytetyt positiiviset määritteet (*osaava, osaajia*) (vrt. Pälli 2003: 177). Espoon tapauksessa (31) *joukko*-sanalla tosin vaikuttaisi viitattavan vuorovaikutustilanteen ulkopuoliseen tarkoitteeseen, 'heidän joukkoonsa'. Toki myös Tampereen tekstin *kaupunkikehitysryhmä*-sanaan sisältyy viittaus ryhmään (34). Sanana *ryhmä* on neutraali (Pälli 2003: 154), eikä kontekstistakaan käy selvästi ilmi, onko kyse sisä- vai ulkoryhmästä. Tässä yhteydessä *ryhmä*-sana voi olla semanttisesti rinnastettavissa *yksikkö*- ja *virasto*-tyyppisiin sanoihin, ei niinkään ihmisryhmiin (ks. 5.2).

- (31) *Haluamme, että viihdyt Espoossa ja pääset kehittymään maan parhaiden osaajien joukossa. (Espoo, 4. kappale)*
- (32) *Tervetuloa osaavaan joukkoomme. (Turku, 4. kappale)*
- (33) ***Joukossamme** on noin 6500 osaajaa yli 400 ammattinimikkeellä aina laboranteista lakimiehiin. (Jyväskylä, 2. kappale)*
- (34) *Kaupunkikehitysryhmä koordinoi elinkeinoelämän kehityshankkeita ja vastaa elinkeinostrategiasta ja elinkeinopoliittisen seutuyhteistyön kehittämistä. Kaupunkikehitysryhmän tehtävänä on kaupungin elinkeinostrategian suunnittelu ja toteutus. (Tampere, 2. ja 3. kappale)*

Luvusta 5.1 käy ilmi, että kaupunkien verkkoteksteissä käytetään persoonapäätteitä rakentamaan kirjoittajasta ryhmää. Omistusliitteitä käytetään osoittamassa kirjoittajan hyperonymista suhdetta muihin ryhmiin (*asukkaillemme, henkilökuntamme, henkilöstöllemme*), osaamista (*ammattitaitomme*) tai progressiivisuutta (*tavoitteenamme*). Helsingin tekstissä käytetään omistusliitettä adverbiaalina olevan *kaupunki*-sanana yhteydessä (esimerkki 35). Tällöin kaupunki ei olekaan samassa työnantaja-merkityksessä kuin muualla teksteissä (ks. 5.1) eikä metonyyminen ilmaus kirjoittajalle (ks. 5.2). Tällaisen ilmauksen voinee ymmärtää kahdella tavalla: joko kirjoittaja viittaa itseensä esimerkiksi henkilökunnasta koostuvana kollektiivisena kirjoittajana tai kirjoittaja viittaa itseensä ja lukijaan. Ollakseen jälkimmäisessä tapauksessa lukija ja me-viittauksen sisäryhmää on siis samastuttava lukijuuteen, joka mieltää kaupungin omakseen.

- (35) *Pidämme huolen siitä, että **kaupungissamme** riittää energiaa, vesi on puhdasta ja katuverkosto toimiva. (Helsinki, 2. kappale)*

Teksteistä kokonaisuuksina käy ilmi, että työntekijät, asukkaat ja työnhakijat ovat pääasiassa ulkoryhmää suhteessa kaupunkiin sisäryhmänä (esimerkit 36–39). Me-viittaus on näille eksklusiivinen. Kirjoittaja eli kaupunki on teksteistä päätellen kollektiivi, vaikkei siihen kuulu edes 'henkilökunta' (toinen ylhäältä 37). Esimerkit ovat Turun tekstistä, mutta vastaavia on muissakin.

- (36) *Kaupungilla on yli 13 000 työntekijää tehtävissä, jotka vaativat moninaista ammattitaitoa ja osaamista. (Turku, 1. kappale)*
Vrt. Meitä on yli 13 000 työntekijää...
- (37) *Henkilökuntamme rakentaa 176 000 turkulaiselle kotikaupunkia, jossa on hyvä elää. (Turku, 2. kappale)*

Vrt. *Rakennamme itsellemme ja 176 000 muulle turkulaiselle kotikaupunkia...*

- (38) *Vastaamme veden jakelusta, puistoista, joukkoliikenteestä, kaduista ja lukuisista muista asukkaiden hyvinvoinnille merkittävistä asioista. (Turku, 2. kappale)*

Vrt. *Vastaamme (--) meidän hyvinvoinnillemme merkittävistä asioista.*

- (39) *Tervetuloa mukaan osaavaan joukkoomme. (Turku, 4. kappale)*

Vrt. *Kiva, että olet mukana osaavassa joukossamme.*

Aineiston teksteissä esiintyy mentaalista toimintaa kuvaava verbi vain kerran. Kun ryhmä on toimijana mentaalisisä prosessissa (*haluta, ymmärtää, ajatella*), se näyttäytyy homogeenisena yhteisönä, jolla on kollektiivinen mieli (Pälli 2003: 227). Aineiston teksteissä tällaisena homogeenisena yhteisönä näyttäytyy ainoastaan Espoon tekstin kollektiivinen kirjoittaja (40).

- (40) ***Haluamme**, että viihdyt Espoossa ja pääset kehittymään maan parhaiden osaajien joukossa. (Espoo, 4. kappale)*

Kirjoittajaa konstruoivaa kategorisaatiota on periaatteessa mikä tahansa yksilöviitteinen kuvaus tai yhteen tekijään kohdistuvan ominaisuuden antaminen (Pälli 2003: 140), esimerkiksi *Espoo on (--) viihtyisä asuinpaikka* (Espoo, 1. kappale) tai *Jyväskylä on yksi Suomen suosituimmista muuttokohteista* (Jyväskylä, 1. kappale). Tällaisen aineiston kanssa on mielestäni tarpeellista ottaa huomioon myös viittaukset kirjoittajaan kolmannessa persoonassa eli kaupunki nimeltä mainittuna kuten edellisissä esimerkeissä – kuten luvusta 5.1 käy ilmi, kirjoittaja viittaa itseensä eli edustamaansa instituutioon tekstin alussa nimellä ja myöhemmin muin viittauksin, mutta silti molemmat tavat rakentavat samaa kirjoittajaa.

Aineiston tekstien perusteella kaupungit ovat monia asioita ja kuuluvat moniin kategorioihin. Yleisimmin kaupungit ovat suuria, dynaamisia ja muita parempia asuinpaikkoja ja työnantajia, jotka tarjoavat kaupunkilaisille monenlaisia palveluja, tekevät yhteistyötä muiden tahojen kanssa ja – kuten sivujen teemaan sopii – hakevat työntekijöitä (taulukko 3). Kategorioiden perusteella tekstissä rakentuu kirjoittaja, joka tarkastelee edustamaansa organisaatiota laajasti niin asuinpaikkana, työpaikkana kuin palvelujen tarjoajana. Kirjoittaja ei puhu organisaatiosta pahaa vaan hänen

intressinään on tuoda esiin kaupungin parhaita puolia ja kilpailuvaltteja. Taulukosta 3 näkee paitsi yleisimmät kategoriat myös kategorioiden tyypillisen esiintuomisjärjestyksen: ylimpinä olevat asiat tuodaan esiin tekstin alussa ja alimpina olevat loppupuolella, mutta tarkka järjestys luonnollisesti vaihtelee teksteittäin.⁹

TAULUKKO 3. Kirjoittajan edustaman kaupungin kuuluminen eri kategorioihin.

	Helsinki	Espoo	Tampere	Turku	Jyväskylä
kotikaupunki, asuinpaikka	X	X		X	X
työnantaja, työpaikka, työllistäjä	X	X	X	X	X
Suomen suurimpia kaupunkeja	X	X			X
kasvava, kehittyvä, elinvoimainen, dynaaminen		X	X		X
tarjoaa monia palveluja, huolehtii eri palveluista	X	X		X	X
tarjoaa töitä, hakee työntekijöitä	X	X	X	X	X
ammattitaitoisuus, osaaminen, paremmuus	X	X		X	X
yhteistyö muiden tahojen kanssa	X		X		X

Lähes kaikki samat asiat, jotka rakentavat kirjoittajaa, rakentavat käänteisinä myös lukijaa (vrt. 5.7 puheenaiheet). Lukijaa rakentavia kategorioita on nähtävissä muistakin tekstinosista kuin niistä, joissa lukijaa puhutellaan eksplisiittisesti. Yleisesti ottaen lukija on ihminen, joka hakee töitä (esimerkit 41–44) ja on kiinnostunut lisätiedoista (45–49).

(41) *Työsi tekee Helsingistä hyvän paikan elää* (Helsinki, otsikko)

(42) *Tervetuloa töihin Espoon kaupungille!* (Espoo, 5. kappale)

⁹ Se, että kirjoittajat ilmaisevat kuuluvansa useisiin samoihin kategorioihin, vahvistaa aineiston tekstilajisuutta ja suo mahdollisuuden luoda yleistäisiä kaupunkien verkkotekstien kirjoittajuudesta.

- (43) *Tule töihin Turun kaupungille* (Turku, otsikko)
- (44) *Voit jättää avoimen hakemuksesi ja CV:si helposti netissä.* (Turku, ylimääräinen kirjoitusrivi)
- (45) *Monien työtehtävien kaupunki - katso animaatio tästä!* (Helsinki, 1. ylimääräinen kirjoitusrivi)
- (46) *Katso avoimet työpaikat!* (Helsinki, 2. ylimääräinen kirjoitusrivi)
- (47) *Lue meistä lisää Espoon kaupunki työnantajana -esitteestä.* (Espoo, 4. kappale)
- (48) *Katso tarkemmat tiedot www.seure.fi* (Espoo, 4. ylimääräinen kirjoitusrivi)
- (49) *Tämän rekrytointisivuston kautta pääset tutustumaan lähemmin Jyväskylän kaupunkiin työnantajana sekä näkemään kaupungin tämänhetkiset avoimet työpaikat.* (Jyväskylä, 5. kappale)

Työnhakijoiden kategoriaan kuuluva lukija ei muuten kuulu mihinkään kovin tiukkoihin kategorioihin. Hän voi olla nuori tai jo pitkään työelämässä ollut (esimerkit 50, 52 ja 53) ja ammatiltaan lähes mikä hyvänsä (52). Lukija on kuitenkin sellainen, joka arvostaa hyvää työympäristöä (51 ja 54) sekä on alallaan pätevä (50, 53 ja 54) ja haluaa edelleen kehittyä työssään (51 ja 54).

- (50) *Pääkaupunki tarjoaa töitä nuorille osaajille ja kokeneille asiantuntijoille!* (Helsinki, 1. kappale)
- (51) *Me tarjoamme kannustavan työympäristön, jossa on erinomaiset mahdollisuudet työskennellä ja kehittyä.* (Espoo, 3. kappale)
- (52) *Kaupunki tarjoaa töitä hyvin monenlaisen koulutuksen, osaamisen, työkokemuksen sekä kiinnostuksen omaaville henkilöille.* (Tampere, 1. kappale)
- (53) *Kaupungilla on kiinnostavia töitä niin uraansa aloittaville nuorille kuin pitkän linjan ammattilaisillekin.* (Turku, 3. kappale)
- (54) *Tarjoamme henkilöstöllemme modernin ja turvallisen työpaikan, jossa on kehittymismahdollisuuksia moneen suuntaan. Jatkuva ammatillinen kehittyminen on kaupungilla työskenteleville asiantuntijoille tärkeää. Laadukkaalla ammatillisella- [sic] ja lisäkoulutuksella pidämme huolta henkilöstömme osaamisesta ja ammattitaidosta. Keskeisenä tavoitteenamme on myös palkata henkilöstö pysyviin, turvattuihin työsuhteisiin.* (Jyväskylä, 3. kappale)

5.4 Passiivi

Aineiston teksteissä ei esiinny runsaasti passiivia. Tampereen tekstin kolmannessa kappaleessa passiivia käytetään kerrottaessa elinkeinostrategiasta (*Strategiassa painotetaan toimialojen ja strategisten klustereiden kehittämistä ja osaamisen tason nostamista.*). Käyttämällä tällaisessa yhteydessä passiivia häivytetään vastuullisia strategian laatijoita sekä saadaan strategia näyttämään objektiiviselta ja sen painopisteet luonnollisilta. Tässä yhteydessä lukija tuskin samastuu passiiviin inklusiiviseen ryhmään.

Kaksi muuta passiiviesiintymää ovat molemmat ylimääräisissä kirjoitusriveissä ja molemmissa koteksteissa on kyse konkreettisesta rekrytoinnista (esimerkit 55–56). Näissä tapauksissa luultavasti käytetään passiivia siksi, ettei haluta korostaa todellista rekrytoijaa. Joko ajatellaan, ettei rekrytoijalla ole merkitystä, tai halutaan esittää rekrytointi persoonattomana prosessina. Näissäkään tapauksissa ei oletettane lukijan samastuvan passiivin viittamaan tarkoiteryhmään.

- (55) *Espoon määräaikaiset koulunkäyntiavustajat **rekrytoidaan** Seure henkilöstöpalvelut Oy:n kautta.* (Espoo, 3. ylimääräinen kirjoitusrivi)
- (56) *Sosiaali- ja terveystoimen rekrytointi **on keskitetty** Staffiin.* (Turku, ylimääräinen kirjoitusrivi)

5.5 Nollapersoonaa

Nollapersoonaisia lauseita on aineistossa kolme (57–59). Mikään niistä ei ole aivan kirjoituslohkon alussa. Asiayhteydestä voi päätellä, että Espoon ja Turun tekstin nollapersoonaisilla lauseilla kutsutaan lukijaa samastumaan: Espoo tarjoaa mahdollisuuden samastua kaupungin työntekijäksi (57) ja Turku asukkaaksi (58). Nollapersoonalla ei näissä tapauksissa esitetä välttämättömyyttä tehdä jotakin vaan positiivisia mielikuvia houkutuksiksi. Jyväskylän nollapersoonalauseen asiayhteyden perusteella sisäryhmään kuuluu kirjoittaja mutta todennäköisesti ei lukija (59). Nollarakenteella kirjoittaja mahdollisesti haluaa luova kuvan, että instituution kaikki edustajat ovat homogeenisesti yhtä mieltä aiheena olevasta asiasta.

- (57) *Me tarjoamme kannustavan työympäristön, jossa **on erinomaiset mahdollisuudet työskennellä ja kehittyä.*** (Espoo, 3. kappale)
- (58) *Henkilökuntamme rakentaa 176 000 turkulaiselle kotikaupunkia, jossa **on hyvä elää.*** (Turku, 2. kappale)

- (59) *Kaupunki tekee myös tiivistä yhteistyötä alueen yritysten ja oppilaitosten kanssa. **Tärkeää on panostaa** koko seudun houkuttelevuuteen ja kaikkien asukkaiden hyvinvointiin.* (Jyväskylä, 4. kappale)

5.6 Modaalisuus

Aineiston teksteissä on käytetty monenlaisia modaalisia aineksia. Modaalista adjektiiveista *tärkeä* (60–61) ja *merkittävä* (62–63) esiintyvät kumpikin kahdesti. Niitä käytetään pääasiassa luomaan kaupungista eli kirjoittajasta kuvaa hyvänä potentiaalisena työpaikkana: kaupungilla töissä oleminen on kirjoittajan mukaan yhteiskunnallisesti eettistä ja ihmisten jokapäiväiselle elämälle olennaista. Myös adjektiivi *kiinnostava* (64) esiintyy aineistossa, sillä kuvataan tarjottuja työtehtäviä.

- (60) *Työt Helsingin kaupungilla ovat monipuolisia ja yhteiskunnalle **tärkeitä**.* (Helsinki, 2. kappale)
- (61) *Tarjoamme asukkaillemme monipuoliset palvelut, hyvät liikenneyhteydet, hyvin hoidetut viher- ja ulkoilualueet, hyvät koulutusmahdollisuudet ja monia muita ihmisten hyvinvoinnille **tärkeitä** asioita.* (Espoo, 2. kappale)
- (62) *Turun kaupunki on **merkittävä** työnantaja.* (Turku, 1. kappale)
- (63) *Vastaamme veden jakelusta, puistoista, joukkoliikenteestä, kaduista ja lukuisista muista asukkaiden hyvinvoinnille **merkittävistä** asioista.* (Turku, 2. kappale)
- (64) *Kaupungilla on **kiinnostavia** töitä niin uraansa aloittaville nuorille kuin pitkän linjan ammattilaisillekin.* (Turku, 3. kappale)

Aineistossa käytetään *päästä-* ja *voida-*modaaliverbejä kertomassa lukijan mahdollisuuksista samastua. Espoon tekstissä samastumiskohteenä on työntekijä (esimerkki 65), Turun tekstissä työnhakija (66) ja Jyväskylän tekstissä lisätiedoista kiinnostunut lukija (67). Valituille ilmaustavoille antaa kontrastia modaaliverbitön indikatiivilause vaihtoehtoisena ilmaustapana. Vertailuesimerkeissä samastuminen vaikuttaa väistämättömältä, kun modaaliverbi ei ole pehmentämässä samastumiskutsua.

- (65) *Haluamme, että viihdyt Espoossa ja **pääset** kehittymään maan parhaiden osaajien joukossa.* (Espoo, 4. kappale)

Vrt. *Espoossa viihdyt ja kehityt (--).*

(66) **Voit jättää** avoimen hakemuksesi ja CV:si helposti netissä. (Turku, ylimääräinen kirjoitusrivi)

Vrt. Avoimen hakemuksesi ja CV:si jätät helposti netissä.

(67) Tämän rekrytointisivuston kautta **pääset** tutustumaan lähemmin Jyväskylän kaupunkiin työnantajana sekä näkemään kaupungin tämänhetkiset avoimet työpaikat. (Jyväskylä, 5. kappale)

Vrt. Tämän rekrytointisivuston kautta tutustut (--) ja näet (--).

Performatiiviverbeistä aineistossa käytetään ainoastaan *tarjota*-sanaa. Kaikki esiintymät liittyvät kirjoittajaan työnantajana (68–70). Yhdessäkään näistä esiintymistä työpaikkaa ei tarjota lukijalle eksplisiittisesti mutta kontekstin huomioiden niin kuitenkin lienee. Työn tarjoaminen on siis kirjoittajien perimmäinen tarkoitus.

(68) Pääkaupunki **tarjoaa töitä** nuorille osaajille ja kokeneille asiantuntijoille! (Helsinki, 1. kappale)

(69) Me **tarjoamme** kannustavan työympäristön, jossa on erinomaiset mahdollisuudet työskennellä ja kehittyä. (Espoo, 3. kappale)

(70) Kaupunki **tarjoaa töitä** hyvin monenlaisen koulutuksen osaamisen, työkokemuksen sekä kiinnostuksen omaaville henkilöille. (Tampere, 1. kappale)

Aineistossa on yksi futuuriseksi kutsuksi tulkittava indikatiivi: *Työsi tekee Helsingistä hyvän paikan elää* (Helsinki, otsikko). Imperatiiveja on enemmän. Niillä kehoitetaan lukijaa joko tutustumaan aiheeseen lisää (esimerkit 71 ja 72) tai aktivoitumaan työnhakijana (73 ja 74). Jos samat asiat esittäisi indikatiiveina, kehoitus muuttuisi käskyksi, kuten vertailuesimerkeistä on nähtävissä. Esimerkkien 71 ja 72 vertailuesimerkeissä verbin siirtäminen toiselle paikalle lauseessa tekee lieventää käskyä.

(71) Monien työtehtävien kaupunki - **katso** animaatio tästä! (Helsinki, 1. ylimääräinen kirjoitusrivi)

Vrt. (--) animaation **katsot** tästä!

(72) **Lue** meistä lisää Espoon kaupunki työnantajana -esitteestä. (Espoo, 3. kappale)

Vrt. Meistä **luet** lisää (--).

(73) **Tule** töihin Turun kaupungille (Turku, otsikko)

Vrt. **Tulet** töihin Turun kaupungille

(74) ***Tule duuniin Jyväskylään!*** (Jyväskylä, 6. kappale)

Vrt. ***Tulet duuniin Jyväskylään!***

Koska kirjoittaja käyttää ohjailevia ilmauksia, lukijasta rakentuu ohjailtava. Kirjoittaja on siis jossakin mielessä lukijan yläpuolella, koska hän näkee oikeudekseen kehottaa lukijaa tekemään asioita. Toisaalta kirjoittaja ohjailee lukijaa houkutellen ja positiivisia yhteyksiä korostaen, jolloin valta-asemassa onkin lukija, jota kirjoittajan on yritettävä miellyttää.

Muiden kaupunkien loppulausahduksista poiketen (vrt. luku 5.1) Espoon ja Turun loppulausahduksessa (esimerkit 75 ja 76) ei puhutella lukijaa yksikön toisessa persoonassa vaan konventionaalistuneella verbittömällä direktiivi-ilmauksella (ks. 4.2.6). Tervetuloitovotuksen esittäjäksi tulkitaan tällöin kirjoittaja ja vastaanottajaksi lukija. Ilmauksesta ei kuitenkaan eksplikoidu, onko lukija yksilö vai kollektiivi. Lienee pääteltävä, että tällaisen ilmauksen valitsemisella on haluttu jättää lukijajoukko avoimeksi, mahdollisimman monen samastuttavaksi. Periaatteessa toivotuksen kohteeksi voi rakentua jopa joku muu kuin tekstin todellinen lukija, siis vuorovaikutuksen ulkopuolinen, kolmas persoona.

(75) ***Tervetuloa töihin Espoon kaupungille!*** (Espoo, 5. kappale)

(76) ***Tervetuloa mukaan osaavaan joukkoomme.*** (Turku, 4. kappale)

5.7 Puheenaiheet ja tyyli

Aihevalinnallisia ja tyylillisiä tekijyyttä rakentavia keinoja ei voi erottaa tekstistä, vaan ne ovat yhtä kuin teksti. Käsittelen näitä keinoja seuraavaksi. Ensin kuitenkin maininta aineiston metatekstuaalisesta esiintymästä. Jyväskylän sivulla on auki kirjoitettuna sivun tarkoitus (esimerkki 77). Tekstissä viitataan sivuun itseensä demonstratiivipronomilla *tämä* sekä nimityksellä *rekrytointisivusto*. Näin tekstissä tuodaan ilmi sivun asema porttisivuna, josta avautuu rekrytointi-aiheinen sivukokonaisuus, ”rekrytointisivusto”. Metatekstin mukaan sivulla kerrotaan kaupungista työnantajana. Tekstin sanavalinnat kantavat monia merkityksiä. *Päästä* viittaa vapaaehtoisuuteen ja mahdollisuuteen. *Tutustua* ja *nähdä* viittaavat lukijan näkökulmaan; esimerkiksi *kertoa* viittaisi kirjoittajan näkökulmaan. *Läheinen* viittaa tuttavallisuuteen ja siihen, että lukija tuntee kaupunkia työnantajana jo entuudestaan

tai ainakin kirjoituslohkon aiemmista kappaleista – hänen siis oletetaan lukeneen kirjoituslohkon järjestyksessä alusta loppuun, jossa metateksti sijaitsee.

(77) **Tämän rekryointisivuston** kautta pääset tutustumaan lähemmin Jyväskylän kaupunkiin työnantajana sekä näkemään kaupungin tämänhetkiset avoimet työpaikat. (Jyväskylä, 5. kappale)

5.7.1 Rakenne ja otsikointi

Teksti muistuttaa jonkin verran kirjettä. Se alkaa otsikolla, joka Helsingin ja Turun tekstissä on lukijaa yksikön toisessa persoonassa puhutteleva. Varsinainen teksti alkaa aiheen esittelyllä: kirjoittaja kertoo kaupungin perustiedot. Sen jälkeen tekstiin tuodaan kirjoittajaa ja lukijaa tuttavallisemmin mukaan ja aihetta avataan lisää. Tätä seuraa lukijan jutustelunomainen lähestyminen kehoituksin ja houkutteluin. ”Kirje” päättyy tuttavalliseen loppulausahdukseen teksteistä kolmessa: *Tervetuloa töihin Espoon kaupungille!* (Espoo), *Tervetuloa mukaan osaavaan joukkoomme.* (Turku) ja *Tule duuniin Jyväskylään!* (Jyväskylä). Kirjoittajaa ei kuitenkaan ole ilmipantuna, kuten perinteisissä kirjeissä on tapana.

Aineiston tekstien suurpiirteinen rakenne on kaikilla sama. Sivua hallitsee kirjoituslohko ja sivun laidoilla on hyperlinkkejä erilaisiksi kirjoituslistoiksi ryhmiteltyinä. Kirjoituslohko on otsikoitu. Kirjoituslohko ei ole erityisen pitkä: kaikissa teksteissä se mahtuu näytölle kokonaan. Tekstilohko on jaettu kappaleiksi. Kaiken kaikkiaan teksti on mahdollista lukea läpi melko nopeasti. Sitä ei myöskään ole välttämätöntä lukea läpi kokonaan tai järjestyksessä alusta loppuun, sillä kappaleet eivät ole sidoksissa toisiinsa ja monia tärkeitä asioita on joka tapauksessa nostettu huomion paremmin herättäviksi linkeiksi muualle sivulle. Teksteissä ei ole hyödynnetty esimerkiksi listoja tai graafisia elementtejä, vaan keskeinen teksti on kirjoituslohkona.

Svinhufvudin (2003: 37) mukaan on eroa sillä, esitetäänkö sivun aihe yrityksen näkökulmasta (’K-ryhmä työnantajana’) vai työnhakijan näkökulmasta (’Ura Metsossa’). Aineistoni sivut on nimetty kaikki eri tavoin. Svinhufvudin tavat ovat kumpikin edustettuina: Helsingin sivulla käytetään työnantajan näkökulmaa (*Helsinki työnantajana*), Turussa työnhakijan näkökulmaa (*Töihin Turun kaupungille*). Espoon sivu on myös nimetty työnantajan näkökulmasta (*Espoon avoimet työpaikat*).

Tampereen (*Työ ja elinkeinot*) ja Jyväskylän (*Rekrytointi*) nimeämistavat eivät ota kantaa näkökulmaan.

Kirjoituslohkon ulkopuolisia, niin kutsumiani ylimääräisiä kirjoitusrivejä lukuun ottamatta yhdessäkään tekstissä ei käytetä tekstin sisäisiä hyperlinkkejä. Siinä mielessä teksti on melko konservatiivinen, se on paperitekstien suora jälkeläinen. Teksti on jokaisella sivulla kontekstoitu suhteessa muuhun sivustoon ilmoittamalla etusivulta sivulle johtava polku, esimerkiksi *turku.fi >> Työ ja elinkeinot >> Töihin Turun kaupungille*. Sivulla on myös annettu mahdollisuuksia muuttaa sivua kielellisesti tai teknisesti. Helsingin, Espoon ja Turun sivuilla voi vaihtaa kieleksi ruotsin tai englannin, Tampereen sivulla vaihtoehtona on vain englanti ja Jyväskylän sivulla kielivaihtoehtoja ei ole lainkaan. Kaikilla sivuilla voi suurentaa tai pienentää kirjoituksen kokoa tai ottaa käyttöön tekstiversion, jolloin visuaaliset elementit jäävät pois sivulta.

Espoolla ei ole otsikkoa ollenkaan, mutta sitä korvaa ennen leipätekstiä sijoitettu banneri. Jyväskylän otsikko on *Jyväskylän kaupunki on alueen suurin työnantaja*. Tampereen sivulla otsikkona on sama teksti kuin linkissä, joka sivulle on johdattanut eli hyvin *Työ ja elinkeinot*. Helsingin sivun otsikko on *Työsi tekee Helsingistä hyvän paikan elää*. Siinä implikoidaan, että lukija on töissä kaupungilla – tai pikemminkin tulee olemaan töissä kaupungilla. Lukija saadaan tuntemaan itsensä halutuksi työnhakijana. Turun sivun otsikko on *Tule töihin Turun kaupungille*. Myös siinä puhutellaan lukijaa mutta eri lailla kuin Helsingin otsikossa (vrt. luku 5.6).

5.7.2 Kieli ja sanasto

Svinhufvud (2003: 61) sanoo verkkotekstien olevan periaatteessa kaikkien, joilla on tietokone ja internetyhteys, luettavissa, mutta että käytännössä kirjoitusten kieli rajaa vastaanottajajoukkoa. Aaltonen (2009: 67, 70) on päätellyt Turun kaupungin kotisivujen Työ- ja elinkeinot -osion linkityksiä analysoidessaan, että lukijaksi rakentuu muu kuin maahanmuuttaja tai muu selkokielen tarvitsija, mikä ilmenee muun muassa linkkitekstien yhdyssanojen monitulkintaisuudesta (Aaltonen 2009: 88, 91). Kuten edellisestä Tekstien rakenne -alaluvusta käy ilmi, lähes jokaisesta sivusta on tarjolla myös muunkielinen kuin suomenkielinen versio, mutta tämä tutkielma koskee vain suomenkielistä versiota. Lukijan on siis ymmärrettävä kirjoitettua suomea. Tekstien kieli on pääasiassa melko helppotajuista kirjakieltä. Jyväskylän loppulausahdukseen

valittu *duuni*-sana eli puhekielinen variantti sanalle työ onkin ainoa muu kuin yleis-, kirja- tai virkakielinen sana aineistossa.

Komppa (2002: 81) esittää, että jos tekstiin sisältyy jonkin erikoisalan sanastoa, lukija oletetaan tuohon erikoisalaan perehtyneeksi, ja siten tekstissä käytetty termistö määrittää lukijuutta. Aineiston tekstien kielessä on mukana virkakielimäisiä sanoja, varsinkin yhdyssanoja, joita epävirallisessa arkipuheessa ei yleensä tapaa. Tällaisia ovat esimerkiksi *metropolialue, yhteistyökumppani, kirjasto- ja kulttuuripalvelut, katuverkosto, liikelaitos, erityisosaaminen, liikenneyhteydet, viher- ja ulkoilualueet, koulutusmahdollisuudet, työympäristö, ammattinimike, muuttokohde, peruspalvelu, kaupunkiorganisaatio, kehittymismahdollisuus, lisäkoulutus ja työsuhde*.

Aivan oma lukunsa on Tampereen teksti, joka on täysin virkakielen läpäisemä (esimerkki 78). Siinä puhutaan *kaupunkikehitysryhmästä, elinkeinoelämästä ja -strategiasta, hankkeista, projekteista ja klustereista*. Kaupunkikehitysryhmä *koordinoi, vastaa ja kehittää*. Asioista ei puhuta niiden yleiskielisillä nimillä, ja monissa kohdin verbit on nominaalistettu, mikä on tyypillistä virkateksteille. Nähdäkseni lukijaksi rakentuu joku muu kuin työnhakija – ehkä kaupungin hallinnon työntekijä tai jonkin toisen kaupungin strategiasta vastaava viranomainen, joka haluaa oppia muiden ratkaisuista toiminnan kehittämiseen. Tätä tukee se, että sivun laidassa on linkki nimellä Kaupunkikehitysryhmä, joten siitä kiinnostuneille on tarjolla lisääkin tietoa.

(78) *Kaupunkikehitysryhmä koordinoi elinkeinoelämän kehityshankkeita ja vastaa elinkeinostrategiasta ja elinkeinopoliittisen seutuyhteistyön kehittämisestä. Kaupunkikehitysryhmän tehtävänä on kaupungin elinkeinostrategian suunnittelu ja toteutus. Strategiassa painotetaan toimialojen ja strategisten klustereiden kehittämistä ja osaamisen tason nostamista. Tämä tapahtuu yhteistyössä toimijaverkoston kanssa erilaisten projektien ja hankkeiden kautta.* (Tampere, 2. ja 3. kappale)

5.7.3 Aiheet

Eräs lukijuuden rakentaja on puheenaiheiden valinta. Kaupunki työnantajana -teksteissä puheenaiheiden yhdistävä tekijä on tietenkin kaupunki ja sen tarjoamat työtehtävät. Useimmissa aineiston teksteissä kerrotaan kaupungin eri vastuualueista ja niiden merkityksestä kaupunkilaisille. Jokainen teksti alkaa numerotiedoilla kaupungin suuruudesta niin asukasluvun kuin henkilöstömäärän perusteella ja suhteessa muihin

kaupunkeihin. Joissain tapauksissa suuruutta korostetaan sanoilla ”yli” tai ”lähes”, mistä on pääteltävissä, että suuruus nähdään valttina.

Myös ammattien ja koulutustaustojen kirjoa korostetaan. Kaupungilta siis esitetään löytyvän töitä mahdollisesti aivan kenelle tahansa. Tätä tukee se, että joidenkin sivujen linkkilistat kertovat monenlaisista mahdollisuuksista työllistyä: omat sivunsa on esimerkiksi kesätöille, harjoittelulle ja oppisopimuskoulutukselle. Halutaan siis osoittaa, ettei ole olemassa vain yhtä reittiä työllistyä kaupungille. Toisaalta korostetaan henkilöstön ammattitaitoisuutta ja siten luodaan prestiisiä kaupungin palveluksessa olemiselle. Toisaalta ammattitaitoisuuden voi nähdä viittaavaan käytännön ammattilaisuuteen erotuksena teoreettisesta asiantuntijuudesta: suuri osa kaupunkien työvoimatarpeesta lienee nimenomaan käytännönläheisten ammattien taitajia.

Kaupungin työtehtäviä kuvataan niiden yhteiskunnallisen ja inhimillisen merkityksen kautta. Huomattavaa on, ettei yhdessäkään aineiston tekstissä mainita esimerkiksi työn taloudellista puolta, siis palkkaa. Tästä yhtälöstä (sekä empiirisestä tiedosta) voidaan arvella, että työn jonkinlaisen eettisen sisällön on korvattava palkan mahdollinen pienuus. Kaupungit eivät voi kilpailla palkan suuruudella yksityisen sektorin tai edes valtiotason kanssa, joten työn arvon on löydettävä muualta, ja tuota arvoa korostetaan aineiston teksteissä. Työn eettisyyden lisäksi arvoa annetaan työn sisällön mielekkyydelle, mikä tulee esiin ammattitaitoisuuden, työtehtävien monipuolisuuden sekä työssä kehittymisen ja kouluttautumisen korostamisena. Jyväskylä myös mainitsee työsuhteiden pysyvyyden eli vakituisuuden.

Kaikissa teksteissä lukijalle annetaan ensimmäisen kappaleen jälkeen pikemmin mielikuvia kuin tiukkaa asiaa. Espoon tekstissä muun muassa kuvataan kaupungin olevan *elävä, kasvava, kehittyvä ja viihtyisä* – kaikki adjektiiveja, jotka voivat tarkoittaa melkein mitä vain lukijan omista konnotaatioista riippuen.

Asuinympäristö tuodaan esiin erityisesti muissa kuin Helsingin tekstissä. Potentiaalinen työnhakija ei sen perusteella välttämättä vielä asu kyseisessä kaupungissa. Hän on todennäköisesti perheellinen ja hänen toivotaan jäävän kaupunkiin, jollei pysyvästi niin ainakin pitkäksi aikaa. Tällöin asuinympäristöllä on merkitystä lähes yhtä paljon kuin itse työllä. Esimerkiksi Espoon tekstiä lukiessa ei voisi ilman kontekstia arvata, onko se työnhakijoille vai potentiaalisille uusille asukkaille

suunnattu, sillä työtehtäviä kuvatessa kuvataan myös idyllistä asuinympäristöä. Ristiriita kulminoituu neljänteen kappaleeseen, joka kuuluu *Haluamme, että viihdyt Espoossa ja pääset kehittymään maan parhaiden osaajien joukossa*. Virkkeen alku viittaa Espoossa olemiseen myös työn ulkopuolella, siis asukkaana. Jos tarkoitettaisiin työpaikalla viihtymistä, sanottaisiin *Haluamme, että viihdyt Espoolla* (vrt. Stora Ensolla, Espoon kaupungilla jne.). Virkkeen loppu viittaa työntekijänä olemiseen. Espoon tekstissä näkyy perheellisyys myös avointen työpaikkojen sivulla hyperlinkkinä toimivassa bannerissa, jonka kuvassa on nainen lastenrattaiden kanssa (kuva 7).

KUVA 7. Banneri Espoon sivulla.

Jyväskylän tekstin (esimerkki 79) lukija on joku, joka ei välttämättä tiedä ennestään, että Jyväskylä on kuntaliitoksen seurauksena uudelleen perustettu kaupunki, yksi muuttovoittoisimmista kunnista tai arvostettu korkeakoulukaupunki. Jos nämä tiedot oletettaisiin jo ennestään tiedetyiksi, oletus ilmaistaisiin esimerkiksi *-hanpäätteellä (Vuoden 2009 alussahan Jyväskylästä tuli Suomen seitsemänneksi suurin kaupunki)* tai jättämällä aihe kokonaan pois tekstistä.

(79) *Vuoden 2009 alussa Jyväskylästä tuli Suomen seitsemänneksi suurin kaupunki, kun Jyväskylä, Jyväskylän maalaiskunta ja Korpilahti muodostivat uuden, entistä elinvoimaisemman kunnan. Uudessa kunnassa on noin 130 000 asukasta. Jyväskylä on yksi Suomen suosituimmista muuttokohteista ja arvostettu yliopisto- ja koulukaupunki, jossa on viihtyisä asuinympäristö ja monipuoliset harrastusmahdollisuudet. (Jyväskylä, 1. kappale)*

Aineiston sivuista kahdessa viitataan sivua vastaavaan muuhun kaupunki työnantajana -dokumenttiin. Espoon sivulla viittaus on maininta paperisesta dokumentista: *Lue meistä lisää Espoon kaupunki työnantajana -esitteestä*. Helsingin sivulle on hyperlinkitetty sähköinen dokumentti (kuva 8). Tämä viittaa siihen, että verkkosivu ei ehkä lukijan mielestä ole ensisijainen kanava kertoa kaupungista työnantajana.

KUVA 8. Kirjoituskuva hyperlinkkinä sähköiseen dokumenttiin Helsingin sivulla.

5.7.4 Linkitykset

Yksikään kaupunki ei käytä hyperlinkkejä kirjoituslohkossa. Helsingin, Espoon ja Turun kirjoituslohkon jälkeisissä ylimääräisissä kirjoitusriveissä linkkejä on, ja ne ovat jopa pääasia. Niissä linkkien ympärillä on useimmiten täydellinen lause kuten *Sosiaali- ja terveystoimen rekrytointi on keskitetty Staffiin* (Turku).

KUVA 9. Linkkirjoituslista Tampereen sivulla.

Ylimääräisten kirjoitusrivien lisäksi sivun laidoilla olevissa linkkirjoituslistoissa¹⁰ on runsaasti hyperlinkkejä kirjoittajan mielestä lukijaa

¹⁰Globaaleja linkkejä eli yleisluonteisia, sivuston kaikilla sivuilla toistuvia linkkejä (Pohjanoksa–Kuokkanen–Raaska 2007: 237) kuten 'Etusivu' tai 'Tietoa sivustosta' en ole ottanut huomioon, koska ne rakentavat sivuston tekijöitä, eivät vain kyseisen tekstin tekijöitä.

mahdollisesti kiinnostaville sivuston muille sivuille (taulukko 4). Tällaiset ratkaisut vahvistavat kaupunki työnantajana -sivujen roolia porttisivuna, joka orientoi lukijaa seuraavien sivujen aiheisiin. Osassa sivuista linkkikirjoituslistat on ryhmitelty ja ryhmät nimetty niin, että niissä eksplikoidaan kirjoittajan arvio lukijan kiinnostuksesta lukea muitakin aiheita sivuavia sivuja, esimerkiksi *Muulla verkossa* tai *Katso myös* (kuva 9).

TAULUKKO 4. Muulla kuin tekstilohkon yhteydessä olevat sivukohtaiset hyperlinkit.

Kaupunki	Hyperlinkin teksti	Kaupunki	Hyperlinkin teksti
Helsinki	Töihin kaupungille	Tampere	Maataloushallinto
	Henkilöstöedut		Materiaalipankki
	Virastot & liikelaitokset		Miksi yritys Tampereelle
	Koulutuksella töihin		Työllisyyspalvelut
	Keikkatyöt & sijaisuudet		Yritystoiminnan ja toimialojen kehittäminen
	Kesätyöt		Yhteystiedot
	Harjoittelijat & opinnäytetyöt		Linkit
	Siviilipalvelus		Työ ja työpaikat
	Kaupungin organisaatio & Päätöksenteko		Avoimet työpaikat
	Arvot		Rekrytointijärjestelmä IMURI
	Työsuhde kaupungilla		Sijaisrekrytointi
	Työhyvinvointi		Kaupunkikehitysryhmä
	Tietoa henkilöstöstä		Työllisyysraportti
Espoo	Espoo taitaa kuntamarkkinoinnin	Turku	Rekrytointi - Staffi
	Ammattiesittelyt		Avoin työpaikkahakemus
	Espoon edut		Hyvä tietää palvelussuhteista
	Kesätyö		Kaupunki työnantajana
	Miten kaupunki rekrytoi		Miten kaupunki rekrytoi?
	Nuori työntekijä		Oppisopimuskoulutus
	Rekrytointipalvelut		Siviilipalvelus
	Usein kysyttyä		Työharjoittelu
	Espoo-strategia 2009-2011		Jyväskylä
	Espoon työvoiman palvelukeskus	Miten kaupunki rekrytoi	
	Espoon yhteispalvelupisteet	Kaupunki työnantajana	
	Henkilöstökertomus 2008	Terveystieteiden rekrytointi	
	Palautelaatikko	Harjoittelu	
	Espoon työvoimatoimisto	Palkkatukityöllistäminen	
	Kuntatyö	Siviilipalvelus	
	Laurea	Oppisopimuskoulutus	
	Mainio Metropoli	Kesätyöt	
	Metropolia	Opinnäytetyöt	
	Omnia	Jyväskylä asuin ympäristönä	
	Seure	Linkit	
	Seutuportaali	Aiempia ammattikuvauksia	
	TET-tori		
	Selaa avoimia työpaikkoja		
Messut ja tapahtumat			

Linkkikirjoitusriveistä on nähtävissä sekä työnantajan näkökulma (*Tietoa henkilöstöstä*), työntekijän näkökulma (*Henkilöstöedut*) kuin työnhakijan näkökulma (*Koulutuksella töihin*). Lukijaksi rakentuu monen hyperlinkin perusteella nuori ihminen,

sillä linkkiaiheina ovat esimerkiksi kesätyöt, työharjoittelu, opinnäytetyöt, siviilipalvelus ja oppisopimuskoulutus. Lisäksi Espoo on listannut linkeiksi paikallisia ammattikorkeakouluja, mahdollisesti ei kuitenkaan opiskeluun kannustaakseen vaan siksi, että ne ovat merkittäviä työllistäjiä.

Aaltonen (2009: 71–72) sanoo, että predikaatin käyttö linkkitekstissä arvottaa linkin muita, elliptisin tekstein nimettyjä linkejä merkittävämmäksi. Aineiston sivuista Espoon, Turun ja Jyväskylän teksteissä on nimetty hyperlinkki predikaatillisella lauseella *Miten kaupunki rekrytoi* (taulukko 4) Turun sivulla lause päättyy kysymysmerkkiin (kuva 10). Se, että hyperlinkki on kirjoitettu kysymyksen muotoon, on osa jutustelunomaisuutta ja lukijan rakentumista. Kirjoittaja muotoilee kirjoituksen näin, koska arvelee lukijan esittävän saman kysymyksen mielessään.

- **Työ ja elinkeinot**
- **Toihin Turun kaupungille**
- Rekrytointi - Staffi
- Avoin työpaikkahakemus
- Hyvä tietää palvelussuhteista
- Kaupunki työnantajana
- Miten kaupunki rekrytoi?
- Oppisopimuskoulutus
- Siviilipalvelus
- Työharjoittelu

KUVA 10. Linkkikirjoituslista Turun sivulla.

6 Tekijyyden rakentuminen yritysten verkkoteksteissä

Vuonna 2009 suurista yrityksistä 97 prosentilla oli kotisivusto. Kaikista yrityksistä, joilla oli kotisivusto, noin kolmannes käytti sitä rekrytointiin. (Internet yrityksissä: 3.4 Kotisivut.) Suomen suurimpien yritysten eli Nokian, Koneen, Stora Enson, Itellan ja Metson sivuilla on kaupunki työnantajana -tekstiä vastaava yritys työnantajana -teksti. Koneella on oma sivunsa eri työnhakijaryhmille, näistä olen ottanut aineistokseni opiskelijoille ja vastavalmistuneille tarkoitetun sivun. Seuraavaksi tarkastelen, millaisia kirjoittajuutta ja lukijuutta rakentavia keinoja yritysten sivuilla käytetään. Tarkastelemieni keinojen valikoima ei muutu aiemmasta mutta järjestys ei välttämättä ole aivan sama, sillä en käsittele yritysten tekstejä yhtä laajasti tai perusteellisesti kuin kaupunkien tekstejä.

6.1 Eksplisiittisyys

Yritys työnantajana-teksteissä käytetään persoonapäätteitä, metonymiaa ryhmädiskurssia. Esittelen näiden keinojen käyttöä lyhyesti, vaikka niistä voisi varmasti löytää syvempiäkin tasoja. Keinojen esittelyä tuen muutamien esimerkein, mutta monissa tapauksissa vastaavia esimerkkejä löytyy aineistosta useampiakin.

Vain Metson tekstissä viitataan kirjoittajaan eli yritykseen pääasiassa kolmannessa persoonassa erisnimellä. Silti myös Metson tekstissä kappaleissa, jotka aloitetaan kolmannessa persoonassa, käytetään toisissa virkkeissä monikon ensimmäistä persoonaa (esimerkki 80). Muiden yritysten teksteissä ei viitata kirjoittajaan nimellä kuin korkeintaan kirjoituslohkon lopussa (81 ja 82). Itellan ja Stora Enson teksteissä yritystä ei mainita nimeltä kertaakaan.

(80) ***Metso** tunnetaan hyvänä työnantajana, joka antaa hyvät mahdollisuudet edetä uralla, oppia uutta ja toimia laajassa kansainvälisessä verkostossa. Tarjoamme paljon mielenkiintoisia työpaikkoja ja mahdollisuuksia tehdä töitä maailmalla.* (Metso, 4. kappale)

(81) ***Nokia** tarjoaa henkilöstölleen paljon erilaisia työhön liittyviä mahdollisuuksia. Tutustu Nokian maailmaan!* (Nokia)

(82) *Tutustu **KONEen** tarjoihin haasteisiin!* (Kone, 2. kappale)

Me-deiksiksellä viitataan yrityksen ylimpään johtoon, johon työntekijät (esimerkit 83–84), työnhakijat (85–86) ja asiakkaat (87) eivät kuulu. Kirjoittajaksi rakentuu siis hallintopuolen edustaja.

(83) *Haluamme varmistaa, että työntekijöidemme innostus ja motivaatio tehdä töitä menestyksen eteen säilyy myös jatkossa.* (Nokia)

Vrt. *Haluamme varmistaa, että innostuksemme ja motivaatiomme (--).*

(84) *Työntekijämme ovat osa monipuolista, monikulttuurista ja kasvuvaiheessa olevaa Itellaa.* (Itella, 3. kappale)

Vrt. *Olemme kaikki osa (--).*

(85) *Opiskelijat ja vastavalmistuneet löytävät meiltä haasteita niin kotimaassa kuin ulkomaillakin.* (Kone, 2. kappale)

(86) *Tarvitsemme uusia kykyjä kehiin jatkuvasti!* (Stora Enso, 1. kappale)

(87) *Haluamme kaikessa toiminnassamme hyödyttää asiakkaitamme, uudistua määrätietoisesti, pitää lupauksemme ja tehdä yhteistyötä.* (Itella, 2. kappale)

Koneen tekstissä kollektiiviseksi kirjoittajaksi eksplikoidaan 'yritys' (88). Ryhmäsanoista aineistossa esiintyy *joukko*, jolla viitataan yrityksen sisäryhmään, mahdollisesti myös työntekijöihin (89).

(88) **Olemme** kansainvälinen ja asiakaslähtöinen korkean teknologian **yritys**. (Kone, 1. kappale)

(89) *Etsimme näillä sivuilla **joukkoomme** kokeneita ammattilaisia tai vasta uransa alussa olevia henkilöitä. (--)* Joka kesä **joukkoomme** liittyy satoja kesätyöntekijöitä (--). (Metso, 5. kappale)

Lukijaa puhutellaan jokaisessa tekstissä. Itella puhuttelee lukijaa otsikossa: *Meiltä löydät sinulle sopivan urapolun*. Nokia puhuttelee lukijaa viimeisessä virkkeessä: *Tutustu Nokian maailmaan!* Stora Enso käyttää puhuttelee lukijaa kehottaessaan tätä metatoimintoihin: *Tarinoita meillä työskentelystä voit lukea klikkaamalla tästä. Käy katsomassa avoimia työpaikkoja täältä*. Metso puhuttelee lukijaa kirjoituslohkon lopussa: *Tervetuloa sivuillemme!* Kone puhuttelee lukijaa futuurisena työntekijänä (esimerkit 90–91). On huomattavaa, että imperatiivi on yleinen puhuttelun muoto. Myös geneerinen yksikön toinen persoona on aineistossa tavallinen. Stora Enso viittaa potentiaaliin työntekijöihin käyttämällä metonyymina näiden taidollisia ja tiedollisia resursseja: *Tarvitsemme uusia **kykyjä** kehiin jatkuvasti!*

- (90) *Hanki erinomainen alku urallesi yhdessä maailman johtavista hissi- ja liukuporrasyrityksistä. (Kone, 1. kappale)*
- (91) *Monikulttuurisessa työympäristössämme saat työkokemusta, jota arvostetaan ympäri maailmaa. Lisäksi voit hankkia ulkomaankokemusta kansainvälisessä harjoitteluohjelmassamme. (Kone, 2. kappale)*

6.2 Implisiittisyys

Yritys työnantajana -teksteissä käytetään runsaasti implisiittisiä keinoja lukijan rakentamiseen, lukuun ottamatta passiivia ja nollapersoonaa. Kuten suorien keinojen käyttöä esitellessäni aiemmin, esittelen näiden epäsuorienkin keinojen käyttöä vain lyhyesti ja muutamain esimerkein valaisten.

Aineiston yritysten tekstit ovat keskenään hyvin erilaisia rakenteiltaan. Moni sivu koostuu useista elementeistä, joihin teksti on jaettu. Kirjoituslohkojen teksteistä lyhyin eli Nokian teksti on vain 335 merkkiä pitkä eikä sitä ole jaettu kappaleiksi. Muiden tekstien pituus vaihtelee tuhannen merkin kummankin puolen ja ne on jaettu kappaleiksi. Vain Itellan teksti on otsikoitu predikaatillisella lauseella (*Meiltä löydät sinulle sopivan urapolun*), muilla sivuilla on otsikkoa joko ei ole tai se on sama kuin sivun nimi. Sivulle johtavassa polussa esiintyy joko *työpaikka-* tai *ura-*sana tai molemmat, esimerkiksi *www.itella.fi > Tietoa Itellasta > Työpaikat > Itella työnantajana*, *www.kone.com > Suomi > KONE-uralle > Opiskelijat & vastavalmistuneet* tai *www.nokia.fi > Urapolku > Nokia työnantajana*.

Yritysten teksteistä kahdessa kerrotaan yrityksestä (esimerkit 92 ja 93) kuten sanomalehtien työpaikkailmoituksissa tyyppillisesti kerrotaan. Nokia kuittaa yrityksestä kertomisen kirjoituslohkon ensimmäisen lauseen teemapaikalla olevana essiivi-ilmauksena (94).

- (92) *Hanki erinomainen alku urallesi yhdessä maailman johtavista hissi- ja liukuporrasyrityksistä. Olemme kansainvälinen ja asiakaslähtöinen korkean teknologian yritys. Tarjoamme älykkäitä ja energiaasäästäviä hissi-, liukuporras-, liukukäytävä- ja automaattioviratkaisuja. Autamme asiakkaitamme koko heidän rakennustensa elinkaaren ajan aina suunnittelusta, valmistuksesta ja asennuksesta kunnossapitoon ja modernisointiin. (Kone, 1. kappale)*
- (93) *Metso on kansainvälinen teknologiakonserni, jonka erikoisosaamista ovat kestävät teknologia- ja palveluratkaisut kaivos-, maarakennus-, voimantuotanto-, automaatio-, kierrätys- sekä massa- ja paperiteollisuudelle. (Metso, 1. kappale)*

(94) *Asemamme maailman johtavana langattoman viestinnän yrityksenä perustuu henkilöstön osaamiseen ja työpanokseen.* (Nokia)

Kahden yrityksen tekstissä on maininta henkilöstömäärästä (esimerkit 95 ja 96), ja sen mainittu ensimmäisessä kappaleessa. Itella ei ole maininnut henkilöstömäärää vaan saamiensa työhakemusten määrän (97).

(95) *Meillä työskentelee noin **29 000 henkilöä** yli 35 maassa viidellä mantereella.* (Stora Enso, 1. kappale)

(96) *Metson **27 000 osaajalla** yli 50 maassa on kaksi yhteistä nimittäjää: ammattitaito ja tinkimätön palveluasenne.* (Metso, 1. kappale)

(97) *Olemme haluttu työnantaja – saamme vuosittain **30 000 työhakemusta.*** (Itella, 1. kappale)

Sivuilla käytetty kieli on pääasiassa yleis- tai kirjakieltä. Kunkin alan ammattisanastoa käytetään jonkin verran. Stora Enson kirjoituslohko alkaa puhekielisellä ilmauksella *Tarvitsemme uusia kykyjä kehiin jatkuvasti!* Metson tekstissä on paperikielistä sanastoa kuten *osaamisalue, työpanos ja kansainvälinen verkosto.* Stora Enson suomenkieliseltä sivulta on linkityksiä englanninkielisille sivuille ja esimerkiksi avoimien työpaikkojen sivu on nähtävästi englanniksi. Myös muiden yritysten sivuilla on englanninkielisiä kirjoitusrivejä. Lukija on siis sellainen, joka ymmärtää alan sanastoa ja jolle englannin käyttäminen on luontevaa.

Nokia on ratkaissut linkittämisen niin, että se pitää varsinaisen kirjoituslohkon kompaktina ja on sen oheen luonut eri asiakokonaisuuksille omat elementtinsä, joihin sisältyy otsikko, kuva, lyhyt teksti sekä linkki asiakokonaisuuden omalle sivulle (kuva 11). Nostamalla tietyt puheenaiheet tällä tavalla muita merkittävimmiksi yritys kertoo arvoista, joihin lukija voi samastua pyrkiäkseen sisäryhmään. Yrityksistäkin ainoastaan Itella hyödyntää hyperlinkittämisen suomia mahdollisuuksia tekstin laajentamisessa ja syventämisessä (kuva 12). Kenties se kertoo siitä, että ainoastaan Itella pitää lukijaansa siten informaatioteknologisesti orientoituneena, että lukija osaa arvostaa tekstinsisäisiä linkejä.

Olet tässä - Nokia Suomi » Nokia » Urapolku » Nokia työnantajana

NOKIA
Connecting People

0 tuote(tta)
Total: 0,00€

Ostoskorin

Haku

Etusivu Online Kauppa Tuotteet Asiakastuki ja ohjeistot Palvelut ja sovellukset Myyntipisteet Nokia My Nokia

Tietoa yrityksestä Lutut Sijoittajat Lehdistö Yritysvastuu Ympäristö Urapolku Yhteystiedot

Hae työpaikkaa

Hakutavat

- Nokia työnantajana
 - Nokian arvot ja tapa toimia
 - Palkitseminen
 - Henkilökohtainen kehitys
 - Työ- ja yksityiselämän tasapaino
- Moninaisuus
- Opiskelijat
- Salon tehdas
- Usein kysytyt kysymykset

Nokia työnantajana

Asemamme maailman johtavana langattoman viestinnän yrityksenä perustuu henkilöstön osaamiseen ja työpanokseen. Haluamme varmistaa, että työntekijöidemme innostus ja motivaatio tehdä töitä menestyksen eteen säilyy myös jatkossa. Nokia tarjoaa henkilöstölleen paljon erilaisia työhön liittyviä mahdollisuuksia. Tutustu Nokian maailmaan!

Nokian arvot

Uudistimme arvomme vastaamaan yhtiömme uusia tavoitteita ja sen muuttuvaa toimintaympäristöä.

Henkilökohtainen kasvu

Nokia pyrkii lukemaan työntekijöidensä henkilökohtaista ja ammatillista kasvua eri tavoin.

Työntekijöiden blogeja

Nokian työntekijät eri maista pitävät englanninkielistä päiväkirjaa työstään, elämästään ja kiinnostuksen kohteistaan.

Vapaaehtoistoiminta

Tuhannet Nokian työntekijät osallistuvat vapaaehtoistyöhön Nokia Helping Hands -ohjelman kautta.

Naiset Nokiasa

Millainen työpaikka Nokia on?

Ympäristö

Tavoitteenamme on kestävä kehityksen tukeminen ja ympäristötietoisuuden edistäminen.

KUVA 11. Nokian verkkosivuston yritys työnantajana -sivu.

Kuluttajille Yrityksille

itella Yrityksille

Hae Itellan sivulta

Etusivu Palvelut ja tuotteet Kokonaisratkaisut Liiketoiminta-alueet Hinnat ja ohjeet Online-palvelut Tietoa Itellasta Yhteystiedot

In English Svenska Tekstin koko: A A

Tietoa Itellasta

- Media
- Yritystietoa
- Vastuullisuus
- Taloustiedot
- Julkaisut ja kuvat
- Työpaikat
 - Avoimet työpaikat
 - Tutustu uusiin poikuihin
 - Miten haet?
 - Itella työnantajana
 - Palkitseminen
 - Työhyvinvointi
 - Usein kysytyt kysymykset
 - Yhteystiedot

Meiltä löydät sinulle sopivan urapolun

Itella on Suomen toiseksi suurin yritystyönantaja, ja tarjoamme työpaikkoja maamme jokaisessa kunnassa. Meitä itellalaisia on Pohjois-Euroopassa, keskeisessä Euroopassa ja Venäjällä.

Palveluksessamme on yli 30 000 henkilöä, ja työntekijämme edustavat yksin Suomessa noin 70 eri kansallisuutta.

Tarjoamme myös haastavia kansainvälisiä urapolkuja sekä kausityöpaikkoja ja osa-aikaisia töitä. Olemme haluttu työnantaja – saamme vuosittain 30 000 työnhakemusta.

Haluamme kaikessa toiminnassamme hyödyttää asiakkaitamme, uudistaa määrätietoisesti, pitää lupauksemme ja tehdä yhteistyötä. Nämä yhteiset arvomme ohjaavat meitä myös työnantajana. Vuonna 2006 otimme käyttöömme arvojen rinnalle myös **etiiset ohjeet**.

Haluamme, että meillä viihdytään!

Työntekijämme ovat osa monipuolista, monikulttuurista ja kasvuvaiheessa olevaa Itellaa. Yhteinen kulttuuri on vahvasti kehittyvässä kaikissa tytäryhtiössämme. Haluamme palkita työntekijöitämme hyvistä tuloksista. Viimeisin henkilöstötyytyväisyystutkimuksemme tuotti 2000-luvun toiseksi parhaan tuloksen.

Edistämme suvaitsevaisuutta ja **monikulttuurisuutta** muun muassa kehittämällä esimiestyötä, rekrytointia ja työhön perehdyttämistä. Panostamme edelleen tuntuvasti myös **työhyvinvointiin**. Vuonna 2006 saamamme Workplace Award -tunnustus kannustaa meitä jatkamaan saavuksiamme liikunnan saralla.

Mitä sosiaaliset kirjanmerkit ovat?

Facebook Digg Del.icio.us Twitter

Katso myös

Haluatko tietää millainen Itella on työnantajana? Millaista on olla itellalaisia töissä? Katso videot

- Itella työnantajana
- Itellalaiset esittäytyvät

Itella muissa maissa

Valitse maa

KUVA 12. Itellan verkkosivuston yritys työnantajana -sivu.

Kone ilmaisee lauseyhteydellä, ketkä ovat sivun lukijoita. Ensin tekstissä mainitaan ryhmä kolmannessa persoonassa ja heti sen jälkeen puhutellaan lukijaa yksikön toisessa persoonassa: edellisellä luodaan soveltuvien lukijoiden ryhmää, jonka

jäsenet ovat luvallisia samastumaan sinutteluun (esimerkki 98). Myös Stora Enso yhdistää kuvailun ja puhuttelun (99).

- (98) *Opiskelijat ja vastavalmistuneet löytävät meiltä haasteita niin kotimaassa kuin ulkomaillakin. Monikulttuurisessa työympäristössämme saat työkokemusta, jota arvostetaan ympäri maailmaa.* (KONE, 2. kappale)
- (99) *Motivoitunut mieli ja kiinnostus kansainväliseen työilmapiiriin antavat sinulle hyvät lähtökohdat.* (Stora Enso, 1. kappale)

Metso kutsuu lukijaa samastumaan työnhakijaksi virkkeillä, joista puuttuu objekti, jolloin lukija voi asettaa itsensä objektin paikalle (100). Tällöin virkkeiden kuvaamat asiat rakentavat lukijaa.

- (100) *Metso tunnetaan hyvänä työnantajana, joka antaa hyvät mahdollisuudet edetä uralla, oppia uutta ja toimia laajassa kansainvälisessä verkostossa. Tarjoamme paljon mielenkiintoisia työpaikkoja ja mahdollisuuksia tehdä töitä maailmalla.* (Metso, 4. kappale)
- Vrt. (--) joka antaa **sinulle** hyvät mahdollisuudet edetä **urallasi** (--).
*Tarjoamme **teille** paljon mielenkiintoisia työpaikkoja ja mahdollisuuksia (--).*

Yritysten teksteissä käytetään me-deiksiksen yhteydessä mentaalista verbiä *haluta*, mikä rakentaa kirjoittajasta ryhmää, jolla on kollektiivinen, homogeeninen mieli (esimerkit 101–104). Vain esimerkissä 102 kollektiiviin voi mieltää kuuluvaksi myös työntekijät, muissa esimerkeissä vain ylimmän johdon, jolle työntekijät ovat alisteisia.

- (101) **Haluamme** varmistaa, että työntekijöidemme innostus ja motivaatio tehdä töitä menestyksen eteen säilyy myös jatkossa. (Nokia)
- (102) **Haluamme** kaikessa toiminnassamme hyödyttää asiakkaitamme, uudistua määrätietoisesti, pitää lupauksemme ja tehdä yhteistyötä. (Itella, 2. kappale)
- (103) **Haluamme**, että meillä viihdytään! (Itella, väliotsikko)
- (104) **Haluamme** palkita työntekijöitämme hyvistä tuloksista. (Itella, 4. kappale)

7 Pohdinta

Tässä luvussa pohdin analyysiluvun 5 antamia tuloksia ja kirjoittajan tekemien valintojen suhteutumista mahdollisten valintojen valikoimaan. Vertaan kaupunkien tekstien analyysin tulosta yritysten tekstien tuloksiin tuodakseni näkyviin vaihtoehtoja luonnollistumille.

7.1 Kirjoittaja

Sunnuntain 11. heinäkuuta 2010 Helsingin Sanomissa ilmestyi Usko siskoa -palstalla lukijan kysymys, joka kuului:

Mikä on meitittelyn tarkoitus? Esimerkiksi vakuutusyhtiö saattaa kertoa, että "lähetämme Teille ohessa työeläkekorttinne". Allekirjoituksena on: "Ystävällisin terveisin Vakuutusyhtiö, eläkemaksut." kuka on me ja voiko sanoa yhtiöstä me? Vai sanotaanko se eläkemaksuista? Miksi ei sanota yksikössä lähetän? (--)

Palstan ominaisuuksiin kuuluu, ettei vastausten laatijaa tai hänen apunaan olevia asiantuntijoita mainita oikeilla nimillään, mutta Siskon vastaus oli lyhykäisyydessään melko pätevä:

Monikon ensimmäisen muodon käyttäminen kirjeissä palvelee yhtäältä tuttavallisuutta ja kohteliaisuutta, toisaalta vastuuttomuutta. Kun yritys puhuu itsestään ikään kuin joukkona ihmisiä, se luo vaikutelman inhimillisyydestä, suoruudesta ja ystävällisyydestä. Yritys ei olekaan kasvoton organisaatio, vaan avulias joukko. Nurinkurisesti meitittely kuitenkin mahdollistaa kasvottomuuden: kun palvelevan henkilökunnan oikeat nimet jäävät hämärän peittoon, ongelmatilanteessa vastuullisen löytäminen on vaikeaa. (--) Huomaamme, kuinka kirjoittaja voi näin me-muotoa käyttämällä sisällyttää monikkomuotoon myös lukijansa luoden luottamuksellisuuden ja tasavertaisuuden ilmapiirin, jossa havaintoja jaetaan sen sijaan että niitä jaeltaisiin. (--)

Me-muoto on aineistoni teksteissä hyvin yleinen, tosin kaupunkien teksteissä ei aivan yhtä yleinen kuin yritysten teksteissä. Me-muoto on ylivoimaisesti suositumpi kuin passiivin tai nollapersonan käyttö. Tämä kertoo siitä, että kirjoittaja on dynaaminen toimija. Tekstikontekstissa me-muoto kuitenkin useimmiten rajaa lukijan sisäryhmän ulkopuolelle, eli kirjoittaja ja lukija eivät kuulu samaan kategoriaan. Me-muodon käyttö rakentaa kirjoittajasta kollektiivia, joka puhuu institutionaalisella

suulla. Kirjoittaja luo tekstissä yhteyden kaupungin erisnimen ja itsensä välille eli kirjoittajaa antaa ymmärtää edustavansa instituutiota. Institutionaalisuus näkyy myös kirjoittajan valintana käyttää hyvää yleiskieltä ja joitakin virkakielimäisiä ilmaisuja tai rakenteita.

Ajatusleikkinä voisi miettiä tekstiä, jossa me-muodon ja passiivin taakse piiloutumisen sijaan annettaisiinkin kaupungille kasvot: *Ville tässä huolehtii veden jakelusta*. Vilestä voisi johtaa linkin hänen yhteystietoihinsa tai muualla verkossa oleviin hänestä kertoviin teksteihin, vaikka lehtiartikkeleihin. Viertola (2006: 155) heittää ilmoille ajatuksen, että kaupungit voisivat henkilöityä johonkuhun paikalliseen kuulumisuuteen. Aineistosta pois jättämäni (ks. luku 1.2) Oulun sivulla¹¹ tekstin kirjoittajaksi kirjemäisesti mainitaankin kaupunginjohtaja – hän ei silti välttämättä ole se kirjoittaja, joka tekstistä diskursiivisesti rakentuu. Kaupunkien teksteissä ainoastaan Jyväskylä hyödyntää yritysten teksteissä yleisempää tapaa personoida kaupunkia sen työntekijöiden kautta, yrityksistä sitä hyödyntävät Kone ja Metso. Kummissakaan sitä ei kuitenkaan tehdä sivun pääelementissä eli kirjoituslohkossa vaan kirjoituslohkoa ympäröivissä elementeissä, jotka hyperlinkkeinä johtavat sivun ulkopuolelle (kuvat 13 ja 14).

Rohkea alanvaihto toi mielekkyyttä työhön
Pirjo Kettunen, lähihoitaja

Helsingin kautta takaisin tuttuun ja
turvalliseen Jyväskylään
Simo Oksanen, työturvallisuuspäällikkö

KUVA 13. Työntekijöiden esittelyjen hyperlinkkielementit Jyväskylän sivulla.

¹¹ www.ouka.fi > Avoimet työpaikat > Oulu luottaa osaajiin
82(94)

KUVA 14. Työntekijöiden esittelyjen hyperlinkkielementit Koneen sivulla

Kaiken kaikkiaan kaupungeista rakentuu aineiston perusteella täysin ulkopuolisia yksiköitä, joihin kuuluvat mahdollisesti vain ylimmän tason vastuulliset johtajat jos hekään. Jos tällaisen asetelman siirtäisi kielenulkoiseen todellisuuteen, olisi mielenkiintoista, miten ja milloin asukas tai työntekijä muuttuu osaksi kaupungin me-ryhmää. Tuleeko työntekijästä, joka on töissä kaupungilla esimerkiksi ”vastaamassa veden jakelusta”, sisäryhmää sillä hetkellä, kun hän leimaa kellokorttinsa, ja muuttuuko hän ulkoryhmäksi taas leimatessaan itsensä ulos? Yritysten teksteissä tällaista asukasongelmaa luonnollisesti ei esiinny, mutta niissäkin yritys instituutiona käsittää jotkut muut kuin työntekijät. Yritys vaikuttaa suhtautuvan henkilöstöön kuin vanhempi lapsiinsa pitäen heistä huolta ja kontroleiden heidän mahdollisuuksiaan ja ympäristöään.

Se, että aineistossa ei käytetä *-hAn*-liitettä, saattaa indikoida sitä, ettei kirjoittaja halua rakentua korkea-arvoisemmaksi kuin lukija, auktoriteetiksi (ks. luku 4.2.7) – lukija saattaisi loukkaantua sellaisesta asetelmasta. Tämäkin viittaa siihen, että kirjoittaja haluaa asettua ikään kuin sellaisen osapuolen asemaan, jonka on vedottava toiseen. Kirjoittaja antaa ymmärtää, että lukijalla on valinnanvaraa työpaikkojen suhteen, kirjoittajalla ei työntekijöiden suhteen. *-hAn*-liitteen käyttö saattaisi myös ilmaista kirjoittajan väheksyvän tekstiä tai tekstilajia: kuin olisi vain tekstilajin kivettynyt konventio luetella tietyt asiat, vaikka se ei voisi kirjoittajaa vähempää kiinnostaa, eli kirjoittajalla ei olisi intoa tai tarvetta luoda tekstistä tehokkainta mahdollista. Jonkinlaista innottomuutta, vaikka ehkä näennäistä, on silti luettavissa Turun ylimääräisestä kirjoitusrivistä (esimerkki 105). Se yhdessä kirjoituslohkon tekstin kanssa antaa ymmärtää, että työntekijöitä otetaan vastaan, mutta heitä ei aktiivisesti houkutella. Mahdollisuus jättää avoin hakemus on kädenojennus, mutta ei sen enempää. Siitä eteenpäin työnhaku on hakijan oman aktiivisuuden varassa. Se, että

sosiaali- ja terveystoimen rekrytoinnin kerrotaan keskitetyn, kertoo lukijalle ehkä työpaikkojen mutta ainakin hakijoiden runsaudesta.

(105) *Sosiaali- ja terveystoimen rekrytointi on keskitetty Staffiin. Voit jättää avoimen hakemuksesi ja CV:si helposti netissä. (Turku, ylimääräinen kirjoitusrivi)*

Kirjoittaja ei vaikuta olevan edes kaupungin asukas, ei edes Helsingin tekstissä, jossa kirjoittajan sisäryhmää näyttäisivät olevan kaupungin työntekijät. Se, että Helsingillä töissä olevat ihmiset eivät enemmistöltään olisi helsinkiläisiä, tuntuu tekstinulkoista todellisuutta ajatellen epätodennäköiseltä. Kirjoittaja sisäryhmineen kuitenkin jollain tapaa omistaa kaupungin tai ainakin omii sen itselleen. Jos kaupunki ei kuulu sen asukkaille, kaupunki lienee jotain, joka voi kuulua jollekulle, siis kirjoittajalle. Asukkaat ovat jonkinlaisia asiakkaita tai loisia, joka tapauksessa ulkoryhmää. Mitä jää kirjoittajaksi jäljelle? Ehkä kaupungin ylin johto tai ulkopuolinen kirjoittaja, joka yrittää eläytyä institutionaaliseen rooliin.

7.2 Lukija

On tuskin yllätys, että lukijaa puhutellaan toisessa persoonassa ja yksikössä. Monikko antaisi kummallisen vaikutelman: joko oletuksen siitä, että lukijoita on monta (ks. 4.2.1), mikä onkin totta viestintäkanavan huomioon ottaen mutta epätodennäköistä yksittäistä lukutilannetta ajatellen, tai osoituksen teitittelystä, mikä tekisi työnantajan ja -hakijan suhteesta melko erikoisen. Työnhakija tuskin on arvokkaampi osapuoli, se, jota tulee puhutella korostuneen kohteliaasti. Myös kolmannen persoonan käyttö olisi huomiota herättävän erikoista, ja ensimmäinen persoona onkin varattu kirjoittajan viittauksille itseensä. Passiivina olisi voinut olettaa käytettävän, mutta sitä ei käytetä aineistossa lainkaan tarjoamassa lukijalle samastumismahdollisuutta. Mielestäni teksteissä voitaisiin käyttää enemmänkin suoraa puhuttelua. Se on ehkä riski tai ainakin se vaatii perusteellista kohderyhmän analysointia, mutta se myös karsisi virkatekstimäisyyttä ja toisi tekstin lähemmäs lukijaa.

Passiivina ja nollapersoonaa käytetään aineistossa olemattoman vähän ja vertailuaineistossa ei sitäkään. Kirjoittaja ja lukija pidetään näin erillään. Ne kohdat, joissa passiivista persoonaviittausta käytetään, liittyvät lukijan aktivoitumiseen

työnhakijana. Kirjoittaja ei personoi itseään, jolloin lukija voi tuntea toimivansa itsekin anonymisti eikä hänen tarvitse ottaa kontaktia mihinkään eksplikoituun tahoon. Nollapersoonaa voisi esiintyä paljon nykyistä enemmän. Se tarjoaisi lukijalle lisää samastumisen paikkoja. Esimerkiksi työtehtävistä tai -ympäristöstä olisi mahdollista kertoa lukijan ulos jättävän me-deiksiksen sijaan nollapersoonalla tai yritysten tekstien tavoin yksikön toisella persoonalla geneerisesti: *Kaupungin palveluksessa koulututtuu ja kehittyy. Kaupungilla työskentelee monenlaisten asioiden parissa.*

Aaltosen (2009: 28) mukaan kunnan internetsivujen kohdeyleisönä ovat pääasiassa kuntalaiset mutta toisaalta kaikki, jotka vain ovat kiinnostuneita saamaan tietoa kunnan asioista. Kaupunki työnantajana -sivujen lukijaksi rakentuu muu kuin kuntalainen, sillä teksteissä korostetaan kulloinkin kyseessä olevaa kaupunkia hyvänä asuinpaikkana siinä missä työpaikkanakin. Kiinnostavaa on myös se, että vaikka sivujen nimien ja otsikoiden perusteella tekstin pitäisi kertoa nimenomaan kaupungista työnantajana, teksti toisinaan itse asiassa houkuttelee lukijaa töihin kaupunkiin, ei kaupungille, siis ensisijaisesti asukkaaksi työpaikan perässä. Yksi esimerkki tästä on Jyväskylän tekstin loppulausahdus *Tule duuniin Jyväskylään!*, jonka pelkästään kaupunkiin instituutiona viitatessa pitäisi olla muodossa *Jyväskylälle*. Toinen esimerkki samasta asiasta eli muuten kuin varsinaisesti kaupungille työllistymisestä on Tampereen sivulla oleva hyperlinkikirjoitusrivi *Miksi yritys Tampereelle*. Koska aineistoni käsittää eri osissa Suomea sijaitsevien kaupunkien tekstejä, olisi ollut mahdollista, että niissä käytettäisiin profiloitumiskeinoja murteellisia ilmaisuja. Niitä kuitenkin ei esiinny, ehkä siksi, että kohderyhmänä eivät ole paikalliset, jotka olisivat murteen puolesta olleet sisäryhmää; ulkoryhmäläiset saattavat vierastaa murretta ja pitää sitä uhkaavana.

8 Päätäntö

Tässä luvussa kuvailen analyysin perusteella rakentunutta kuvaa kaupungin markkinoinnillisen verkkotekstin kirjoittajasta ja lukijasta. Tätä kuvaa tarkastelen suhteessa tutkielman alussa esittelemiini aiempiin tutkimustuloksiin ja esittämiini hypoteeseihin. Lopuksi mainitsen joitakin kiinnostavia jatkotutkimuksen aiheita.

Ensinnäkin on todettava, että aineiston tekstit tukevat käsitystä roolistaan porttisivuina. Teksteissä luotetaan mielikuvien luomiseen eli rakennetaan lukijaa, joka haluaa tulla houkutelluksi ja joka haluaa lukea kuulla kauniita mielikuvia hyvistä työpaikoista. Porttisivulta lukija ohjataan muille sivuille, joilla on asiapitoisempaa tekstiä ja vähemmän mielikuvien luomista. Tässä suhteessa kaupunkien tekstit eivät eroa yritysten vastaavista teksteistä.

Porttisivuna aineiston teksteillä on samankaltainen tehtävä kuin perinteisen sanomalehdessä julkaistujen työpaikkailmoitusten kaupunkikuvauksilla. Tekstissä on siis merkitystä myös imagon rakentajana eikä vain työnantajaidentiteetin kuvaajana. Sen vuoksi lukija ei välttämättä ole varsinainen työnhakija, vaan hän voi olla myös esimerkiksi kaupunkiorganisaatioon kuuluva ihminen, jolle teksti merkitsee yhteishengen representaatiota, tai toisen kaupungin edustaja, joka pitää silmällä kilpakumppaneitaan. Tällaiset lukijat ovat mahdollisia mutta eivät yhtä keskeisiä myös yritysten teksteille.

Informaaleissa, markkinoinnillisissakin kaupunkien teksteissä kirjoittaja aineistoni perusteella käyttää virkakielen rekisteriä ja on institutionaalisessa roolissa. Tämä näkyy esimerkiksi yksilöllisten kirjoittajaviittausten puutteena ja kaupungin esittämisenä subjektina. Institutionaalinen kirjoittaja esittää asioita totuuksina ja olettaa myös lukijan ne sellaisina hyväksyvän. Kirjoittaja ohjailee lukijaa ja annostelee lukijalle vuorovaikutuksen mahdollisuuksia. Kirjoittajan institutionaalisuus ja viranomaisuus lienee selityksenä sille, että eri kaupunkien tekstit ovat monelta osin hyvin toistensa kaltaisia: niitä ei ole kirjoitettu yksilöllisistä, itsenäisistä lähtökohdista vaan ensisijaisesti edustamaan virallisen ideologiaa.

Kirjoittaja on kollektiivinen. Kollektiiviin eivät kuulu kaupungin työntekijät eivätkä asukkaat. Lukija ei kuulu kirjoittajan kanssa samaan sisäryhmään. Tekstissä konstruoidaan työnantajan kategoria. Työntekijät ovat kirjoittajalle persoonattomia

'henkilöitä'. Kirjoittajan intressinä on tuoda kaupungista esiin sen hyviä puolia ja monipuolisuutta, ja hän näkee tärkeäksi yhteisöllisen ja yhteiskunnallisen osallisuuden mutta ei esimerkiksi kansainvälisyyttä kuten yritykset. Tekstillä kirjoittaja antaa lukijalle mahdollisuuden samastua työnhakijaksi. Kynnys siihen luodaan matalammaksi kuin yritysten teksteissä.

Tekstin lukija on yksikölinen. Hän etsii työpaikkaa. Työssä lukija arvostaa kunnianhimoista työyhteisöä, jossa on mahdollisuus itsekin kehittyä, sen sijaan työn taloudellinen puoli ei ole hänelle ratkaisevaa. Lukija on kotoisin muualta kuin kyseisestä kaupungista, mutta on perheineen valmis muuttamaan sinne. Asuinpaikassa hänelle on tärkeää idyllisyys ja hyvät palvelut. Lukija on ennemmin nuori aikuinen kuin jo pitkään työelämässä ollut. Hän on luultavimmin käytännönläheinen ammattiosaaja. Lukija ei erityisesti ole kiinnostunut internetistä toimintaympäristönä – se on hänestä lähinnä perinteisen paperisen tiedonvälityksen välikäsi.

Jatkotutkimuksena olisi kiinnostavaa vertailla henkilökunnan retoriikkaa kaupungista työnantajana tai työnhakijoiden mielikuvia kaupungista työnantajana kaupungin omaan viralliseen kuvaukseen. Verkkotekstien ja vastaavien paperisten tekstien ominaispiirteitä ja eroja olisi myös kiinnostavaa tutkia.

Lähteet

Aineisto

Espoon kaupungin verkkosivu. [Online.] [Viitattu 11.5.2010.] Saatavissa: www.espoo.fi
> Espoon avoimet työpaikat.

Helsingin kaupungin verkkosivu. [Online.] [Viitattu 11.5.2010.] Saatavissa: www.hel.fi >
Työ ja yrittäminen > Kaupunki työnantajana.

Itellan verkkosivu. [Online.] [Viitattu 21.5.2010.] Saatavissa: www.itella.fi > Tietoa
Itellasta > Työpaikat > Itella työnantajana.

Jyväskylän kaupungin verkkosivu. [Online.] [Viitattu 11.5.2010.] Saatavissa:
www.jyvaskyla.fi > Työ ja elinkeino > Jyväskylän kaupungin avoimet työpaikat
/ rekrytointi.

Koneen verkkosivu. [Online.] [Viitattu 11.5.2010.] Saatavissa: www.kone.com > Suomi
> KONE-uralle > Opiskelijat & vastavalmistuneet.

Metson verkkosivu. [Online.] [Viitattu 21.5.2010.] Saatavissa: www.metso.fi >
Työpaikat

Nokian verkkosivu. [Online.] [Viitattu 11.5.2010.] Saatavissa: www.nokia.fi > Urapolku
> Nokia työnantajana

Stora Enson verkkosivu. [Online.] [Viitattu 11.5.2010.] Saatavissa: www.storaenso.com
> Pages in your language / FI Sivuja suomeksi > Avoimet työpaikat.

Tampereen kaupungin verkkosivu. [Online.] [Viitattu 11.5.2010.] Saatavissa:
www.tampere.fi > Työ ja elinkeinot.

Turun kaupungin verkkosivu. [Online.] [Viitattu 11.5.2010.] Saatavissa: www.turku.fi >
Avoimet työpaikat.

Kirjallisuus

Aaltonen, Elisa 2009: *Turun kaupungin Internet-sivujen käytettävyys maahanmuuttajien kannalta*. Pro gradu -tutkielma. Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, Turun yliopisto.

- Alasilta, Anja 1998: *Näin kirjoitat tietoverkkoon. Viestintäopas paperin maailmasta verkkojen aikaan*. Inforviestintä Oy, Helsinki.
- Alasilta, Anja 2000: *Verkkoajan viestintä*. Kauppakaari Oyj, Helsinki.
- Aula, Pekka – Vapaa, Petri 2006: Yritysten merkeissä: internet markkinasuhteisena merkitysympäristönä. Teoksessa *Verkkoviestintäkirja*. Toim. Pekka Aula, Janne Matikainen ja Mikko Villi. Palmenia-sarja. Yliopistopaino Kustannus, Helsinki.
- Fairclough, Norman 1997: *Miten media puhuu*. Suom. Virpi Blom ja Kaarina Hazard.: Vastapaino, Tampere.
- Hakanen, Noora 2009: *Muotiblogit tekstilajina*. Pro gradu -tutkielma. Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, Turun yliopisto.
- Hakulinen, Auli 1976: *Suomen kielen generatiivista lauseoppia 2*. Reports on Text Linguistics. Turku.
- Halliday, M. A. K. 1985: *An Introduction to Functional Grammar*. Edward Arnold, Lontoo.
- Heikkinen, Vesa 1999: *Ideologinen merkitys kriittisen tekstintutkimuksen teoriassa ja käytännössä*. SKST 728. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Heikkinen, Vesa 2000a: Konvention kentillä – kertomuksia kielitöistä. Teoksessa *Teksti työnä, virka kielenä*. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Gaudeamus, Helsinki.
- Heikkinen, Vesa 2000b: Teksteihin tunkeutuvat todellisuudet. Teoksessa *Teksti työnä, virka kielenä*. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Gaudeamus, Helsinki.
- Heikkinen, Vesa 2000c: Virallisen ideologiaa. Teoksessa *Teksti työnä, virka kielenä*. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116.: Gaudeamus, Helsinki.
- Heikkinen, Vesa 2002: Tietoa tuotteesta, jolla on visio, imago ja profiili – Millainen teksti on kunnan viestintästrategia? Teoksessa *Virkapukuinen kieli*. Toim. Vesa Heikkinen. Tietolipas 182. SKS, Helsinki.
- Heikkinen, Vesa (toim.) 2005: *Tekstien arki: tutkimusmatkoja jokapäiväisiin merkityksiimme*. Gaudeamus, Helsinki.

- Heikkinen, Vesa – Hiidenmaa, Pirjo – Tiililä, Ulla 2000: *Teksti työnä, virka kielenä*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Gaudeamus, Helsinki.
- Helasvuo, Marja-Liisa 2001: *Syntax in the Making: The emergence of syntactic units in Finnish conversation*. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam–Philadelphia.
- Helasvuo, Marja-Liisa 2008: Minä ja muut: Puhujaviitteisyys ja kontekstuaalinen tulkinta. *Virittäjä 2008* s. 186–206.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000a: Lingvistinen tekstintutkimus. Teoksessa *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Toim. Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylän yliopisto.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000b: Poimintoja virkakielen rekisteristä. Teoksessa *Teksti työnä, virka kielenä*. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Gaudeamus. Helsinki.
- Hiidenmaa, Pirjo 2000c: Työ ja kieli. Teoksessa *Teksti työnä, virka kielenä*. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Gaudeamus, Helsinki.
- Heinonen, Jouni 2008: Luotettava ja vetoimainen kuntatyönantajamaine – utopiaa vai realismia? Teoksessa *Kunnan työnantajakuva – päättäjän opas maineenhallintaan*. [Verkkodokumentti.] Suomen Kuntaliitto – Kunnallinen työmarkkinalaitos – Kuntien eläkevakuutus. Saatavissa: <http://hosted.kuntaliitto.fi/intra/julkaisut/pdf/p080212094105%5B.pdf>.
- lisa, Katariina: Tekstiin kirjoittautuva lukija ja kirjoittaja – tasavertaisuutta vai vallankäyttöä? *Kielikello 3/1997*.
- lisa, Katariina – Piehl, Aino: *Virkakielestä kaikkien kieleen*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 67. VAPK-kustannus, Helsinki.
- Internet yrityksissä. *Tilastokeskuksen katsaus 17.12.2009*. [Online.] Saatavissa: www.stat.fi > Tilastot > Tiede, teknologia ja tietoyhteiskunta > Tietotekniikan käyttö yrityksissä > Katsaukset > Internet yrityksissä.
- ISK = Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. SKST 950, Helsinki.

- Jalonen, Markku 2008: Työnantajakuva on osa kuntakuvaa. Teoksessa *Kunnan työnantajakuva – päättäjän opas maineenhallintaan*. [Verkkodokumentti.] Suomen Kuntaliitto – Kunnallinen työmarkkinalaitos – Kuntien eläkevakuutus. Saatavissa:
<http://hosted.kuntaliitto.fi/intra/julkaisut/pdf/p080212094105%5B.pdf>.
- Kankaanpää, Salli 2006: *Hallinnon lehdistöiedotteiden kieli*. SKS:n Toimituksia 1086. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Karlsson, Anna-Malin 2002: *Skritfbruk i förändring. En semiotisk studie av den personliga hemsidan*. Acta Universitatis Stockholmiensis – Stockholm Studies in Scandinavian Philology: New series 25. Almqvist & Wiksell International, Tukholma.
- Kietäväinen, Timo 2008: Lukijalle. Teoksessa *Kunnan työnantajakuva – päättäjän opas maineenhallintaan*. [Verkkodokumentti.] Suomen Kuntaliitto – Kunnallinen työmarkkinalaitos – Kuntien eläkevakuutus. Saatavissa:
<http://hosted.kuntaliitto.fi/intra/julkaisut/pdf/p080212094105%5B.pdf>.
- Klemetti, Kristiina 2000: *Intranet tekstinä*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kielen laitos, humanistinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Komppa, Johanna 2002: Me tiedotamme – kenelle? Teoksessa *Virkapukuinen kieli*. Toim. Vesa Heikkinen. Tietolipas 182. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Krikmann, Arvo 1992: Muutama sana metonymiasta. Teoksessa *Metafora. Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Toim. Lauri Harvilahti, Jyrki Kalliokoski, Urpo Nikanne ja Tiina Onikki. Suomi 162. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Kunnat työnantajina. [Online.] [Viitattu 21.5.2010.] Kunnallinen työmarkkinalaitos. Saatavissa: www.kuntatyonantajat.fi > Kunnat työnantajina.
- Kuntien henkilöstö. [Online.] [Viitattu 21.5.2010.] Kunnallinen työmarkkinalaitos. Saatavissa: www.kuntatyonantajat.fi > Kunnat työnantajina > Kuntien henkilöstö.
- Kuntien verkkoviestintäohje. [Verkkodokumentti.] Suomen kuntaliitto. 2010.

Kuntien viestintätutkimus 2009. [Verkkodokumentti.] Suomen kuntaliitto. Saatavissa: Kunnat.net > Viestintä > Tutkimukset ja selvitykset > Kuntien viestintätutkimus 2009.

Laaksonen, Marianne 2002: Palveluvirasto hakee tietopalveluassistenttia – Viranhakuilmoituksen monet tehtävät. Teoksessa *Virkapukuinen kieli*. Toim. Vesa Heikkinen. Tietolipas 182. SKS, Helsinki.

Laitinen, Lea 1995a: Nollapersoonaa. *Virittäjä* 3/99.

Laitinen, Lea 1995b: Persoonat ja subjektit. Teoksessa *Subjekti. Minä. Itse. Kirjoituksia kielestä, kirjallisuudesta, filosofiasta*. Toim. Pirjo Lyytikäinen. Tietolipas 139. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Lakoff, George – Johnson, Mark 1980: *Metaphors We Live By*. The University of Chicago Press, Chicago–Lontoo.

Larjavaara, Matti 1990: *Suomen deiksis*. Suomi 156. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Lempinen, Asta 2006: *Kuuletko kolumnin kutsun? Henkilöviittaukset puhujan valintoina: kieliopillis-retorinen tekstianalyysi vuorovaikutuksesta*. Pro gradu -tutkielma. Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, Turun yliopisto.

Luukka, Minna-Riitta 1995: *Puhuttua ja kirjoitettua tiedettä. Funktionaalinen ja yhteisöllinen näkökulma tieteen kielen interpersonaalisiin piirteisiin*. Jyväskylä Studies in Communication 4. Jyväskylän yliopisto.

Luukka, Minna-Riitta 2000: Näkökulma luo kohteen: diskurssintutkimuksen taustaoletukset. Teoksessa *Kieli, diskurssi & yhteisö*. Toim. Kari Sajavaara ja Arja Piirainen-Marsh. Soveltavan kielentutkimuksen teoriaa ja käytäntöä 2. Jyväskylän yliopisto.

Makkonen-Craig, Henna 2005: *Toimittajan läsnäolo sanomalehtitekstissä. Näkökulmia suomen kielen dialogisiin passiivilauseisiin*. SKST 1026. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.

Nikula, Paavo 1997: Miten virkakieli on muuttunut 15 vuodessa. *Kielikello* 3/1997.

NS = *Nykysuomen sanakirja* 1963. 5. painos, I osa (A–I). WSOY, Helsinki–Porvoo.

- Peräkylä, Anssi 1997: Institutionaalinen keskustelu. Teoksessa *Keskustelunanalyysin perusteet*. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino, Tampere.
- Pietikäinen, Sari – Mäntynen, Anne 2009: *Kurssi kohti diskurssia*. Osuuskunta Vastapaino, Tampere.
- Pohjanoksa, Iiro – Kuokkanen, Eevi – Raaska, Timo 2007: *Viesti verkossa. Digitaalisen viestinnän käsikirja*. Infor Oy, Helsinki.
- Pälli, Pekka 2003: *Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina*. Tampere University Press.
- Santamäki-Vuori, Tuire 2008: Työnantajamaine kunnan vetovoimatekijäksi. Teoksessa *Kunnan työnantajakuva – päättäjän opas maineenhallintaan*. [Verkkodokumentti.] Suomen Kuntaliitto – Kunnallinen työmarkkinalaitos – Kuntien eläkevakuutus. Saatavissa: <http://hosted.kuntaliitto.fi/intra/julkaisut/pdf/p080212094105%5B.pdf>.
- Saukkonen, Pauli 1984: *Mistä tyyli syntyy?* WSOY, Porvoo–Helsinki–Juva
- Shore, Susanna 1986: *Onko suomessa passiivia*. Suomi 133. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Seppänen, Eeva-Leena 1997: Osallistumiskehikko. Teoksessa *Keskustelunanalyysin perusteet*. Toim. Liisa Tainio. Vastapaino, Tampere.
- Seppänen, Eeva-Leena 2000: Sinä ja suomalaiset: yksikön toisen persoonan yleistävästä käytöstä. *Kielikello* 3/2000.
- Suhonen, Taru 2010: *Turkulaisia tiedotteita. Laadullinen tarkastelu Turun kaupungin verkkotiedotteiden tekstuaalisista ominaispiirteistä*. Pro gradu -tutkielma. Kieli- ja käännöstieteiden laitos, humanistinen tiedekunta, Turun yliopisto.
- Svinhufvud, Kimmo 2003: *Yrityksen kotisivu tekstilajina*. Pro gradu -tutkielma. Suomen kielen laitos, humanistinen tiedekunta, Helsingin yliopisto.
- Tervo, Heidi 2008: *Kieli, näkökulma ja asenne: Kriittinen lingvistinen analyysi sanomalehtien liikenneuutisoinnin kielellisistä keinoista*. Pro gradu -tutkielma. Suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos, Turun yliopisto.
- Tiililä, Ulla 2000: Tapaus päivähoitopäätös. Teoksessa *Teksti työnä, virka kielenä*. Toim. Vesa Heikkinen, Pirjo Hiidenmaa ja Ulla Tiililä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 116. Gaudeamus, Helsinki.

- Tuomikoski, Risto 1971: Persoona, tekijä ja henkilö. *Virittäjä* 75, s. 146–152.
- Veijonen, Kari 2008: Onnistunut rekrytointimarkkinointi – avain osaajien tulokselliseen rekrytointiin. Teoksessa *Kunnan työnantajakuva – päättäjän opas maineenhallintaan*. [Verkkodokumentti.] Suomen Kuntaliitto – Kunnallinen työmarkkinalaitos – Kuntien eläkevakuutus. Saatavissa: <http://hosted.kuntaliitto.fi/intra/julkaisut/pdf/p080212094105%5B.pdf>.
- Viertö, Annastiina 2000: Kuka paljastuu passiivin takaa? *Kielikello* 3/2000.
- Viertola, Virpi 2006: Kuntakohtaamisia verkossa. Kuntaviestinnän ohjeet ja kuuden kaupungin verkkosivut maineen ja viestinnän rikkauden näkökulmasta. Teoksessa *Tutkielmamatka verkkoviestintään*. Toim. Janne Matikainen, Pekka Aula ja Mikko Villi. Helsingin yliopiston viestinnän laitoksen tutkimusraportteja 1/2006. Yliopistopaino Kustannus, Helsinki.
- Vilkuna, Maria 1992: *Referenssi ja määräisyys suomenkielisten tekstien tulkinnassa*. Suomi 163. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Väisänen, Maaret 2003: *Interaktiivisuus suomalaisyritysten internetsivuilla*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.
- Yli-Vakkuri, Valma 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 28.